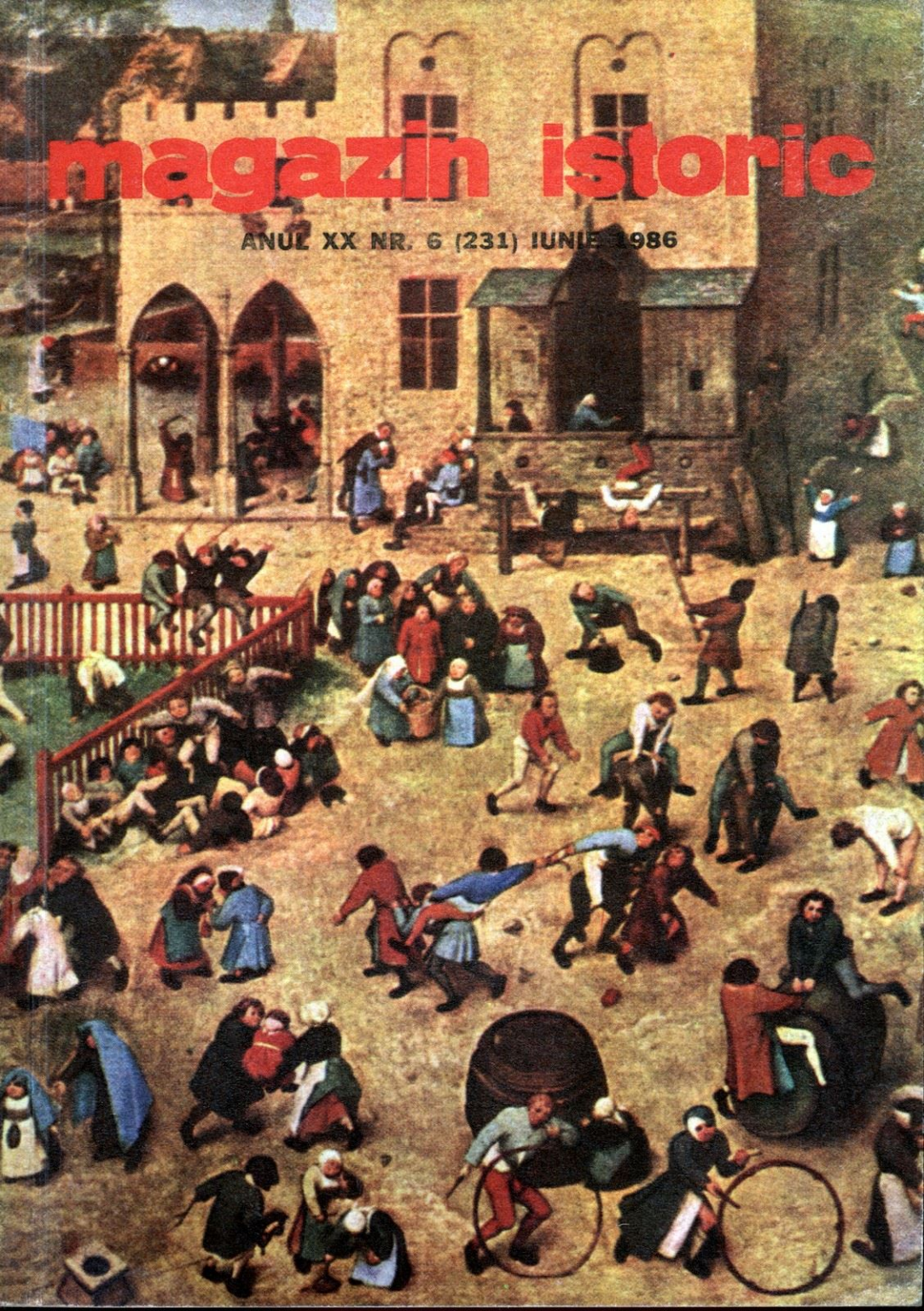

magazin istoric

ANUL XX NR. 6 (231) Iunie 1986

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XX
Nr. 6 (231)
iunie 1986

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
YITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Istorie și creație: <i>Ioana Ursu</i>	2
Tezaurul cucutenian de la Brad—tezaur de semnificație europeană: <i>Vasile Ursache</i>	7
Cnezii și volvezi ai Transilvaniei (II): <i>Ștefan Pascu</i>	9
Iași — 1646. O biruință a limbii și culturii românești: <i>Valentin Al. Georgescu</i>	13
„România — teren fertil pentru difuzarea ideilor noi”: <i>Jean Vanwelkenhuyzen</i>	16
1848-1849. Din zilele revoluției: <i>Ioan Pușcariu</i>	17
Imagini dobrogene de acum 125 ani: <i>Stoica Lascu, Petre Țurlea</i>	20
1878. Bine ați venit, frați români! <i>Ion Bitoleanu</i>	23
Universul copilăriei — coordonate medievale: <i>Gheorghe David, Alexandru Dușu</i>	26
Pe urmele strămoșilor (XI): <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33
1870. Titu Maiorescu în anticamera vieții politice: <i>Z. Ornea</i>	41
În București, acum 50 ani	50
● Primele luni de război (II): A.I. Mikoian... 36 ● Evadatul din Königstein (III): Colonel Rémy... 46 ● Ora Titanicului: Robert D. Ballard, Jean-Louis Michel... 54 ● Un personaj și o legendă a Renașterii — Pico della Mirandola: Florin Hera, P.P. Negulescu... 58	
● Cărți sosite la redacție... 15 ● Poșta Magazin istoric ... 63	

COPERTELE NOASTRE

① Lumea copilăriei a constituit o sursă de continuă inspirație pentru creația plastică din toate timpurile. În imagini: *Jocurile copilăriei*, tablou din anul 1559 al pictorului flamand Pieter Bruegel cel Bătrîn, în care cercetătorii de artă au identificat nu mai puțin de 78 jocuri

④ Copiii lui Constantin Brîncoveanu într-o frescă de la ctitoria Hurez. Este simbolică măiestria cu care — în pofida canoanelor impuse de pictura vremii — autorul acestei fresce, Pirvu Mutu Zugrăvul, a individualizat chipurile familiei domnești (*Universul copilăriei — coordonate medievale*, p. 26)

② Printre „filosofii antici” reprezentați pe fațada sudică a ctitoriei Sucevița — păstrătoarea ultimului ansamblu important de pictură murală legat de marea tradiție a secolului XVI — figurează, în viziunea zugrăvului Ion și a fratelui său Sofronie, și marii învățați: Aristotel (a) și Platon (b)...

③ ...care l-au inspirat și pe Rafael când a pictat fresca intitulată „Școala din Atena” pe pereții registraturii din Muzeul Vaticanului. Specialiștii au remarcat că, pentru chipul lui Platon (în centru, stînga), pictorul l-a luat ca model pe Leonardo da Vinci (*Un fruntaș al Academiei platonice*, p. 59)

ISTORIE ȘI CREAȚIE

Țara a sărbătorit într-o atmosferă de puternic entuziasm 65 de ani de la fătura Partidului Comunist Român. Înscrisă cu litere de aur în cronică marilor sărbători ale istoriei românești, glorioasa aniversare s-a constituit într-un înălțător și emoționant omagiu adus Partidului, care, de șase decenii și jumătate, slujește cele mai înalte idealuri ale poporului nostru, într-un vibrant și emoționant omagiu adus secretarului general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, prodigioasei sale activități puse în slujba măreței cauze a libertății și demnității poporului român, a socialismului și a păcii. În aceste momente omagiale, de înaltă cinstire a eroicului și glorioșului drum parcurs de partid, gândurile de prețuire și recunoștință ale poporului s-au îndreptat, de asemenea, către tovarăsa Elena Ceaușescu, remarcabilă personalitate politică, savant de reputație mondială, de numele căreia sînt legate pagini glorioase din lupta partidului și poporului nostru, din marile izbînzii pe tărîmul științei și învățămîntului, al afirmării României în lume.

Bogata suită de manifestări omagiale consacrate acestei mari sărbători a culminat cu adunarea solemnă organizată în Capitală în ziua de 8 Mai și cu expunerea secretarului general al partidului, prezentată cu acest prilej. În fața partidului și a țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu a rememorat într-o profundă și cuprinzătoare viziune dialectică, drumul de luptă, de jertfe și victorii străbătut — în fruntea poporului — de partidul revoluționar al clasei muncitoare, bogata și glorioasă sa istorie, parte integrantă, indisolubilă a marii istorii românești.

Document de înaltă ținută teoretică, principială, cuvîntarea se distinge prin marea bogăție de idei și concluzii menite să adîncească procesul gîndirii și al cunoașterii. Analizînd învățămîntele care se desprind din lupta desfășurată de partid în aceste decenii, de mișcarea muncitorească și socialistă, principiile ce guvernează în continuare activitatea partidului închinată binelui țării, secretarul general al partidului proiectează — așa cum o face de la cel de-al IX-lea Congres al P.C.R. — o perspectivă relevantă și asupra istoriei. Prin sublinieri și aprecieri de mare profunzime și frumusețe, cuvîntarea ilustrează încă o dată concepția de superioară esență a conducătorului partidului și statului nostru asupra unității dintre trecutul de luptă al poporului, prezentul și viitorul său, înțelegerea acestei unități avînd un rol major în

cunoașterea și interpretarea fenomenelor istorice.

O însemnătate deosebită dobîndesc în acest context sublinierile secretarului general cu privire la faptul că partidul, ca exponent al clasei muncitoare și al celor mai înaintate forțe politice, este continuatorul luminoaselor tradiții de luptă pentru dreptate socială și națională, pentru formarea și păstrarea ființei statului național unitar român: „Mișcarea revoluționară muncitorească și partidul nostru s-au născut odată cu apariția clasei muncitoare și pătrunderea ideilor socialismului științific în țara noastră, dar rădăcinile sale, ca ale unui stejar secular, sînt ancorate adînc în pămîntul strămoșesc, în istoria de peste 2 500 de ani a dacilor, pe care Herodot îi caracteriza drept *acei mai viteji și mai drepți dintre traci*». Selea de libertate și dreptate ne-au lăsat-o moștenire strămoșii, înaintașii, care s-au luptat cu Darius, cu mulți împărați romani, apoi, — după o conviețuire îndelungată cu romanii și nașterea poporului român — cu mulți alți cîmpolitori din timpul migrațiilor și năvălirilor barbare, iar odată cu dezvoltarea formațiilor statale și a celor trei principate — Țara Românească, Moldova și Transilvania — cu imperiile otoman, țarist și habsburgic”.

În decursul veacurilor, apriga bătlie pentru independență, pentru eliberare națională s-a împletit strîns cu lupta de eliberare socială, istoria demonstrînd — cum arăta secretarul general al partidului — unitatea dialectică dintre luptele naționale și sociale, faptul că, odată cu apărarea glicii strămoșești și a ființei sale, poporul nostru a luptat cu hotărîre pentru libertate și dreptate socială, pentru a fi stăpîn pe destinele sale. Moștenitoare a unor astfel de bogate și eroice tradiții, mișcarea muncitorească revoluționară, partidul comunist și-au asumat misiunea istorică de a apăra interesele naționale, independența și suveranitatea țării și, totodată, de a lichida pentru totdeauna asuprirea și exploatarea burghezo-moșierească, de a realiza o societate a dreptății sociale și naționale, socialismul și comunismul în România. În întreaga sa existență de 65 de ani — în care, cum se arată în cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu, distingem două perioade istorice importante: prima între 1921-1944, din care 20 de ani de adîncă ilegalitate, de teroare burghezo-moșierească, a doua între 1944-1986, în care partidul a devenit forța politică conducătoare a societății românești — partidul și-a consacrat neobosit toate energiile sale realizării țelurilor propuse, binelui

și fericirii poporului, măreției țării.

Sub conducerea P.C.R. a fost organizată cea mai profundă și răscolitoare revoluție din istoria românilor — revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944 — care a deschis calea unor mari transformări revoluționare, democratice, în patria noastră. În întregul proces revoluționar inaugurat de insurecția armată de la 23 August 1944, de victoria revoluției, Partidul Communist Român a avut rolul hotărîtor. Sub conducerea sa, România a străbătut, într-o perioadă istorică scurtă, de numai 40 de ani, mai multe etape istorice, în șirul acestor ani distinguindu-se epoca de mari împliniri, deschisă, ca un arc luminos peste țară, de Congresul al IX-lea. Profundul spirit revoluționar, dragostea dovedite patriei și poporului, înaltul umanism al partidului nostru se vădese în marile înfăptuiri ce au schimbat din temelii înfățișarea țării, în marile coordonate ale progresului și civilizației pe care s-a înscris România.

În cel de-al 65-lea an al istoriei Partidului Communist Român, România se înfățișează lumii ca o țară angajată ferm pe calea progresului și a păcii, o țară în care poporul își făurește viața așa cum o dorește, în deplină libertate și independență. O țară care se bucură de un prestigiu fără precedent în lume.

Drumul străbătut n-a fost ușor. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, au trebuit învinse multe greutăți, înaintînd pe căi necunoscute. S-au comis și unele greșeli, s-au manifestat lipsuri și au apărut o serie de noi contradicții. Dar ceea ce caracterizează întreaga activitate din această perioadă este acțiunea hotărîtă a partidului pentru înlăturarea a tot ceea ce a fost negativ, pentru depășirea greutăților, a lipsurilor și a contradicțiilor ce au apărut. Pe această bază s-a asigurat mersul ferm înainte, ajungînd pe noi înălțimi, pe noi culmi de pe care putem privi, cu deplină încredere, viitorul. Drept călăuză în această ascensiune spre viitor avem hotărîrile istorice ale Congresului al XIII-lea al partidului, programul științific de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

Istoria celor 65 de ani de existență a partidului dovedește neclintitul său devotament față de poporul român al cărui destin istoric îl întruchiează. „Acum, cînd sărbătorim 65 de ani de activitate revoluționară a Partidului Communist Român — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — putem afirma, cu îndreptățită mîndrie, că partidul și-a îndeplinit și își îndeplinește cu cîinste misiunea istorică de a conduce întreaga națiune pe drumul făuririi socialismului și comunismului, al bunăstării și fericirii”.

Braşov — mai-iunie 1936: în apărarea marilor idealuri ale poporului român

În zăbucimata şi eroica istorie a Partidului Comunist Român sînt numeroase pagini de neuitat în care regăsim cu strălucire numele conducătorului care de peste două decenii este în fruntea poporului şi a ţării. Dovedind din anii fragedei tinereţi capacitatea de a exprima în modul cel mai profund voinţa şi aspiraţiile poporului său pentru o lume a dreptăţii şi libertăţii sociale şi naţionale, pentru o lume a păcii şi echităţii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a reliefat cu deosebită vigoare ţelurile nobile pentru care partidul comunist chema pe toţi oamenii muncii, fără nici o deosebire de naţionalitate, la lupta cea mare şi dreaptă. Istoria partidului şi a ţării au înscris în anii deceniului patru al secolului acţiuni de amplă rezonanţă naţională şi internaţională. Începînd cu 1933, îndeplinind însărcinări de mare răspundere încredinţate de partid, militantul comunist Nicolae Ceauşescu se află în centrul unor mari bătălii de clasă şi antifasciste, activitatea sa devenind, încă din acei ani, un exemplu reprezentativ pentru angajarea comuniştilor români în marea operă de a da viaţă idealurilor de progres şi pace ale poporului nostru.

În lunile mai-iunie se împlinesc cinci decenii de la procesul militanţilor comunişti şi antifascişti judecat la Braşov în 1936¹ în fruntea cărora s-a

aflat tînărul militant Nicolae Ceauşescu. Unul din cele mai răsunătoare şi importante procese politice ale anilor interbelici, procesul de la Braşov a demonstrat vigoarea şi consecvenţa cu care din fragedă tinereţe tovarăşul Nicolae Ceauşescu s-a ridicat în apărarea celor mulţi, exprimînd voinţa de libertate şi demnitate a unui popor întreg, din care a făcut crezul întregii sale vieţi.

La data începerii procesului, 27 mai 1936, judecat în sala Tribunalului militar al Corpului V Armată din Braşov, tînărul Nicolae Ceauşescu abia împlinise 18 ani. Întrînd din anii anteriori în vîltoarea luptei pentru cauza poporului, el acumulasе o bogată experienţă revoluţionară. Ales în 1933 în conducerea Comitetului Naţional Antifascist, participase cu curaj şi neînfricare la demonstraţii, întruniri şi alte acţiuni menite să îmbunătăţească situaţia masei muncitoare şi să împiedice ascensiunea fascismului în ţara noastră. Pentru activitatea sa revoluţionară, organele represive îl urmăreau cu îndârjire, arestîndu-l în două rânduri, în noiembrie 1933, pentru învinuirea de „incitare la grevă” şi răspîndirea de manifeste şi apoi în iunie 1934, pe cînd se afla la Craiova, pentru a depune mărturie în apărarea conducătorilor luptelor muncitoreşti din ianuarie-februarie 1933 în procesul ce le fusese intentat.

La indicaţia partidului comunist, încă din toamna anu-

lui 1935, i-a fost încredinţată sarcina de secretar al Comitetului regional Prahova al Uniunii Tineretului Comunist din România, una dintre cele mai puternice organizaţii teritoriale ale tineretului comunist, care sub conducerea sa şi-a amplificat acţiunile revoluţionare. Arestat în comuna Ulmi (jud. Dîmboviţa), unde se afla în vederea organizării unor acţiuni politice, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, împreună cu tovarăşii săi de luptă, a fost deţinut la închisoarea din Braşov, timp de aproape cinci luni, suferind rigourile unei anchete severe. În procesul intentat împotriva sa au fost formulate cele mai multe şi cele mai grave capete de acuzare. „Acuzatul Ceauşescu Nicolae, din Bucureşti, str. Vasile Lascăr nr. 3 — se scria în ordonanţa de trimitere în judecată — este culpabil de faptul de infracţiune la Legea pentru reprimarea unor noi infracţiuni contra liniştei publice, prin aceea că în ziua de 15 ianuarie 1936, cu bună ştiinţă şi intenţiune frauduloasă a păstrat asupra lui broşuri clandestine incendiare, broşuri găsite cu ocazia percheziţiei ce i s-a făcut în comuna Ulmi, judeţul Dîmboviţa, şi pe care le păstra în vederea răspîndirii în public... Acuzatul sus-numit este culpabil de participare la asociaţiuni secrete, prin aceea că făcînd parte din partidul Uniunea Tineretului Comunist, partid dizolvat, cu intenţiunea culpabilă şi bună ştiinţă, în

¹ Desfăşurarea procesului de la Braşov şi contextul său istoric au fost evocate în *Magazin istoric*, nr. 4/1981, 5/1986.

scop de a eluda dispozițiile legii, a participat la consfătuiri clandestine... În cursul lunii ianuarie 1936, cu care ocazie s-au recrutat noi aderenți în scopul de a înființa noi nuclee comuniste, fapt prevăzut și penat de articolele 13, 14 aliniatul a, b și 17 din Legea apărării ordinii de stat”.

În timpul procesului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu hotărâre și curaj, și-a afirmat convingerile revoluționare, demascând brutalitățile și samavolniciile la care fuseseră supuși acuzații în perioada detenției. Pentru atitudinea sa dîră, tînrul militant a fost judecat pe loc și condamnat la 6 luni închisoare. Referindu-se la acest eveniment, trimisul ziarului *Cuvîntul liber* scria la 6 iunie 1936: „Inimă tînră și generoasă, să ne mirăm că i

s-au dat... șase luni de închisoare? Va trece vara, va veni toamna și îl va prinde și lapovița. Ceaușescu, cu cei nouăsprezece [neimpliniți] ani ai săi, nu le va putea simți și nu le va vedea...”

La 5 iunie, dezbaterile procesului s-au încheiat; 14 militanți comuniști și antifasciști au fost condamnați la pedepse care au însumat 14 ani de închisoare, 280 000 lei amendă și 45 ani de interdicție politică. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a primit cea mai grea pedeapsă: 2 ani închisoare, 2 000 lei amendă și un an domiciliu obligatoriu, la care s-au adăugat cele 6 luni pentru „ultragierea” completului de judecată.

Opinia publică a urmărit cu atenție desfășurarea procesului. În timpul dezbaterilor, pe adresa Tribunalului militar din Brașov, au sosit numeroase telegrame de protest, scrisori

de adevărată și solidaritate cu militanții judecați, trimise de muncitori comuniști, socialiști, social-democrați, intelectuali și personalități politice cu vederi democratice, membrii comitetelor pentru apărarea antifasciștilor, din toate colțurile țării. Numeroase ziare au scris, de asemenea, pe larg despre proces, într-o serie de articole fiind reproduse fragmente din declarațiile tînrului militant comunist Nicolae Ceaușescu făcute în fața tribunalului. Relatînd despre procesul de la Brașov, despre grupul de tineri comuniști și antifasciști, „în frunte cu Nicolae Ceaușescu” aflat în fața Consiliului de război, ziarul democratic *Arena*, de exemplu, scria în numărul său din 31 mai 1936: „Numărul, proporția și împrăștierea proceselor antifasciste în toate colțurile țării dovedesc cît de impopular este fascismul în

Tribunalul militar din Brașov unde, în zilele de 27 mai-5 iunie 1936, s-a judecat procesul militanților comuniști și antifasciști. Fotografie aflată în colecțiile Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România.

păturile populare românești, cit e de vie și de năfrăcată dorința de luptă împotriva tendințelor hitlerist-fasciste. Sintem în asentimentul marii mulțimi cînd cerem stingerea proceselor și amnistie pentru antifasciști". Procesul a avut și un larg ecou internațional. Militanți de frunte ai mișcării muncitorești și antifasciste europene și-au exprimat solida-

dejuclnd astfel încercările autorităților de a discredita pe comuniști în ochii opiniei publice. Procesul s-a transformat astfel într-o acțiune de demascare a terorii burgheze, a pericolului fascismului internațional, a acțiunilor organizațiilor de extremă dreaptă din interior îndreptate spre acapararea puterii politice.

Curajul și dirzenia tinerilor

interesele fundamentale ale patriei. Chiar în zilele procesului, în București a avut loc o demonstrație populară antifascistă la 31 mai 1936. Sub influența comuniștilor, masele de muncitori, țărani și intelectuali au manifestat cu hotărîre pe străzile Capitalei împotriva fascismului, revizionismului și războiului. De asemenea, ele au cerut stingerea proceselor militanților comuniști și antifasciști și eliberarea acestora din închisori. Constituind un evident și important succes al P.C.R. — așa cum consemna într-un raport Siguranța generală a statului —, această mare demonstrație populară, dominată și condusă de comuniști, a reprezentat o expresie vie a frontului popular antifascist.

Moment de mare rezonanță în istoria partidului și a țării, în cronica luptelor revoluționare, procesul de la Brașov a ilustrat cu putere adevărul că în partidul comunist poporul își aflase stegarul luptei pentru împlinirea aspirațiilor sale vitale, pentru salvarea intereselor fundamentale ale țării. Totodată, procesul de la Brașov a arătat cu tărie că în rîndurile partidului se formaseră și căliseră militanți comuniști cu convingeri revoluționare ferme, profund devotați cauzei partidului și poporului, pe deplin încredințați de justiția și izbînda ei. Procesul de la Brașov, ca și alte procese intentate în acea perioadă comuniștilor antifasciști, au sporit neconținut prestigiul politic al partidului comunist, au întărit convingerea maselor largi populare că acesta este forța politică hotărîră să le conducă spre biruința dreptelor lor idealuri.

Ioana URSU

Imagine de la marea demonstrație din 31 mai 1936 în cadrul căreia sute de mii de oameni au cerut stingerea proceselor intentate militanților antifasciști

ritatea și admirația față de lupta comuniștilor români, față de atitudinea demnă și curajoasă a tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Retrospectiva istorică fixează momentul Brașov 1936 drept demonstrație a hotărîrii de a bara calea fascismului spre putere în România. Prin atitudinea fermă și demnă avută în fața tribunalului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — în fruntea grupului de comuniști și antifasciști — a transformat procesul într-o tribună de luptă de la care au răsunat chemările partidului,

comuniști și antifasciști, întransigența și principialitatea dovedite de tovarășul Nicolae Ceaușescu, largul ecou în opinia publică din țară și de peste hotare au înscris procesul de la Brașov cu litere de aur în istoria luptei împotriva exploataării și asupririi, împotriva primejdiei fasciste. El a determinat o amplificare a luptei antifasciste a maselor populare conduse de comuniști, evidențiind, în fața întregului popor și a opiniei publice internaționale, patriotismul înflăcărat al comuniștilor, atașamentul lor profund față de

Mărturii ale culturii și civilizației românești

TEZAURUL CUCUTENIAN DE LA BRAD

Tezaur de semnificație europeană

VASILE URSACHE,

Muzeul de istorie, Roman

Pe un promontoriu situat pe partea dreaptă a cursului mijlociu al Siretului, între Roman și Bacău, la Brad — localitatea de origine a revoluționarului, omului politic și agronomului român Ion Ionescu de la Brad — se află una din cele mai complexe stațiuni arheologice din România.

Cercetările întreprinse timp de peste două decenii în această vatră a istoriei noastre au scos la iveală o cantitate impresionantă de vestigii geto-dacice și carpice, care au îngăduit să se localizeze aici una dintre cele trei dave menționate de Ptolemeu pe Siret — anume Zargidava¹. Descoperirile din ultimii ani — în primul rând identificarea unor sanctuare rotunde și patrulater — au oferit o imagine și mai consistentă asupra importanței deosebite — economice, sociale și cultural-religioase — a acestei așezări în istoria strămoșilor noștri².

Dar istoria așezării de la Brad-Zargidava nu se reduce numai la epoca geto-dacică. Cele mai vechi vestigii datează de acum patru-cinci milenii, din epoca neolitică, viețuirea oamenilor continuând aproape neîntrerupt până la evul mediu (sec. XIV). Recent, cercetările asidui efectuate în această așezare au fost răsplătite printr-o excepțională

descoperire, de natură să modifice sensibil informațiile noastre asupra unor perioade îndepărtate. Pentru că descoperirea la care ne referim — un tezaur alcătuit din obiecte de podoabă din metal — aparține ultimei perioade a epocii pietrei — eneoliticului — când, cum se știe, omul nu cunoștea metalele. Și nu este vorba de câteva piese izolate, ci de 480 obiecte de podoabă de diverse forme și mărimi;

În țara noastră și în unele zone din sud-estul continentului s-au mai găsit câteva piese metalice din neolitic. Tezaurul de la Brad este însă — prin numărul mare de obiecte — cea mai importantă descoperire de acest gen, semnificația lui fiind și mai mult sporită de diversitatea obiectelor și mai ales de faptul că, alături de o serie de podoabe din aramă, conține și câteva piese din aur.

Întreg tezaurul — pus la adăpost într-un vas de tip askos — a fost găsit într-un strat arheologic ce aparține culturii Cucuteni, care a înflorit acum cinci milenii pe o mare parte a teritoriului țării noastre, fiind una din cele mai expresive ilustrări ale civilizației ce s-a dezvoltat în vremuri străvechi în zorii istoriei omenirii. O serie de vestigii ca vestita ceramică cucuteniană bi și tricoloră, interesanta compoziție ceramică pe care descoperitorii au intitulat-o „Hora de la Frumuseșca”, statuetele de la Tirpești, jude-

țul Neamț (cu reprezentări asemănătoare „Ginditorului” de la Cernavodă) ne dau o imagine sugestivă a forței de afirmare a acestei culturi. Cercetări recente, incluzând și studii în laboratoare specializate de la Universitatea Harvard din Statele Unite au dezvăluit și faptul că oamenii acelei vremi s-au numărat printre precursorii roții olarului, au cunoscut minereurile, precum și tehnicile de obținere a unor temperaturi înalte necesare producerii unor coloranți³ și începuseră să utilizeze arama din care făureau podoabe sau obiecte cu caracter ritual. Ceea ce nu s-a știut până la descoperirea de la Brad este faptul că oamenii cucutenieni cunoșteau aurul și, mai cu seamă, că stăpâneau tehnici de prelucrare a acestui metal. În aceasta constă valoarea cu totul excepțională a pieselor de aur găsite în tezaurul de la Brad. Cercetarea lor va îngădui o nouă perspectivă în descrierea acestei fascinante culturi a strămoșilor noștri cei mai îndepărtați în timp.

Piese de aur descoperite la Brad sînt două discuri convexe, ambele cu cîte două găuri dispuse în partea superioară, pentru a putea fi agățate (ca obiecte de cult). Discurile sînt lucrate prin ciocănire, din foiță de aur. Cel mai mare, de formă ovală, are diametrul lung de 6,2 cm,

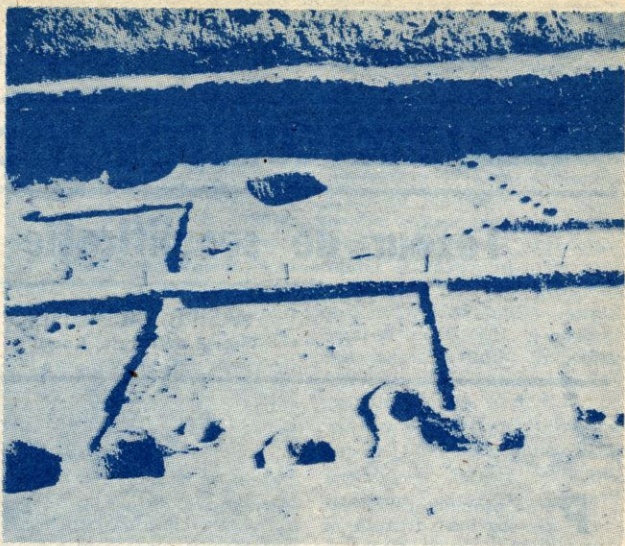
^{1,2} Magazin istoric, nr. 1/1981; 3/1984; 4-5/1985.

iar cel scurt — de 5,9 cm; este decorat în tehnica *au repoussé* (prin batere cu un ciocănel de lemn). Ornamentul reprezintă un cerc de perle dispuse aproape de marginea piesei. Pe alocuri, foița de aur a fost perforată. Greutatea piesei este de 17,50 grame.

Al doilea disc — păstrat doar fragmentar, fiind rupt pe marginea decorului (tot cerc de perle) — are un diametru de 4,9 cm și o greutate de 9 grame. Decorul ambelor piese — imaginând un motiv solar — ne determină să credem că cele două discuri, a căror formă nu prezintă deocamdată analogii cu alte obiecte de aur neolitice (specifice culturii Gumelnița sau Ariușd), erau piese de cult.

Dintre obiectele de aramă, importante sînt două brățări — aproape identice ca formă; au un diametru de 9 cm și o grosime de 1,3 cm. Una din brățări cîntărește 255 grame, cealaltă 190 g. Au fost prelucrate prin ciocănire și metalul mai păstrează încă, după trecerea a cinci milenii, o patină nobilă. În secțiune, brățările au formă rombică, neîntîlnită pînă în prezent la alte brățări neolitice descoperite în țara noastră.

Între piesele din aramă se află, de asemenea, un topor ritual (desigur, uzual, în această perioadă, erau topoarele din piatră șlefuită), cu brațele „în cruce”. Piesa reprezintă un unicat în cadrul descoperirilor de obiecte din cultura Cucuteni. Brațul mai lung este modelat în exterior în formă de romb; celălalt, mai scurt, sub formă de daltă. Ornamentul este realizat dintr-o nervură în relief. Obiectul este prevăzut cu o gaură de formă ovală (axul lung de 2,1 cm), prin care era introdusă coada. În jurul găurii, piesa este puțin îngroșată, fapt care, fără a-i diminua eleganța, îi conferă o rezistență mai mare. Toporul are o lungime de 16 cm și o greutate de 215 grame. Avînd în vedere perfecțiunea liniilor acestui obiect, înclinăm să credem că a fost realizat prin turnare, deși nu trebuie exclusă nici posibilitatea de a fi fost lucrat prin tehnica ciocănirii. În acest caz, operația a fost atît de fină,

Imagine a șantierului arheologic de la Brad, unde a fost descoperit valorosul tezaur cucutenian, în așteptarea altor fotografii ce ne vor parveni după prelucrarea de laborator a pieselor despre care ne informează acest articol

încît ciocanul nu a lăsat urme pe suprafața metalului.

Dacă prima ipoteză se confirmă, faptul este foarte important: avem dovadă că oamenii cucutenieni puteau obține temperaturi înalte și mai ales puteau prelucra unele minereuri.

262 mărgelile de aramă de formă cilindrică cu diametrul de 3 mm și lățimea de 1-1,2 mm, alte zece mărgelile mai mari (diametru 4 mm și lungimea 5-6 mm) sînt obiecte de podoabă ce se alătură altor mărgelile din marmură albă și os, găsite laolaltă cu tezaurul.

De subliniat că în imediata apropiere a locuinței cucuteniene în care am descoperit vasul cu piesele tezaurizate, am găsit alte trei piese din aramă — un năsturel și două discuri — ce puteau face parte din aceeași garnitură de podoabe.

A lături de piesele din aur și aramă au fost găsiți și 190 canini de cerb, care alcătuiau un colier, fiind prevăzuți, fiecare, cu cîte o gaură pentru înșirare. Este cel mai mare colier găsit pînă acum în Europa. Cum ară-

tam, el este alcătuit din canini de cerb. Or, se știe, un cerb nu are decît doi canini. Pentru a realiza colierul a fost deci necesară vînarea a cel puțin 100 cerbi (avînd în vedere probabila deteriorare a unor canini) ceea ce, pentru posibilitățile comunităților de acum 5500 ani, reprezintă un fapt excepțional. Totodată, este o dovadă că proprietarul lui nu putea fi decît un mare șef al unei comunități cucuteniene autohtone ce-și înțindea autoritatea pe o zonă distulă de întinsă.

Prin conținutul său și prin deosebita semnificație a pieselor componente din urmă cu peste 5 milenii, tezaurul de la Brad constituie una din cele mai importante mărturii europene privind meșteșugul prelucrării aurului și aramei pe aceste meleaguri, încă dintr-o epocă în care generalizată era făurirea obiectelor din piatră. Pe de altă parte, faptul că existau căpetenii autohtone ce puteau deține valori materiale, unele cu semnificații de cult sau ca însemne ale puterii (toporul de aramă), constituie o convingătoare dovadă a gradului înalt de dezvoltare a organizării sociale a făuritorilor culturii Cucuteni. ■

Cnezi și voievozi ai Transilvaniei

O IMPRESIONANTĂ LUME

A OBȘTII ROMÂNEȘTI (II)

Acad. ȘTEFAN PASCU

- Instituții de perpetuare și susținere a străvechilor drepturi românești
- 1 200+1 000 ● Ctitori de așezăminte laice și ecleziastice ● Ce erau
- și ce îndatoriri aveau crainicii ● Adunarea de primăvară și adunarea de toamnă

Vreme de peste opt veacuri, din sec. XI și pînă în sec. XIX, o suită de peste 3 000 cnezi, voievozi și crainici¹ au participat și au influențat evoluția istorică a Transilvaniei. Să urmărim în cele ce urmează principalele elemente privind rolul și evoluția cnezilor și voievozilor în diferitele perioade istorice și în diferitele ipostaze în care ni-i întâlnim documentele.

„Keneziasus — se spune într-un document de epocă — erat jus dominium exercendi in suis: bonis, independens a publice magistratus” (cnezatul era dreptul de stăpînire a bunurilor sale, independent de autoritățile publice); este una din cele mai cuprinzătoare definiții ale statutului cnezilor, acești onesti et providi viri (bărbați cinstiți și înțelepți) pe care documentele medievale îl menționează pe întreg teritoriul etnic românesc. Născuți în sinul obștilor, ca urmare a prefăcerilor în procesul de stratificare social-economică și instituțională, cnezii și voievozii au constituit factori importanți în evoluția istorică a românilor, mai întîi în procesul de feudalizare, apoi în transformările de caracter feudal, petrecute în sinul societății. Cnezii și voievozii au fost „nobilitatea”, „feudalitatea” românească prestatală.

Numele cnezilor și voievozilor, a fost imprumutat prin intermediul slavilor, dar instituțiile pe care le-au reprezentat și le-au condus — cnezatele și voievozatele — s-au născut, la români, independent de influențele străine și au avut o evoluție proprie societății românești, potrivit realităților istorice concrete.

La origine, cnezul era un sătean ca oricare altul, pe care, datorită experienței și calităților sale, comunitatea sătească îl învestea cu atribuții judiciare, administrative, fiscale și politice. Paralel cu procesul de feudalizare a societății, un proces de stratificare s-a petrecut în rîndurile cnezilor: cei mai mulți au continuat să-și păstreze încă multă vreme rolul și rostul în calitate de conducători de obști sătești sau de uniuni de obști. Pe măsura evoluției feudale, mulți au coborît treptele ierarhiei sociale în rîndurile țărănimii din obști, libere sau chiar aservite, păstrînd doar ca o amintire nostalgică numele funcției și a situației din trecut. Dar și în această ipostază, cnezii (și asemenea lor și reprezentanții celorlalte instituții românești importante, voievozii), au continuat să ocupe, mulți dintre ei, un loc de frunte în sinul comunității sătești; și tot atît de mulți să fie în fruntea oamenilor din obști ce se împotriveau uzurpării acestora și aservirii locuitorilor lor sau în fruntea obștilor în strădaniile și lupta acestora pentru a scăpa de aservire și opresiune. O mică parte a cnezimii a reușit să urce treptele ierarhiei sociale, constituindu-se într-o feudalitate românească.

Cele dintîi mențiuni scrise cu privire la existența cnezilor sînt toponimele ce-și derivă numele de la instituția cnezială și de la conducătorii acesteia, cnezii. La 1055, un loc (locus) din comitatul Somogy (R.P. Ungară) se numea kenez, pentru ca peste două decenii un act de danie pentru benedictinii din Grou să menționeze trei sate cu numele kenez. Iar peste alți 18 ani (1093) un „sat mare” (magna villa) să se numească Keneaza. Și șirul unor toponime de aceeași sorginte continuă, îmbogățindu-se odată cu vremea și cu creșterea numărului de documente.

¹ O prezentare detaliată a acestor categorii și a instituțiilor pe care le ilustrau în *Voievozatul Transilvaniei*, vol. III, lucrare în curs de apariție la Editura Dacia.

Cele mai vechi mențiuni de toponime cu nume din instituția cnezială sau a conducătorului ei apar în Pannonia. Care poate fi explicația? Răspunsul și explicația sînt oferite de cele mai vechi cronici cunoscute, anume *Faptele Ungurilor (Gesta Hungarorum)*, opera magistrului P., notarul (secretarul) regelui Bela III sau Bela II, și de altă cronică, de data aceasta cu titlul mai pretențios *Faptele hunilor și ale ungarilor (Gesta Hunnorum et Hungarorum)* a_vînd ca autor un alt magistr, Simon de Keza, cronicar și autor contemporan cu colegul său, magistrul P. Ambele cronici, extrăgîndu-și știrile pentru timpurile dinainte dintr-un prototip comun mai vechi cu două secole, afirmau că la așezarea ungarilor în Pannonia, această țară era locuită de slavi, bulgari și români, adică „păstorii românilor” (*Blachii ac pastores Romanorum*), care au rămas de bunăvoie în Pannonia (*Blachis remanentibus sponte in Pannonia*). Iar cnezii erau în Pannonia, cum erau peste tot în teritoriul etnic românesc, conducătorii obștilor românești, Ca, de exemplu, în Bihor, unde la 1220, o localitate se numea *Quenes* acolo unde același cronicar, Simon de Keza, îi pomenește pe secui locuind în munți împreună cu românii de la care au învățat scrisul (*unde Blachis commixti litteris ipsorum uti perhibentur*).

De ce în Transilvania, mențiunea cnezilor e mai tîrzie? Răspunsul e simplu. În Pannonia, regalitatea arpadiană a creat mai devreme breșe în obștile satești, dărînd moșiile răpîte obștilor unor mănăstiri, biserici și feudali laici, pe cînd în Transilvania, unde această regalitate a pătruns mai tîrziu, obștile satești s-au putut consolida, continuînd să-și trăiască viața după „le-gile” și normele patriarhale, fără schimbări mai importante din punct de vedere al relațiilor social-juridice și de

aceea, documentele — reflec-tare a acestor relații — le ignoră, ca și instituțiile și pe conducătorii acestora. Și să nu uităm nici faptul — nu lipsit de importanță — că multe documente (din numărul nu prea mare din această perioadă) s-au pierdut în curge-rea timpului și în vremurile tulburi, mai ales în iureșul năvalnic al tătaro-mongolilor care au pustiit aceste locuri.

Din a doua jumătate a sec. XII apar cnezii înșiși, cu numele, în documente. La 1205, o bulă papală menționează pămîntul fiilor cnezului Bilea, (*filii Bele kneze*), în părțile Bihorului, unde există o epis-copie ortodoxă. Cnezul Bilea la 1205 nu mai trăia, ceea ce înseamnă că încă în secolul precedent exista în aceste părți bihorene un cnez cu o situație social-economică prosperă, cu pămînturi întinse, de vreme ce pe acestea exista o epis-copie „grecească”; Bilea era un cnez român care nu-și părăsi-se credința nici după urcușul său în ierarhia feudală.

Existența cnezilor transilvănieni e dovedită, apoi, de un martor ocular ce înfățișează cele trăite de el, canonicul orădean Rogerius, în „jalnicul său cîntec” (*Carmen miserabile*). Printre dregători, el men-ționează prezența acelor mult discutați *canessii*, dovediți de cei mai temeinici exegeți a fi fost cnezi români atunci, la 1241, ca și mai înainte și, de asemenea, mai tîrziu.

Între cele dintîi mențiuni (sec. XI) și cele de pe urmă (începutul sec. XIX), o esti-mare cu caracter aproxima-tiv indică un număr impresio-nant de cnezi — nu numai necunoscut, dar nici măcar bănuît de cei ce s-au ocupat de asemenea probleme, — a-dică vreo 2 200, peste 1 200 pînă la mijlocul sec. XVI (or-ganizarea voievodatului sub formă de principat autonom al Transilvaniei) și aproape 1 000 după această dată. Un număr care, cu certitudine, va fi

sporit pe măsura publicării altor izvoare, mai ales pentru secolele XV-XVIII.

Răspîndirea cnezilor cuprin-de întreg teritoriul etnic românesc: ei sînt totuși în Transil-vania cu mult cei mai nume-roși, deoarece aici rezistența obștilor românești autohtone a la instituțiilor ce le reprezen-tau a fost mai puternică în fața tendinței autorităților ar-padiene de a le înlocui cu in-stituții transplantate, străine societății băștinașilor. Relativ numeroși sînt cnezii mențio-nați de documente în Țara Românească și Moldova, în teritoriile megieșe Transilva-niei.

Repartizarea instituțiilor cneziale și voievodale și a conducătorilor acestora nu este uniformă, nici chiar în Transilvania. Mai numeroși sînt cnezii în zonele cu relief mai înalt, unde feudalizarea a cunoscut un ritm mai lent, iar, ca urmare, obștile româ-nești și reprezentanții acestora, cnezii, au rezistat mai mult. Din această categorie, locurile de frunte le ocupă Țara Hațegului (Hunedoara, în general), Țara Caraș-Seve-rinului, Țara Zarandului, Țara Maramureșului, Țara Bihoru-lui, Țara Silvaniei, Țara Chioa-rului, districtul Rodnei. În al doilea eșalon se aliniază Clu-jul, Solnoc-Dăbica, Turda. Ur-mează zonele de șes, unde feudalizarea societății s-a pe-trecut mai devreme, și, deci obștile românești și institu-țiile ce le reprezentau au fost desființate mai timpuriu: Ti-miș, Arad, Satu Mare, Alba, Tîrnava.

Țara Făgărașului constituie un caz aparte. Din cauza le-găturilor puternice și perma-nente cu Țara Românească, aici cnezatele și voievodatele s-au transformat în boiero-nate, de care e plină această țară stăpînită secole de-a rin-dul de domnii munteni.

N-au lipsit cnezii nici chiar în teritoriile intens colonizate cu populațiile alogene: sași și secui. Relativ numeroși și cu rol important sînt cnezii în scaunul Sibiului și al Orăștiei și chiar în scaunul Mureșului și împrejurimi.

Originea comună, dezvoltarea identică sau mult asemănătoare a instituției cneziale conferă omogenitate acesteia, fără deosebiri și „tipologii”, pe zone geografico-istorice, sau pe alte criterii. Există un singur „tip” de cnezat, „cnezatul românesc” de obști sătęști simple din care se formează, prin unirea mai multor cnezate de obști într-o uniune, cnezatul de uniuni de obști sau teritorial. Sub acest aspect, Țara Hațegului, Țara Caraș-Severinului, Țara Maramureșului în primul rînd se desprind prin numărul mare și importanța tot atît de mare (social-economică și social-politică) a cnezimii.

Relativ numeroși erau cnezii și în comitatele Zarand și Turda, Solnocul de Mijloc și Solnoc-Dăbica, Bihor și Timiș și Arad etc.

Originea comună, dezvoltarea identică sau foarte asemănătoare a instituției cneziale explică și caracteristicile comune sau mult asemănătoare, care nu îndreptătesc tipologia cnezilor după zone: „maramureșan”, „hațegani”, „cărășani” etc. În aceste zone, în sec. XIII-XIV instituția cnezială depășise faza incipientă în care cnezii erau aleși periodic, din rîndul frunțașilor obștii, demnitarea cnezială transmițîndu-se în aceeași familie în virtutea așa-numitului drept cnezial (*jus keneziale*). S-au ridicat astfel familii cneziale puternice, ca aceea a Cindeștilor din Țara Hațegului, Bize-reștilor din Banat, Mogheștilor din Zarand, Bogdăneștilor și

Drăgoșestilor din Maramureș etc., stăpîni de sate, ctitori de lăcașuri de cult și de fortificații, asemenea stăpînilor feudali.

Secolul XV evidențiază trei tendințe în evoluția cnezilor transilvăneni. O bună parte își păstrează situația „onorabilă”, de cnezi de sate, cu vechile și importantele lor atribuții. O parte dintre cnezi reușesc să se încadreze în noile rînduiri feudale; pentru diverse servicii, autoritățile le confirmă dreptul de stăpînire asupra satelor în care își exerci-

tăților românești, situîndu-se nu rareori în fruntea maselor populare în lupta antifeudală a acestora. Solidari cu semenii lor, ei săvîrșeau fapte temerare. Reocupau moșii ce fuseseră răpite obștii, se răzbuiau împotriva silnicilor marilor feudali. Un exemplu ilustrativ este cel petrecut în 1315, cînd cnezii hațegani Dan și Stanislau, în fruntea țărănilor, au ocupat moșia Brithonia din Hațeg (pe locul Sarmizegetusei Ulpia Traiana). Și tot așa s-a întîmplat și la 1326, cînd cnezii din Filești (Alba), Stanislau cu fiul lui și cu alți trei cnezi, s-au ridicat împotriva nobililor care le cotropiseră pămînturile.

Ctitorie a cnezilor hațegani de la Strei, din Țara Hațegului — zonă de puternică persistență a instituției cneziale și voievodate din Transilvania

tă autoritatea, sau a altora noi, pe care le întemeiază, și asupra celor de danie. Diploma de confirmare echivala, de multe ori, cu înnobilarea beneficiarilor. Așa se petrec lucrurile cu familia Huniadeștilor (Voicu Românul fiind un descendent din cnezi), ajunși prin Iancu de Hunedoara și fratele său Ioan la demnități din cele mai înalte în cadrul voievodatului, Iancu de Hunedoara chiar guvernator al Ungariei. Dar nu în toate cazurile asemenea urcuș pe treptele ierarhiei feudale însemna și renunțarea sau părăsirea tradițiilor cneziale. Chiar înnobilați, mulți cnezi continuau să rămînă reprezentanți ai comuni-

în fruntea luptei sociale și naționale a românilor. În 1427, de pildă, cnezii din părțile Devei erau acuzați de acțiuni „nesănătoase” (*malensis ac frivolis Keneziorum eorum suggestionibus*) — anume că ar fi îndemnat la neîndeplinirea îndatoririlor impuse comunităților românești față de cetatea Devei. Fapta lor a stîrnit mînia regelui Sigismund de Luxemburg, la acea dată și împărat al Sfîntului Imperiu; acesta a poruncit castellanilor să abată pe cnezi din districtele românești de la gîndurile rele. În 1435, cnezii din aceeași zonă (*Costea et Stanciu et alii kene-*

Cea mai mare parte a cnezilor au cunoscut o înrăutățire a situației lor odată cu tendința generală de așervire a obștilor românești de către nobilime. Oamenii liberi la început, ei au devenit iobagi, laolaltă cu marea masă a românilor, de care nu-i mai diferenția decît amintirea demnității pe care au îndeplinit-o cîndva. Acești cnezi reduși la starea de iobăgie, s-au situat

zii) au provocat o răzvrătire ce a putut fi doar cu greu domolită de autorități. Identificarea cnezilor cu soarta comunității din rîndul cărora făceau parte este o dovadă a caracterului popular al instituției pe care o reprezentau, a faptului că aceasta nu a încetat să rămînă, în condițiile înăsprii dominației nobiliare, o instituție specific românească, traicin implantată în conștiința celor ce au creat-o.

Instituția crainicilor este mai tîrnă în comparație cu aceea a cnezilor și voievozilor, avîndu-și obîrșia în perioada de destrămare a obștilor satești, cînd încep să se cristalizeze structuri noi, de caracter feudal mai dezvoltat. Într-o anumită etapă, conducătorii obștilor teritoriale și ai uniunilor de obști — cnezii și voievozii — nu și mai puteau îndeplini singuri atribuțiile, mai numeroase și de mai mare cuprindere. Se simțea nevoia unui ajutor, a unor intermediari între voievozii și cnezii teritoriali sau cnezii de obști simple, intermediarii ale căror atribuții erau, mai ales, de executori ai hotărîrilor scaunelor de judecată sau ai obligațiilor fiscale și, uneori, de membri ai forurilor de judecată. Acești intermediari au fost crainicii.

Documentar, crainicii apar către sfîrșitul sec. XIV, ceea ce nu înseamnă însă că, în fapt, apariția lor datează numai de atunci: ca și în cazul altor instituții autohtone, existența crainicilor și a crainiciilor a fost ignorată vreme îndelungată de cancelaria oficială, întrucît funcțiile și instituțiile respective nu intrau în relațiile juridice de caracter feudal. Cei dinții menționați sînt crainicii din districtul Hațeg, pe rîul Strei, și din districtul Dobra. *Nos iudices, iurati et universi hospites, henezyz necnon Karaynyuk de districtu Hatzak, de fluvio Strig, de Hunyad, de Varmegye et de Iwfiar* (Noi, juzii, jurații și toți oaspeții, cnezii, precum și crainicii din districtul Hațeg, de pe rîul Strei, din Hunedoara, din cetate și din Dobra) — glăsuiește un document din 1387, enumerînd pe membrii forului de judecată a unor

pricini dintre românii de pe aceste meleaguri. Crainicii nu existau însă numai în această parte a Transilvaniei. Îi întîlnim în Arad, Bihor, Caraș-Severin, Chioar, Cluj, Hunedoara, Maramureș, Mureș-Gurghiu, Năsăud, Satu Mare, Solnocul de Mijloc, Zarand. Nu lipseau, probabil, nici din celelalte comitate și districte, despre care însă nu ni s-au păstrat știri documentare. Cu atribuții identice îi întîlnim și în Polonia sudică, locuită în bună parte de români care se conduceau după vechiul drept românesc (*jus valachicum*).

Documentul din 1387 ne îngăduie să cunoaștem una din importante atribuții ale crainicilor, aceea de membri ai forului de judecată în principile dintre românii din comitatul Hunedoara. Alte documente îl menționează ca executori ai hotărîrilor forurilor de judecată, mai cu seamă în materie de gloabe (amenzi). Astfel, în anul 1434 îi întîlnim tot în districtul Dobra din comitatul Hunedoarei, ca strîngători ai gloabelor (*birsagia*) în sensul că li se interzice dregătorilor și crainicului să ia gloabe de la diverși împrițnici înainte ca aceștia să fi fost judecați și sentințele să fi rămas definitive, iar cei globiți refuză să-și plătească gloabele. De asemenea, din cuprinsul documentului rezultă și dreptul pe care îl aveau crainicii de a lua cîte un car de fîn din fiecare cnezat pe seama dregătorilor.

Crainicii, asemenea cnezilor și voievozilor erau și întemeietori de sate, prin colonizarea unor grupuri de oameni în teritorii lipsite de așezări sau cu așezări mai rare.

Atribuțiile crainicilor continuă să-și mențină importanța, sporind chiar în condițiile instaurării ordinii feudale, așa cum precizează documentele vremii. Într-un document din 1442, referitor la situația românilor din districtul Beiuș (aparținînd capitulului episcopiei romano-catolice din Oradea) în care se precizează ierarhia instituțiilor românești, cnezii erau sub autoritatea voievodului din Beiuș, dar hotărîrile scaunului de judecată trebuiau aprobate

de capitul. Execuția hotărîrilor se făcea de către „voievod și dregătorul districtului, care se mai numește și crainic” (*Vaida et officialis provinciae illae, qui aliter krajnik appellantur*).

Poziția socială superioară a crainicilor reiese și din alte documente. De pildă, două documente dintre 1512-1517 consemnează că 167-177 cnezii și crainicii de pe domeniul Hunedoarei erau datori să slujească la cetate cu un cal, oamenii de rînd avînd obligații ostășești de pedestrași.

Instituția crainiciei urmează îndeaproape celelalte instituții românești, oriunde locuiau românii ce se bucurau de dreptul românesc. Astfel, într-un document din veacul XVI, instituțiile cneziale și crainiciile din sudul Poloniei erau descrise astfel: „Fiecare crainicie își are crainicul ei, de care ascultă oamenii și fiecare sat are cîte un cnez, căruia îi sînt supuși țăranii și care e dator să supravegheze ordinea. De două ori pe an se adună oamenii din acele sate: o adunare are loc la Sf. Petru și se numește de primăvară; cealaltă la Sf. Martin, de toamnă; acolo aduc cnezii dările și taxele de la oameni; acolo se fac judecățile, se măsoară și se adună gloabele judecătorești. Pe crainic îl numesc staroste dintre cnezii”.

Aservirea satelor a avut urmări și asupra instituției crainiciei și a celor ce o reprezentau, crainicii, mulți ajungînd în situații similare țăranilor aserviți, cum a fost cazul, în veacul XVI, cu mai mulți crainici de pe domeniul cetății Chioarului. Prin sec. XVII-XVIII, pe măsura suprapunerii structurilor administrative nobiliare, crainicii dispar, păstrîndu-li-se amintirea doar prin intermediul onomasticii.

Originea veche a crainiciei din obștile satești, în evoluția lor feudală, infirmă teoriile mai vechi privind originea slavă (malo-rusă) a acestei instituții. Răspîndirea ei simultană pe întreg teritoriul etnic românesc și atribuțiile identice (indiferent de zonă) ale crainicilor constituie o altă dovadă cu privire la vechimea, originea, caracterul, precum și la rădăcinile acestei instituții de obîrșie românească. ■

IAȘI — 1646. O BIRUINȚĂ A LIMBII ȘI CULTURII ROMÂNEȘTI

Prof. dr. doc. VALENTIN AL. GEORGESCU

În urmă cu 340 ani, la Iași, leșea din tipografia domnească de la Trei Ierarhi primul cod de legi laic tipărit în limba română — Carte românească de învățătură, monument de seamă al culturii românești din secolul XVII, una dintre primele lucrări de acest fel într-o limbă națională apărute în Europa aceluia timp. Inițiativa alcătuirii și tipăririi acestei scrieri aparținut luminatului voievod Vasile Lupu¹, a cărui domnie a fost marcată de importante realizări în plan cultural.

Nu persoana, ci dreptatea

Necesitatea unui cod de legi unitar era izvorâtă din hotărârea domnitorului de a impune un curs nou vieții politice, sociale, economice și culturale din țară, prin asigurarea stabilității instituțiilor și prin reglementarea pe baze juridice clare a relațiilor dintre diversele categorii ale populației. Un cod de legi cuprinzător era, totodată, menit să asigure consolidarea autorității centrale a domnitorului, atât în exercitarea puterii, cât și în raporturile acestuia cu supușii. De asemenea, măsura viza instituirea unor principii unice în împărțirea dreptății, legea fiind una și aceeași pentru toți. De altfel — după cum arată călătorul italian Marco Bandini, care s-a aflat mai mulți ani în Moldova — însăși concepția despre justiție și dreptate a lui Vasile Lupu avea în centrul ei respectul față de lege. „Eu

nu consider persoana, («образ»), ci dreptatea, nu lucrul, ci legea” spunea voievodul.

Cartea, după cum se precizează în *Predoslovie*, era alcătuită, totodată, din dorința voievodului de a curma abuzurile comise de dregătorii care judecau după vechile practici ale justiției feudale, dreptatea aplicându-se pe baza tradiției și, de cele mai multe ori, a bunului plac al celor desemnați să soluționeze diversele pricini. „Văzind ncredințele și asuprealele mișeiilor carele fac cei neînvațați și neînțelegători, dregătorii și giudeașele de pre la toate scaunele Moldovei — se spune în *Predoslovie* — drept aceia cu multă osrdie s-au nevoit măriia sa de-au cercat [cercetat] pre multe țări, plină... de-au găsit oameni ca aceia, dascăli și filosofi, de-au scos den cărți elinești și lăținești tocmealele ceale bune și giudeașele celor buni... ca să cunoască strîmbătatea tuturor și să giudece pre dreptate”. De altfel, însuși titlul cărții arată că ea fusese concepută ca o sinteză a normelor juridice ale vremii: *Carte românească de învăță-*

¹ Magazin istoric, nr. 5/1984.

ură, de la *Pravilele împărătești* și de la alte gudeașe.

Cu alcătuirea noului cod de legi, domnitorul l-a însărcinat, după cum aflăm din aceeași *Predoslovie*, pe „Eustratie biv logofet”. Acesta, pe numele său Dragoș Istratie (Eustratie), cum este menționat într-un document din 28 august 1632, era un cărturar cu trecere la curtea voievodului. Ca prim mare jurist laic din istoria vechiului nostru drept scris, el mai alcătuiase — înainte de venirea lui Vasile Lupu pe tronul Moldovei — o *Pravilă aleasă* rămasă în manuscris. Tradusă după o lucrare a juristului bizantin Manuil Malaxos, *Pravila* cuprindea diferite reguli canonice, practici religioase, rânduiri referitoare la logodnă, căsătorie, precum și alte norme privind lucrările agrare, construcțiile pe terenul altuia, posturile, judecățile etc. După unele opinii (C. Giurescu, C.C. Giurescu, P.P. Panaiteanu), logofătul Eustratie ar fi fost autorul și al unui *Letopisef moldovenesc*, la care se referă adeseori Grigore Ureche în cronică sa. Acest letopisef al lui Eustratie — pierdut din păcate — cuprindea, probabil, evenimentele de la 1359 la 1587 și era mai bogat în informații, după cum precizează Al. Pîru, decît cronică lui Ștefan cel Mare și letopisețele slavonești ale lui Macarie, Eftimie și Azarie.

Ureche, de altfel, era în strînsă legătură de prietenie cu logofătul Eustratie pe care-l numește, împreună cu alți boieri din divan, într-un document din martie 1641, „fratele și prietenul nostru, pan Eustratie biv logofăt”. Eustratie a încetat din viață prin 1646, *Cartea românească de învățătură* fiind încheiată, cum aflăm dintr-o însemnare de pe ultima ei filă, la 4 mai același an. După cum îl arată scrierile sale, era un bun cunosător al limbilor clasice, precum și al dreptului bizantin, traducînd din autori ca „Zonara, Balsamon, Armenopol, Vlastare, Fotie Țarigrădeanul”, amintiri în *Pravila aleasă*.

Cum a arătat la începutul acestui secol eruditul romanist S. G. Longinescu (1865-1931), Eustratie logofătul s-a folosit, în principal, pentru alcătuirea *Cărții românești de învățătură* din 1646 de codul de legi al împăratului Iustinian (527-565) prin opera unui vestit penalist italian, Prospero Farinacci (sau Prosper Farinacius). Acesta a trăit între 1544 și 1618, fiind, între altele, autorul unei vaste enciclopedii penale, *Praxis et theoriae criminalis libri* (Veneția 1607-1621), privind dreptul scris și obiceiurile din vremea sa. I. Peretz (1876-1935), la rîndul său, a identificat în fondul de manuscrise de la Biblioteca Academiei Române textul în greacă populară alcătuit în Italia după opera lui Farinacius, pe care Eustratie l-a prelucrat și tradus în românește în vederea elaborării pravilei din 1646. Renumiți juriști greci ca Meletios Syrigos și Paisios Ligaridis, care au avut strînsă legătură cu țările române, nu pot fi străini de aducerea textului neogrec la Iași și poate chiar de redactarea lui la Padova sau Roma.

Trecerea de la tradiția legislativă bizantină la o codificare romanistică și renascen-

tistă a imprimat codului de legi moldovenesc din 1646 o înținută modernă, adecvată alt realităților românești cît și culturii și spiritului vremii. De altfel, Eustratie îl amintește pe juristul italian chiar în cuprinsul scrierii, numindu-l „dascăl mare și tocmitoriu de pravile; numele lui era Farinascu, carele au strîns toate pravilele ceale împărătești și încă să ispiți și să nevoi cu învățătură ca aceea să cunoască care pravile și obiceiă să socotesc la oblaștiile [cîrmuirile] creștinești în toată lumea”.

Alegerea făcută la 1646 de Eustratie este semnificativă și pentru dimensiunile europene ale operei pe care Vasile Lupu o inițiasă, în încercarea de a integra dreptul românesc în circuitul de valori al continentului. Prin apelul său la știința juridică a Renașterii italiene, luminatul voievod a deschis drumul unei noi receptări în țările române a dreptului clasic, unind forma sa din Apus, în limba latină, cu cea din Răsărit, în limba greacă, ambele avînd istoricește la bază dreptul imperial bizantin unic al lui Iustinian.

Pentru toți lucrătorii pămîntului

Titulatura codului de legi scos de Vasile Lupu — *Carte românească de învățătură* — este semnificativă pentru concepția care a guvernat alcătuirea lui. Codul trebuia să fie, înainte de toate, o *Carte de învățătură* care să servească la temeinica citire și cunoaștere a legilor, precum și la învățarea cărturarească (profesională) a dreptului, în afara unor școli specializate, de tip universitar, ca cele din Apus. Lucrarea este alcătuită din două părți mari. Prima, intitulată *Pravile tocmite, alese și scoase pentru toți lucrătorii pămîntului*, anume: pentru plugari, pentru lucrătorii viilor, pentru nămiși [slugi] și pentru păstori, arătînd împreună tuturor giudeful și cercetarea ce li se va da fieșcăruia după deala [cauza] sa, carii vor înbla cu nedreptate, cuprinde 11 capitole, numite pricină, fiecare din acestea avînd mai multe zaceale [paragrafe] și se referă la pricinile privindu-i pe lucrătorii agricoli. Urmează apoi, sub titlul de *Pravile împărătești*, reglementări privind sancționarea infracțiunilor de ordin penal (furtașaguri, suduirea dregătorilor, falsificarea de monedă, omorul, răpirea etc.). Această parte, neunitară ca prezentare, este numerotată în pricină (12-16) în continuarea legii agrare, și apoi în glave (1-78). Toate aceste texte adaptate vin din Farinacius, cu excepția unui singur paragraf, a cărui sursă a rămas neclarificată.

În cuprinsul acestei părți există cîteva paragrafe în care se evidențiază datorile locuitorilor către țară (moșie), bunul suprem al fiecărui popor, socotind că trădarea de patrie constituie cea mai gravă culpă: „Cela ce-și va hicleni [trăda] moșia și nașterea de unde au născut, mai cumpit să-l certe decît pre un ucigătoriu de pîrinți, de vreme ce să cade mai bine să-ș ferească și să-ș socotească neștine [oarecine] moșia, decît pîrinții ce l-au născut”. De asemenea, țara (în sensul ei de

¹ Magazin istoric, nr. 10/1985.

aparat politic și administrativ) trebuie să-și apere oamenii. „Țara să cadă să-și scoatească [îngrijească] și să-și priiască și să acopere de asupreale pre oamenii pământului său”.

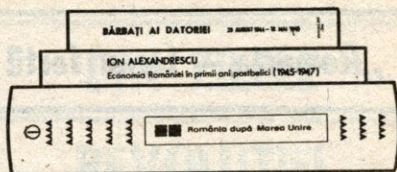
Erau reglementate totodată raporturile domnitorului cu diferitele categorii sociale, stipulându-se atât îndatoririle dregătorilor, cât și datoria populației de a se supune hotărârilor judecătorești: „Cela ce nu se va pleca subț învățătura giudețului face greșală cum are fi suduit [insultat] pe domnie”. La fel, se sancționau cu asprime delictelor comise împotriva solilor „carii vin de la o domnie la altă”. „Cela ce va sminti solii de pre cale viind, se spune în lege, sau de le va lua cărțile [scri-sorile] ce aduc, iaste adevărat suduitoriu de domnie; mai virtos cînd va face aceasta pen-tru să facă rușine domnu-său, sau pentru să cunoască den cărți taina celui domn”. Titu-latura de *Carte românească* scotea în evidență limba poporului în care cartea era scrisă. Era o biruință a limbii române, care devenea modul oficial de exprimare a dreptului și a vieții juridice.

La fel ca lucrarea din 1643, care era alcă-tuită „pentru toată seminția românească pre-tutindere ce se află”, *Cartea din 1646* se adresa „tuturor rodului românesc, ca să ne fie noo de pururea izvor de viață în veci nescăzut și nesvîrșit”. Ea a avut un rol remarcabil în procesul de unificare a dreptului românesc și a intrat integral în *Îndreptarea legii* (1652), cealaltă scriere juridică în limba română din Țara Românească. *Cartea românească de învî-șătură* a fost folosită pînă la începutul sec. XIX, fiind menționată în mai multe hrisoave de judecată, precum și în introducerea la codul de legi civil al lui Scarlat Callimachi din 1817. Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei*, amintește inițiativa lui Vasile Lupu de a alcătui „un codice deosebit de legi, rămas și astăzi călăuză judecătorilor din Moldova pentru împărțirea dreptății”. Ea a circulat în întreg spațiul românesc nu numai în forma tipărită, ci și în copii scrise de mînă. Astfel, în 1724, Nicolae Mavrocordat, fiind domn în Țara Românească, a solicitat preotului Stan-ciu de la Școala domnească din București să-i facă o copie după lucrare. La rîndul lui, Scarlat Callimachi, în hrisovul de promulgare a *Codului* său civil, arăta că scrierea din 1646 „aceea a lui Vasile [Lupu] a rămas regula după care judecătorii îndreptau judecățile pînă la începutul secolului, precum spune ace-lași Cantemir, care în timpul de atunci a fost în floarea vîrstei”.

Se cuvine, totodată, menționat și faptul că limba folosită de logofătul Eustratie în scrie-rea cărții este cursivă, fără o tehnicizare exce-sivă și, prin aceasta, accesibilă unor cercuri largi. Ea reflectă posibilitățile expresive ale limbii vorbite și scrise de români la mijlocul veacului XVII, faptul că aceasta își consoli-dase o terminologie juridică, filozofică, lite-rară proprie, izvorite din realitățile locului.

Punte între cultura românească și cea euro-peană, *Cartea românească de învățătură* marca, în urmă cu 340 ani, o biruință reprezentativă a limbii și culturii juridice românești și a unității dreptului european. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● Mircea Mușat, Ion Ardeleanu — ROMÂNIA DUPĂ MAREA UNIRE. VOL. II. PARTEA I.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 1172 pp., 98 lei: vastă și penetrantă analiză istorică — pe baza unei atotcuprinzătoare cercetări a izvoarelor de arhivă, în mare parte inedite, și a unei bibliografii pertinente — consacrată anilor 1918-1933, perioadă deosebit de densă în eveni-mente și mutații structurale ale societății românești interbelice.

● N. Iorga — ISTORIA POPORULUI ROMĂ-NESC (ediție îngrijită de Georgeta Penelea).

Editură științifică și enciclopedică, București, 1986, 782 pp., 78 lei: traducerea în limba română a celor două volume publicate la Gotha în 1905 sub titlul: *Geschichte des Rumänischen Volkes in Rahmen seiner Staatsbildungen*.

● PAGINI EROICE DIN MAREA EPOPEE (sub egida Comisiei române de istorie militară).

Editura militară, București, 1986, 384 pp., 27 lei: studii consacrate contribuției militare substan-țiale a țării noastre la obținerea victoriei finale în războiul împotriva Germaniei naziste și Ungariei horthyste; autori: Mircea Mușat, Mihail E. Ionescu, M. Vasile ocanu, Gheorghe Tudor, Gheorghe Romanescu, Ion Alexandrescu, Florian Tucă, Ion Ardeleanu, Florin Constantin.

● Colonel (r) dr. Leonida Loghin (coordonator), colonel (r) Aurel Lupășteanu, colonel dr. Constan-tin Ucrain — BĂRBAȚI AI DATORIEI. 23 August 1944-12 Mai 1945.

Editura militară, București, 1985, 456 pp., 24 lei: mic dicționar consacrat biografiilor a 502 eroi din războiul antihitlerist.

● Ion Alexandrescu — ECONOMIA ROMĂ-NIEI ÎN PRIMII ANI POSTBELICI (1945-1947).

Editura științifică și enciclopedică, Bucu-rești, 1980, 19 lei: o substanțială analiză istorică consacrată evoluției economiei naționale, în conexiune strînsă cu celelalte laturi ale vieții sociale, într-o perioadă deosebit de complexă a istoriei românești.

● Silviu Brucan — DIALECTICA POLITICII INTERNAȚIONALE.

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 198 pp., 16,50 lei: eseu, original despre tendințele evoluției mondiale contemporane.

● Ion Nădrag — TIMIȘOARA (prefață de Mircea Șerbănescu).

Editura Sport-Turism, București, 1985, 60 pp., 23 lei: imagini timișorene, însoțite de o caldă pre-zentarea orașului de pe Bega.

„România — teren fertil pentru difuzarea ideilor noi”

Cunoscută personalitate a istoriografiei belgiene și europene Jean Vanwelkenhuyzen, actualul președinte al Comitetului internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, a fost prezent în repetate rânduri în paginile Magazinului istoric¹. Am solicitat distinsului istoric belgian — în numele cititorilor revistei — câteva opinii privind activitatea Comitetului pe care îl conduce.

— În perspectiva următorilor cinci ani, cum vedeți, activitatea Comitetului?

— Însăși noțiunea de „istorie a celui de-al doilea război mondial” trebuie lărgită: este imposibil să înțelegi această istorie începând investigațiile cu data de 1 septembrie 1939, ora 5.45 și să le închei cu data de 9 mai 1945, ora zero. A fost un drum spre război, care este inseparabil de istoria războiului însuși. Consider că un adevărat specialist nu este acela care își îngustează tot mai mult preocupările asupra unui eveniment, încadrându-se strict în limitele lui cronologice, ci acela care, prin cercetări succesive asupra unei probleme, are în vedere toate aspectele care o pot influența, pentru a înțelege fenomenul de ansamblu, în toată complexitatea lui.

— În această viziune a cercetării, ce rol poate juca Comitetul?

— Incluzând în programul colocviilor noastre — atît cele organizate de comitetele naționale sub egida noastră, cît și acelea organizate de Comitetul internațional — teme de istorie comparată, probleme privitoare la antecedentele și originile celei de-a doua conflagrații mondiale (de pildă: „Diplomația în ajunul și în timpul celui de-al doilea război mondial”, temă propusă pentru colocviul ce se va

desfășura în 1990, în cadrul Congresului internațional de științe istorice din Spania, și la fenomenele caracteristice perioadei imediat post-belice (de exemplu: „Conferința de pace de la Paris din 1946-1947”), am în vedere în primul rînd extinderea cooperării internaționale în domeniul cercetării și al schimbului de opinii prin atragerea unui număr cît mai mare de specialiști din diverse țări. Pînă nu demult China a fost una din „marile absente”. Buna colaborare cu colegii chinezi, pe care am apreciat-o pentru prima oară în cadrul colocviului de la București (1980) și apoi la Stuttgart (1985), sperăm să continue și să se dezvolte. În același sens, ne propunem extinderea cooperării și cu alți istorici din țări ale Asiei, Africii și Americii Latine.

În al doilea rînd, am în vedere dezvoltarea colaborării cu alte organisme internaționale ale căror preocupări științifice se completează în mod fericit cu ale noastre. Amintesc bunele rezultate ale colocviului de la Stuttgart, organizat de Comitetul nostru și Comisia internațională de istorie militară comparată. Avem posibilități de cooperare și cu Asociația internațională de istorie contemporană a Europei.

Mă gîndesc, în sfîrșit, la necesitatea modificării manierei de organizare a colocviilor, în sensul de a se acorda mai mult timp debaterilor propriu-zise, pentru ca schimbul de opinii să fie mai activ și să angajeze un număr cît mai mare de specialiști, să realizăm un progres efectiv în cunoașterea adevărului istoric. O astfel de manieră de lucru presupune, firește, cunoașterea prealabilă de către toți participanții a textelor rapoartelor și comunicărilor.

— Cunoașterea adevărului istoric reprezintă, de fapt, rațiunea însăși a cercetării istorice; la ce capitol al cunoașterii lui — evident, în domeniul nos-

tru — credeți că sînt lacune, mai ales ca optică de abordare și analizare a problemelor?

— Este evident că marile puteri, activitatea lor politică, diplomatică, militară ocupă un rol predilect în cercetarea istorică. Aceasta nu a dus însă neapărat și la mai buna cunoaștere a istoriei țărilor mici și mijlocii; deliberat sau nu, s-a reliefat mai ales istoria marilor puteri. Analiza unui eveniment istoric în toată complexitatea lui, avîndu-se în vedere și ceea ce se numim „l’image de l’autre” (imaginea celui alt), va favoriza o mai bună înțelegere a marilor crize prin care au trecut țările mici și mijlocii în cursul unor momente în care o anume politică le-a privit mai ales ca „obiect” și doar în rare cazuri ca „subiect” al relațiilor internaționale. În timpul marii crize din 1938-1939, Marea Britanie și Franța au optat pentru sacrificarea Cehoslovaciei, sperînd să „cîștige timp” pentru a se salva pe ele însele, concepție ce s-a dovedit falimentară. Pacea n-a fost asigurată „pentru o generație”, cum afirmă semnatarii Pactului de la Munchen; dimpotrivă, cîștigul a fost de partea forței, a politicii de dictat și de pregătire a războiului.

— Planurile dv. de viitor sînt interesante...

— Pentru mine, care am preluat funcția de președinte de la o personalitate ca Henri Michel, există obligații și răspunderi foarte mari. Sînt convins însă că voi avea sprijinul permanent al întregului Birou format din personalități care activează de multă vreme în cadrul Comitetului nostru, precum și al comitetelor naționale afiliate. Mă gîndesc desigur și la colegii rădmîni. De altfel, România a constituit întotdeauna un teren fertil pentru difuzarea ideilor noi, pentru dezbaterile științifice și promovarea spiritului de colaborare între istorici.

Viorica MOISUC

¹ Magazin istoric, nr. 4/1972, 9/1979, 11/1980.

1848-1849

DIN ZILELE

REVOLUȚIEI

IOAN PUȘCARIU

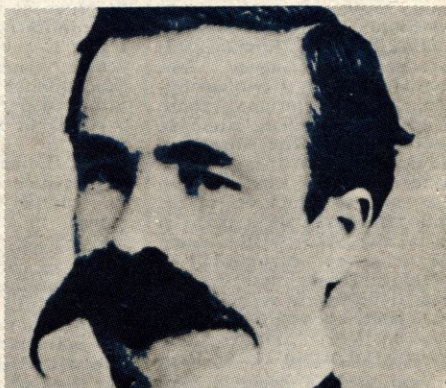
„A fost un cercetător harnic al trecutului poporului său. El aparține acelei generații de învățați și oameni politici ai românilor care, într-o închipuită strălucire a trecutului, căutau sau mîngîiere pentru slăbiciunile prezentului, sau mijloace de luptă pentru înălțarea lor. Studiile istorice au pornit, într-un astfel de mediu, nu dintr-un interes rece pentru știință, ci dintr-un sentiment cald de patriotism, care s-a comunicat contemporanilor și a contribuit la întărirea acelei conștiințe naționale pe care au arătat-o românii din Ungaria în luptele lor constituționale din ultimile decenii“.

Cu aceste cuvinte, Ioan Bogdan, vicepreședinte al Academiei Române, omagia, la 28 decembrie 1911, memoria unuia dintre „deșteptătorii acestei conștiințe“, Ioan Pușcariu, membru al înaltului for științific, încetat din viață la 24 decembrie 1911.

Născut în 1824 într-o veche familie¹ de cărturari patrioți, Ioan Pușcariu a participat de-a lungul a mai bine de jumătate de veac la evenimentele care au marcat pregătirea realizării marelui ideal al Unirii Transilvaniei cu patria mamă, România.

În timpul revoluției din 1848-1849, a fost ales membru în Comitetul național român permanent de la Sibiu, fiind prezent la istorica adunare din 3/15 mai 1848 de la Blaj. A activat, de asemenea, în Țara Românească, fiind comisar de propagandă în județele Argeș și Prahova. După înăbușirea revoluției, a îndeplinit diferite funcții în districtul Făgărașului, fiind apoi consilier în Ministerul cultelor și membru al Curții supreme judecătorești din Budapesta.

În anul 1877, Academia Română l-a ales membru onorific, iar în 1900 membru activ în cadrul Secției literare. Ioan Pușcariu se înscrie, astfel, între membrii prestigiosului for științific care, în tinerețea lor, luptaseră sub stindardele revoluției de la 1848 pentru

libertate și dreptate națională și pe care Academia Română — în spiritul tradițiilor sale militante pentru cauza unității culturale și naționale românești — îi primise în rîndurile sale, cum au fost V. Alecsandri, G. Barițiu, T. Cipariu, I. Heliade Rădulescu, I. Ghica, I. Hodoș, Al. Hurmuzachi, E. Hurmuzachi, M. Kogălniceanu, A.T. Laurian, Al. Papiu-Iliarian, C.A. Rosetti, G. Sion etc.

Pe lângă lucrări literare, Ioan Pușcariu a publicat mai multe volume de studii și documente: Date istorice despre familiile nobile române (2 vol., 1892-1895), Fragmente istorice despre „Boierii din Țara Făgărașului“, dimpreună cu documente istorice (4 vol., 1904-1907). În 1913, postum, i-a apărut la Sibiu volumul memorialistic Notițe despre întâmplările contemporane, în care sînt relatate evenimentele la care a luat parte în intervalul de timp cuprins între revoluția din 1848 și încorporarea silită a Transilvaniei la Ungaria, prin crearea statului dualist austro-ungar, în 1867. Din acest volum reproducem cîteva pagini referitoare la întâmplările din 1848-1849 la care a participat.

Începîndu-și relatarea, I. Pușcariu evocă declanșarea revoluției în Transilvania: „Coin-

¹ Magazin istoric, nr. 10/1976.

În imagine: Blajul în ziua adunării din 3/15 mai 1848 la care Ioan Pușcariu (dreapta) a fost unul dintre purtătorii stindardului național românesc.

cizind începerea mișcărilor politice din anul 1848 cu încheierea studiilor mele juridice la Academia de drepturi [Academia de drept] din Sibiu și fiind pe atunci inteligenta [Intellectualitatea] română din Ardeal încă rară și parte mare emigrată în România, a trebuit și eu să iau îndată parte activă la toate evenimintele politice ale patriei și națiunii române.

În anul ultim al cursului juridic de la Academia de drepturi din Sibiu eram numai doi ascultători români, eu și Simeon Bărnuțiu, iar în anul prim al celui curs juridic se mai afla încă numai Georgiu Roman din Bircși și Nicefor din Cacova. Eram așadar foarte puțini tineri români studenți în Sibiu și toți, și aici, ca pretutindenea, acțiunea politică tre-

buia inițiată de această tinerime, ca de la un factor mai înflăcărat și mai liber.

După ce ideile de reforme ale revoluțiunii franceze din 24 faur [februarie] 1848 se estinseseră în toate părțile ca fulgerul și ajunseseră deși în 13 martie la Viena și în 15 martie la Pesta, era o urmare naturală ca aceste mișcări politice să-și afle răsunetul și în Ardeal¹.

Să urmărim însă în continuare însemnările sale. În redarea lor, am păstrat particularitățile stilistice ale autorului. Pentru ușurința lecturii, nu am mai marcat întreruperile din text. Intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin.

Ioan LĂCUSTĂ

În ajunul adunării de la Blaj din 15 mai [3/15 mai 1848], tinerimea română mai toată era concentrată în Sibiu. Emigrații din România [Țara Românească] precum erau [August Treboniu] Laurian, [Coriolan] Suciu, Aaron Florian, Axente [Sever] etc. seoseau zilnic la Sibiu, iară exilații din Moldova, precum erau Alecsandri, Negri, Rosetti, Sion ș.a., încă se adunaseră la Sibiu, stînd gata de a porni și ei la Blaj. Aici, în Sibiu, am făcut și eu cunoștință cu moldovenii sus numiți, care mă îmbrățișară și mă sărutară pentru poezia *Ce e patria română*, ce o improvizeasem pentru adunarea de la Blaj.

Înainte de a porni la Blaj, sosi și episcopul Șaguna de la Karlowitz [azi, Sremski Karlovci, în R.S.F. Iugoslavia] unde se consacrase ca arhieru. La conductul [retragerea] de facile, ce îi făcu tinerimea concentrată din toate părțile, Simeon Bărnuțiu îi ținu o cuvîntare prin care îi puse la inimă conducerea națiunii române, la care acum el singur e chemat, iar eu îi ținu o declamare în versuri, care, după cum atestă jurnalele de atunci, auu un efect deplin.

Pornirea de la Sibiu la Blaj în preșeara adunării naționale din 15 mai 1848, în trăsuri, călări și pedestri era o impozantă procesiune a inteligenței române, în frunte cu noul episcop Șaguna. Din cauză că episcopul greco-catolic Lemenyi din Blaj în urma procesului ce avu el cu o parte din profesorii de acolo precum și a legăturilor sale familiare cu aristocrația

maghiară din Ardeal devenise nepopular, episcopul Șaguna, în mergerea sa către Blaj, fu provocat de tinerimea nemulțumită cu Lemenyi să nu tragă în cvartir [gazdă] la acesta. Șaguna cum era el cam glumeț dară și prevăzător, răspunse că-și va face o colibă în mijlocul pieței și acolo va descăleca. Într-aceea, Lemenyi îi trimite o deputațiune de canonic, care l-au condus în cvartir la Lemenyi.

La această adunare națională au convenit [venit] pe lingă inteligență și mulțime de popor din toate părțile locuite de români — cu deosebire mai din toate satele și orașele din Ardeal — cel puțin cite doi-trei deputați, iar mai din apropiere cu grămada, încît nu-i cuprindea piața Blajului, ci erau îndesați chiar și la intrările spre stradele laterale. După calcularea aproximativă a terenului ce-l ocupa mulțimea, au trebuit să fie de față cel puțin 40 000¹ [oameni]. Consultările s-au început sub prezidiul ambilor episcopi [Șaguna și Lemenyi] cu opt secretari — notari — din cei mai bătrîni, mai întîi înaintea bisericii catedrale, apoi de aci procedînd în cîmpul — ce s-a numit „Cîmpul Libertății” — unde se improvizease o catedră [tribună] înaltă și bănci jur împrejur pentru inteligența mai distinsă, iară poporul sta în picioare. Eu, care

purtam steagul cel mare al națiunii, m-am suit cu el pe catedrala de unde se țineau cuvîntările. De aici, Bărnuțiu citind jurămîntul național, am avut privirea unică de a vedea capetele descoperite și minile ridicate spre jurămînt jur împrejur a patruzeci de mii de oameni.

Acest steag național, pe care erau scrise cu litere de aur cuvintele „Libertate, Egalitate, Frățietate” a fost pregătit încă din Sibiu, într-o conferință națională. Toate jurnalele române de pe atunci mă numeau „Stegarul național”², ceea ce a întonat și Hasdeu în răspunsul la cuvîntarea mea de introducere la Academia.

Adunarea națională alegîndu-mă de membru în Comitetul național permanent, am luat parte la toate afacerile [lucrările] acestuia cit timp am fost în Sibiu și ca atare am procurat prima tipărire a protocolului de la adunarea națională din 15 mai.

În zbuonind și în România revoluțiunea din iunie, cînd locotenenta domnească (Heliade, Golescu și Tell) chemă mai mulți tineri români din Ardeal, îi trimise prin toate județele ca propagatori ai noii Constituțiuni, între care unul am fost și eu, și prin locotenentă am fost trimis în județul Piteștilor. Chemarea noastră ca comisari ai regimului era de a par-

¹ Această adunare fu ilustrată prin pictorul Petcu, de la care icoana [tabloul] rămase în proprietatea văduvei Maria Circa, dăruită de la aceasta la ginere-său, Aron Deneslianu. În această icoană, persoana mea ocupă locul cel mai înalt, cu steagul în mină [n. I.P.).

² În discuțiile ce-au avut loc cu privire la culorile drapelului ce urma să fie arborat la istorica adunare, I. Pușcariu a pledat pentru ca „steagul să cuprindă toate culorile țării [țărilor române]”, „albastru, roșu și galben...”.

curge toate satele din județul respectiv și adunînd poporul a-i explica noua Constituțiune a țării și a-i îmbărbăta spre patriotism etc.

Clăcașii ascultau cu plăcere dezvoltarea ideilor liberale, dar proprietarii, arendașii și moșnenii le primeau cu îndoială.

Într-aceea, intrînd oastea turcească spre a sugruma revoluțiunea națională în România, comisarii de propagandă fură de guvern rechemăți și eu mă reîntorsei la Brașov.

Întorcîndu-mă din România la Brașov, fui de la 1 octombrie 1848 angajat ca profesor la Școala română de la capelă. Apoi, din partea prefecturii din Brașov, fui denumit de tribun-major spre a conduce gloatele române,acompaniate de grăniceri, către Prejmer, spre a observa mișcările seculor¹ pînă ce aceștia aprinseră Hermanul și noi ne retrăserăm la Brașov.

După ce în 11 noiembrie fui ales la Făgăraș de asesor al Comitatului și de inspector (szolgár-bíráu) al cercului Mindri, am stat acolo funcționînd în pace pînă la ocuparea Ardealului prin Bem [11 martie 1849].

În 11 martie 1849, apropiindu-se Bem cu armata sa spre Făgăraș, am trecut granița țării ca refugiat în România, peste pasul Branului cu grănicerii din țara Oltului, ajungînd pe un vifor înfricoșat în ziua de Mucenici (21 martie) la podul Dimboviței.

Între refugiații din Ardeal se aflau aici mulți tineri cari luaseră parte la revoluțiunea din România, parte ardeleni, parte și din România, precum era Rucăreanu din Cimpulung, David Almășanul, vicecăpitanul districtului Făgăraș, fost profesor la Văle-

nii de Munte, Codru Drăgușanu, asesor la Făgăraș și fost profesor la Ploiești, pe care oarele polițiene de la vama României îndată prinzîndu-i i-au escortat între turci în areștul de stat de la București. Eu văzînd aceasta îndată mi-am schimbat numele din pașaport din Pușcariu în Pascalia și așa neaflîndu-mă în catalogul poliției mi-a dat drumul. De aici am călătorit prin mai multe orașe ale României, precum e Cimpulung, Tirgoviște, Climpina, Ploiești, București etc. Pornirăm mai departe pînă la Giurgiu cu Bărnuțiu și [Demetrii] Boer și alții. Bărnuțiu se îmbarcă spre mare și prin Constantinopol-Triest se duse la Padua, unde cu Papiu Ilarian și Hodoș cîștigă diplomă de doctor în drepturi. Era să plec și eu cu ei, însă întîrziîndu-mă pentru exoperarea [îndeplinirea] formelor de pașaport pe la agenția austriacă, corabia plecă. [Cu] vaporul „Metternich” plecai pe Dunăre în sus pînă la Orșova, cu gînd că înaintînd armata [austriacă] din Banat spre Transilvania să mă reîntorc pe calea aceea. Lucrul însă se întîmplă contrar, pentru că armata ungurească a strămitor pe cea austriacă iară spre România. Cînd curgea războiul mai crunt, eu mă aflam la Băile Herculane de la Mehadia, de unde în baie fiind și făcut atent de un servitor că se apropie avangarda honvezilor, de-abia am avut timp a mă îmbrăca și a mă arunca într-o trăsură de refugiați ce se grăbea către Orșova. Aici erau adunate vapoarele austriece cu o mulțime de șleperi ce conțineau provizianturi [provizii alimentare], gata spre a porni pe Dunăre în jos. Mă arunca într-un șlep, al cărui comandant, din întîmplare, era un român, locotenentul de graniță Băiaș, din Hațeg, cu care ajungînd la Calafat, aici am stat vreo două săptămîni. După aceea, trăgîndu-mă spre Craiova, după o răminere de vreo șase săptămîni, am pornit spre Cimpulung și, prin pasul Branului, am trecut iară în Ardeal, ocupîndu-mi funcțiunea de subprefect la Făgăraș. ■

În Magazin istoric, nr. 3/1985, prof. Victor Oprigu din Deva semnală la rubrica Cîltorii scriu istorie o cronică franciscană cu numeroase referințe la românii, pe care o consultase cu ani în urmă; făcăm cu acest prilej un apel pentru cei ce ar poseda date suplimentare în legătură cu acele manuscrise.

Îată, în cele ce urmează, răspunsul colaboratorului nostru Paul Cernovodeanu.

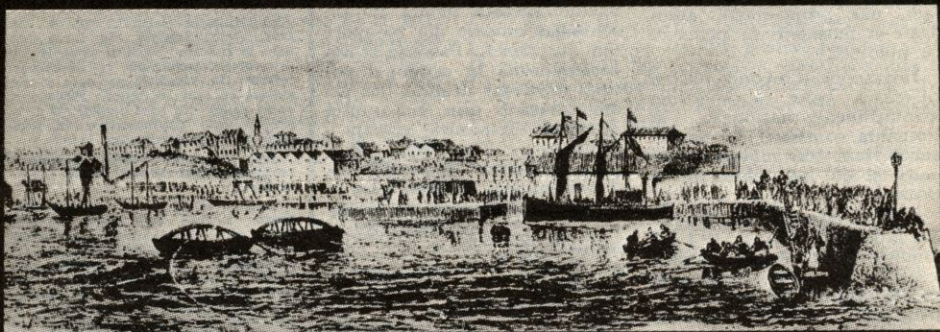
Cronica la care se referă prof. Victor Oprigu este, fără îndoială, copia unui fragment din marea culegere de cronici a diferitelor mănăstiri franciscane din Tara Românească, Banat și sudul Transilvaniei compilată inițial, din 1761, de Blasius Kleiner, lector de teologie la conventul de la Vinul de Jos (1759) și mai tirau „Minister Provincialis” al diocesei catolice din Bulgaria, între 1764-1767, și 1773-1778. Ea a fost continuată de Andreas Wipfler la 1764 și, ulterior, de alții. Cronica se păstrează la Biblioteca de Stat Széchényi din Budapesta și este intitulată Archivum Tripartitum Inclytae Provinciae Bulgariae... în 40 [2] + 209 + [3] + 474 p., provenind din fondul Sf. Ioan de Capestrano.

A fost semnalată pentru prima oară de reverendul Cajó Öthmer în revista Studi Franciscani, Roma, seria III, an III (XXVIII), 1931, nr. 3, pp. 3-20, iar partea privitoare la Bulgaria a fost studiată de cercetătorul Karol Telbízov din Varna și publicată împreună cu profesorul Ivan Dulcev la Sofia în 1977. În 1970, cercetătorul Telbízov mi-a semnalat existența acestei cronici care, în cap. VIII al părții a II-a, se ocupă pe larg de istoria țării noastre și a așezărilor franciscane de la București, Tirgoviște, Cimpulung, Deva etc. În urma unei deplasări de studii efectuate la Budapesta în 1972, am microfilmă în întregime această parte a cronicii, referitoare la Tara Românească, Banat și sudul Transilvaniei, microfilm, pe care, ulterior, l-am dăruit Arhivelor Statului din București, unde se păstrează în prezent. Din ea am publicat pasajul privitor la originea orașului București și la legenda lui Buceia în cartea pe care am alcătuit-o cu Paul Simionescu, Cetatea de scaun a Bucureștilor. Consemnări, tradiții, legende, București, 1976, pp. 59-62, materialul fiind menționat anterior și într-un articol publicat de mine singur în Magazin istoric, nr. 4/1974. Bio-bibliografia autorului principal al cronicii, Blasius Kleiner, precum și întreaga sa relatare privind orașul București, este reluată și redată integral în vol. IX al colecției Căltorii străini despre țările române (sub tipar). Restul cronicii în limba latină privitoare la țara noastră a rămas înedit.

¹În 1979, în *Études balkaniques*, Karol Telbízov a semnalat unele fragmente din această cronică referitoare la românii, articol prezentat de Magazin istoric, în nr. 10/1983 — n. r.

¹La 4/16 octombrie 1848, adunarea seculor de la Luțita a decis desființarea administrației subordonate Curții de la Viena și organizarea ostirii seculor; au loc mai multe confruntări și, la începutul lui noiembrie, oastea seculor este înfrîntă la Tirgu Mureș de trupele austriece.

IMAGINI DOBROGENE DE ACUM 125 ANI

La 4 octombrie 1860 a început să funcționeze calea ferată dintre Cernavodă și Constanța. „Însemnătatea acestui drum este foarte mare pentru principate; el va cauza însemnate prefaceri nu numai în mișcarea comerțului nostru, ci va tăia adînc și în cestiuni mai înalte ale economiei și politicii române“.

Prin aceste cuvinte, cunoscutul economist român Dionisie Pop-Marțian (1829-1865) saluta, în *Analele economice*, inaugurarea drumului de fier dintre Dunăre și Mare. Acest nou modern mijloc de transport contribuia — cum releva economistul român — la integrarea și mai strînsă a Dobrogei, care nu fusese încă reunită la patria mamă, într-un organism economic unitar românesc izvorît din însăși unitatea istorică și geografică a pămîntului locuit de poporul nostru. Dar iată în continuare cîteva note despre împrejurările în care a fost construită calea ferată Cernavodă-Constanța, cărora le adăugăm o însemnare despre o primă călătorie cu trenul pe acest drum de fier.

M. ȘT.

Cu 19 km pe oră

Încă înainte de 1860 existase în principate preocuparea de a se construi o cale ferată care să continue între Dunăre și Mare, traversînd Dobrogea, drum pe care urma să se efectueze, mai rapid și mai economic, o parte din exportul românesc. În 1856, Divanul Munteniei accepta concesionarea construirii unei căi ferate care să traverseze principatul de la vest la est, dar cu condiția ca respectiva companie să asigure „printr-o convenție cu Sublima Poartă, executarea liniei de la Dunăre la Marea Neagră“.

În 1857, Poarta a acordat companiei engleze *Danube and Black Sea railway and Kustendjie harbour company*, reprezentată prin J. Th. Barkley, concesiunea construirii portului Constanța și a căii ferate Constanța-Cernavodă. După doi ani de lucru intens (pentru terasamente s-a folosit piatră dislocată din valurile de pămînt de pe Valea Carasu), linia ferată a fost terminată, traseul Cernavodă-Constanța fiind al șaselea din țară ca vechime, după cele construite în Banat și Crișana între anii 1856 și 1858. Trebuie subliniat faptul că cei 63,3 km de cale ferată dobrogeană formau a doua

linie construită pe teritoriul de atunci al Imperiului otoman, prima (Smirna-Aydin) fiind inaugurată la 1 iulie 1860.

Ca semn al importanței pe care guvernul român o acorda căii ferate dobrogene și portului Constanța, ca factori de stimulare a dezvoltării vieții economico-comerciale a țării, trebuie amintit și faptul că la festivitățile de inaugurare desfășurate la 4 octombrie 1860, oficialitatea română a fost reprezentată de ministrul de externe I. Filipescu, însoțit de Scarlat Ghica și D. Pop-Marțian.

Cîteva zile mai tîrziu, în *Ilustrațiunea ziarului universal*, din 9/21 octombrie 1860, economistul D. Pop-Marțian a publicat un amplu reportaj despre evenimentul la care participase, în care arăta, între altele: „Am fost cel dintîi care m-am prezentat directorului companiei drumului de fier [J. Th. Barkley], care, în lipsa unui tarif, mi-a permis, pentru 10 franci, să mă urc pe «bălaurul de foc», cum numește poporul «carăle cu vaporii» [carele cu vaporii, adică trenul]. Puțin după aceea sosiră și ceilalți companioni de călătorie. Mașinistul [mecanicul] încearcă calea pînă la extremitatea șinei de fier, unde se află vreo 10 magazine în construcție... După o cursă de 3 ore și 45 minute, cu o celeritate [viteză]

de 19 km la oră¹, am ajuns la portul Mării Negre, la Kiustenge [Constanța]. Aici toată lumea era pe picior de așteptare. De abia coboriți din vagon, se sui ministrul de comerț al Turciei cu un cîrd de amployați turci. Și aici [în portul Constanța] corăbiile de război ce veniseră pentru solemnitatea zilei, cu aceeași înfățișare ca la Cernavodă, descărcară salvele lor și «trăsurile de vapori» plecară îndărăt de unde veniseră, spre a se reîntoarce pe la orele șase seara, iarăși la Kiustenge...

Kiustenge este clădit pe un colț de deal ce se întinde pe o lungime de 1,5 km în mare și formează astfel un golf-amfiteatru în care se adăpostesc navele. Astăzi, din cele 200 de case, de abia se află 10 clădiri care merită acest nume și acestea există de cînd s-a construit drumul de fier. Colonia engleză și-a făcut un șir de lăcașuri în partea apuseană a orașului; două magazine de lemn la poalele extreme ale portului și un debarcader [peron] pentru staționarea «carărilor de vapori». Portul este bine adăpostit de vîntul de miază-noapte, care este cel mai periculos².

Pînă în 1878, cînd Dobrogea s-a reunit cu România, aproape toate garniturile feroviare de pe traseul Cerna-

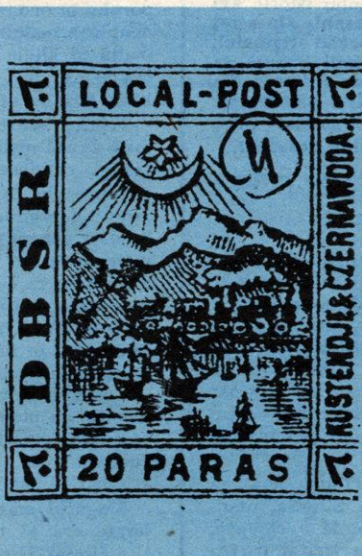
¹ Locomotivă respectivă putea atinge o viteză mult mai mare, dar acum era vorba de prima călătorie de probă a căii ferate — n.r.

vodă-Constanța au fost destinate transportului de cereale, puține fiind vagoanele rezervate exclusiv pasagerilor. Atît de puține, încît, în 1864, „cînd a venit domnul Cuza și a trecut Dunărea cu o corabie românească să se ducă pe aici la Țarigrad [Constantinopol], abia s-a găsit un vagon de persoane pentru domn și suita lui”, cum afirma mai tîrziu un martor ocular.

Odată cu construirea căii ferate, compania respectivă a înălțat și o serie de edificii în modesta localitate care era Constanța de pînă atunci. În afara modernizării portului propriu-zis, în 1862, a fost construită gara (ce a funcționat pînă în 1960, cînd a fost ridicată modernă gară de astăzi), precum și alte clădiri din piatră pentru lucrătorii și funcționarii portului (demolate în anii interbelici) dispuse pe coasta golfului, un atelier de reparații al căilor ferate, magazine pentru depozitarea cerealelor etc.

Ulterior, după 1878, întreg terasamentul căii ferate a fost refăcut de către statul român, devenit proprietarul ei firesc, în 1882, iar legătura cu calea ferată București-Fetești (construită în 1886-1887) a fost făcută în septembrie 1895, odată cu ridicarea podului de peste Dunăre de către marele inginer Anghel Saligny, o adevărată izbîndă a ingeniozității și tehnicii românești.

Stoica LASCU,
Muzeul de Istorie națională
și arheologie Constanța

Timbru postal în valoare de 20 parale emis în 1867 de către societatea concesionară a căii ferate Cernavodă-Constanța. Imaginea înfățișează un tren intrînd în gara Constanța; este prima marcă postală europeană cu tematică feroviară

În p. 20: panoramă a portului și orașului Constanța, în 1877

„Suvenire de voiaju”

Ploșteanul Constantin T. Grigorescu ne-a lăsat un interesant jurnal de călătorie în Dobrogea anulului 1861, pe care și l-a intitulat *Suvenire de voiaju*. Acest document a format obiectul unei comunicări pe care am susținut-o în cadrul manifestărilor culturale-științifice „Pontica”, Constanța, noiembrie 1979, fiind cunoscut deci numai unui grup foarte restrîns de specialiști. Este și motivul pentru care voim să-l punem în circuitul larg al publicului cititor.

Născut la Ploiești în prima jumătate a secolului trecut, C.T. Grigorescu a luat parte activă la revoluția de la 1848, iar în deceniul șase a fost unul dintre membrii activi ai Partidului unioniste. A activat în Adunarea ad-hoc din 1857 și în Adunarea electivă, fiind unul dintre susținătorii alegerii lui Al. I. Cuza ca domnitor

al Munteniei. Ca orientare politică, în acești ani se situa în rîndul liberalilor radicali conduși de C.A. Rosetti. Cîțiva ani mai tîrziu, îl aflăm antrenat în mișcarea republicană antimonarhică din 1870, fiind arestat și judecat de către Curtea cu jurați din Tirgoviște, împreună cu Al. Candiano-Popescu. Ulterior, a ajuns președinte de tribunal, dedicîndu-se și jurnalisticii, fiind chiar director al ziarului *Democratul*. A fost membru activ al coaliției de la Mazar-Pașa, consilier municipal și primar al orașului Ploiești. A încetat din viață la 12 ianuarie 1903.

În timpul vacanței parlamentare din 1861, împreună cu Dumitru Brătianu, deputatul C.T. Grigorescu a făcut o călătorie în Dobrogea, pentru a face băi de mare. Au plecat din București la 15 august și, ajunși la Călărași, au traversat Dunărea pe la Silistra, pentru a continua drumul pe apă pînă la Cernavodă.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 9/1972; 11/1973.

De aici, imbarcați în tren, pe recent inaugurata cale ferată, au ajuns la Constanța, după numai două ore. Au rămas pe litoral timp de 18 zile, cu care prilej au făcut băi și numeroase excursii în localitățile învecinate. Cele văzute au fost consemnate în jurnalul despre care aminteam și care, astăzi, după 125 ani, ne dau o imagine despre ceea ce era Dobrogea acelor ani, dar mai ales asupra vertiginoasei sale dezvoltări de după unirea cu patria mamă, în 1878. Pentru cititorii Magazinului istoric am selectat pasajele cele mai interesante din acest document, precizând că am respectat originalul, cu excepția unor mici intervenții impuse de normele ortografice în vigoare; întreruperile de text sînt semnalate prin trei puncte, iar completările noastre au fost cuprinse între paranteze drepte. Titlul aparține redacției.

Petre ȚURLEA

La 15 august 1861 am plecat din București cu d. Dumitru Brătianu. Seara am dormit la satu[1] Obilești, moșia Casei Brîncovenesti, a doua zi am mers la Călărași, am trecut cu caii turcesc la Silistra. Am întîlnit lumea cu pătimiși [bolnavi] ce mergea și venea de la puțul cu apă lecuitoare patronată de un tinăr bulgar din Silistra, anume Angelușu. Puțul este departe din Silistra la o oră și jumătate înspre răsărit.

Seara la 16 august, ziua de 17 și cu noaptea următoare, le-am petrecut la Silistra, afară din cetate, pe malul Dunării, la o cafenea, așteptînd din sus „Poșta”; am vizitat partea cetății și a bateriilor [de artilerie folosite de turci în timpul] bătăliei de la 1855 cu rușii, cele despre Dunăre. Am vizitat puțin și înăuntrul cetății... Am dormit o noapte afară și alta în cafenea pe laviți. Pe la 2 după 12 noaptea ne-am pus pe vapor. S-a făcut ziuă bine pe la Rașova... La ora 6 am fost la Cernavodă... Ne-am pus pe calea de fier la 7 1/2 ore... [Cernavodă] are peste 25 000 locuitori. La 2 ore am ajuns la Kiustenge pe malul Mării Negre. Calea de fier am sosit-o de o oră, fiindcă o jumătate de oră am stat la cele două stații [de pe parcurs]. Am tras la otelu companiei engleze [care construișe și exploata calea ferată Cernavodă-Constanța] deasupra mării, în ziua de 18 august, vineri. A doua zi am început a face băi de mare, le-am continuat, afară de unele zile urite. Eu am făcut 16 băi numai, cu două repetate în aceeași zi. D. Brătianu a făcut așa mai multe, 21. Am stat aici 18 zile, pînă la 4 [septem]brie; la 5 am plecat înapoi.

Am vizitat toate localitățile de prin preajmă. Am văzut ruinele cetății romane Tomis, Constanța — acum Kiustenge pe turcește. Aici englezii companiei de la căile ferate au săpat toate zidurile cetății și cimitirului din

care au scos multe pietrării și de cele de deasupra mormintelor, din care se mai lăsase cîteva; ele purtau deasupra bustul mortului și inscripții, unele latine și altele grece. Mergînd la vale, la gară și port, la mina stingă sub mal se vedea o fereastră în cărămidă... Pe acolo stau afară niște mari pietre quadrade cu inscripții romane și grece, ceea ce înseamnă a fi fost ridicate din voința poporului în onoarea cuiva. Pe partea de miază-noapte a malului mării există o mare movilă înaltă și altele mai mici împrejur, pe care, cea I-a se află un felinar înalt de brad, cu butoi roșu în vîrf care varșă lumină.

Printre aceste movile și zidurile cetății fostă există niște văi care serveau, se înțelege, pentru conducerea armatelor în strategii...

Compania construia un chei pentru port, aruncînd pietrării în mare și făcînd și ziduri în mare pentru port. Cît am stat acolo veneau mereu cete de crimeeni, tătari din Crimeea, a se așeza în Dobrogea și Bulgaria, crimeenii fiind mai civilizați decît turcii. Femeile lor nu se acoperă la față. Ei purtau căciuli negre de miel și în fund la mijloc cu postav verde. Pantalonii mai largi și creți sus. Aveau căruțe ca cele brașovenesti, puțin mai ordinare, învelite cu piele și cu cîte doi cai cu hamuri ordinare (guluri de curele și ștreanguri). Ei cumpărau de la magar[ul englezesc: ceai și zahăr — fiind obișnuiți la băutura ceaiului.

Singurul magazin cu mărfuri la gara căii ferate era al fraților Kepp din Liverpool (Englita). Directorele căii ferate era d. Barkley. La hotel la masă ne aflam în societate cu tineri englezi — ingineri și impiegați. Am plătit de persoană pentru cameră și mîncare — dejun, prînz și seara ceai —, cîte un galben. La întoarcere pe Dunăre cu vaporul „Poștă”, pe Dunăre, pe d. Brătianu l-au apucat frigurile și pe mine asemenea, de la Călugăreni, [în] drumul Giurgiului către București. P.S.

La Kiustenge ca apă de băut nu era decît aceea ce se aducea cu sacaua dintr-un loc depărtat, în susul malului mării, în care loc fîntinea [izvor] apă rece, bună de băut. La Kiustenge este și farul, pe malul mării, tot în partea de sus a orașului, și o moară de vînt. Pe acolo pășteau cămile cu puii lor, avînd din cocoșă, ca un voltrap, o piele ce atîrnă la o parte. Turcii care veneau la tîrg cu pepeni aveau cămile sau boi ca trăgători și căruțele lor scrișiau tare ca nefiind unse. Drumul de fier, coborînd la gară, tale prin vechiul cimitir romano-grec, după semnele de morminte și pietre ce se vedeau în mal de o parte și de alta. Pe partea de apus miază-zi a malului mării se află vii tăiate scurt și fără haraci.

(Continuare în p. 25)

Dobrogea, 1878:

BINE AȚI VENIT, FRAȚI ROMÂNI!

Conf. dr. ION BITOLEANU

Dobrogea, ținutul românesc dintre Dunăre și Mare, constituie cadrul geografic al primei atestări documentare a strămoșilor noștri — geții cei viteji și dreپti, menționați de Herodot¹. Aici, ca și în întreg spațiul locuit de români, s-a dezvoltat o puternică viață economică, socială și culturală, în permanentă legătură cu frații de peste Dunăre².

La începutul secolului XV, cu toată rezistența opusă de oștile românilor, sultanul Mehmed I a desprins provincia transdunăreană din cadrul statului românesc condus de Mircea cel Bătrîn. Dar, în pofida stăpînirii de peste patru veacuri a Porții, cît și a colonizării sistematice cu etnii străine, românii au rămas comunitatea cea mai numeroasă, dăinuind cu tărie și păstrînd sentimentul conștiinței originii de neam comune.

După Unirea Principatelor în 1859, revenirea Dobrogei în cadrul statului românesc, odată cu dobîndirea independenței, reprezenta a doua etapă majoră a făuririi edificului național unitar român.

Ideea unității statale, a Daco-României, călîtă în flăcările revoluției de la 1848, a aprins și mai puternic interesul militanților unioniști față de soarta românilor de peste Dunăre. În călătoria sa în Dobrogea, cu vîdit substrat politic, efectuată în 1850, revoluționarul Ion Ionescu de la Brad făcea constatări emoționante privind realitățile de aici. După

patru veacuri de ocupație străină, el avea revelația unui ținut în care se realiza o osmoză continuă între românii dobrogeni și cei veniți din toate provinciile istorice ale acestui popor. Dobrogea era — nota el — „o Dacie în miniatură... o înfățișare a tuturor românilor din celelalte provincii”.

În 1867, cu prilejul trecerii domnitorului Carol spre Constantinopol, populația română din Tulcea a organizat o manifestație plină de căldură pentru sprijinul acordat de țară vieții lor cultural-religioase. Raportul oficial al delegatului României la Tulcea și Sulina, C. Stoianovici, îi descria pe locuitorii „ca niște frați și patrioți hierbinși ai patriei noastre și carii au speranțe a se uni cu noi pe viitor”. Mai tîrziu, într-o scrisoare pe care o adresa tatălui său, Anton de Hohenzollern, în-suși domnitorul evoca această împrejurare, subliniind că „populația de acolo se simte foarte fericită să fie unită cu România și mi-a trimis adrese numeroase”. Aceste demersuri sînt confirmate de documentele oficiale ale vremii. În ședința Senatului din 26 aprilie 1877, la discuția asupra proiectului de răspuns la Mesa-lul Tronului se constata, astfel, că „sînt prin Dobrogea subscriseri pentru a se alipi pe lîngă România”.

Dorința de unire a dobrogenilor cu patria română era

consemnată și în raportul înaintat guvernului de colonelul Ioan Murgescu, membru al comisiei de experți trimisă peste Dunăre în 1877-1878, pentru a cunoaște stările de lucruri de aici: „Toate populațiunile române, grece, turce și tătare așteaptă cu nerăbdare ocupațiunea Dobrogei de către români și în toate locurile unde am fost mi-au mărturisit că se găsesc fericiti că Dobrogea și Mangalia s-au dat României”.

Apropierea momentului în care Dobrogea urma să se reîntoarcă definitiv la patria mamă a determinat înfrigorate pregătiri în principalele localități ale ținutului. La Tulcea, s-a constituit un comitet cetățenesc compus din frunțași și notabili ai orașului, în frunte cu institutorul Constantin Andrian, care s-a îngrijit de pavoazarea orașului. Au fost ridicate arcuiri de triumf, decorate cu scene ce înfățișau tipuri de ostași români din toate armele care luaseră parte la Războiul de independență. Puteau fi citite, totodată, inscripții patriotice ca „Bine ați venit, frați români!”, „Grivița, Plevna, Rahova, Smîrdan”, „Onoare patriei!”

Între 14 și 18 noiembrie 1878, dobrogenii au trăit momente istorice: primele unități ale armatei române, abia reîntoarse din glorioasele bătălii care consfințiseră independența absolută a țării, au pus piciorul pe pămîntul Dobro-

¹ „Magazin istoric”, nr. 1/1978; 8/1983.

gei, „în această veche posesiune a prinților noștri de mai înainte”, cum se spune în proclamația domnească adresată oștirii.

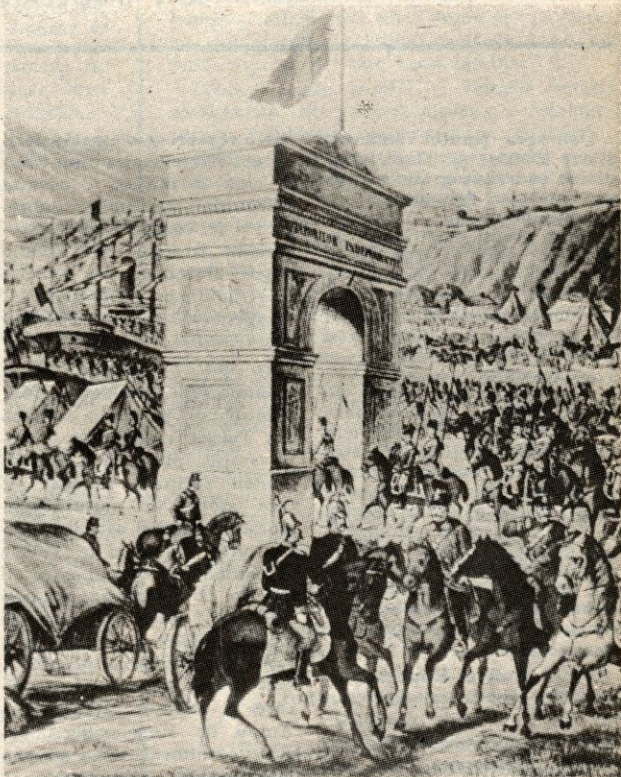
O atmosferă de emoționantă sărbătoare domnea la Tulcea în ziua de 18 noiembrie. Spre prînz, reprezentanții tuturor comunităților, în frunte cu clerul lor, s-au așezat pe ambele laturi ale drumului fixat pentru defilarea armatei, de la debarcader pînă la intrarea în catedrală. Peste 8 000 oameni, locuitori ai orașului și ai așezărilor învecinate, așteptau de-a lungul cheiului. La orele 14, navele cu ostași români au intrat în port, iar la 15 trupele s-au pus în mișcare în sunetul fanfarelor militare și a salvelor tunurilor de pe vase, care se împletea cu glasul clopotelor și uralele nesfîrșite ale mulțimii. „O numeroasă populațiune cu mult entuziasm” — așa cum glăsuiau telegramele vremii — i-a întâmpinat pe eroi cu entuziasmul de a vedea împlinirea vechii aspirații de libertate, unitate și demnitate națională.

În dreptul primului arc de triumf, cel mai vîrstnic dintre notabilii români a oferit comandantului tradiționala pîine și sare și s-a adresat ostașilor cu călduroasele cuvinte de bun sosît. Tinere fete au împodobit stindardul tricolor cu ghirlande de flori și pe tot parcursul poporul l-a primit cu capetele descoperite. În aceste zile, releva ziarul elen *Messenger d'Athènes*, toate comunitățile naționalităților au adresat domnitorului și guvernului României telegrame de felicitare, exprimîndu-și adesea fața de actul istoric la care luau parte, cît și credința sinceră față de patrie.

Cu bucurie au fost întâmpinate coloanele armatei române și de populația Babadagului, în frunte cu autoritățile locale, încă înainte de intrarea în localitate. Deasupra vestitului oraș — unul din stîlpii de altă-

dată ai stăpînirii otomane, de a cărui putere s-au temut, timp de atîtea veacuri, ținuturile învecinate — s-a înălțat, pentru prima dată, tricolorul românesc. Locuitorii străvechii așezări Ostrov au primit armata „cu cel mai mare entuziasm”; tineri și bătrîni îi îm-

România — bucuria se vedea pe toate fețele. Tot orașul era în picioare, stindarde, ghirlande de flori și diferite ornamente împodobeau casele”. Asistînd la aceste scene impresionante, corespondentul ziarului bucureștean *Pressa* scria cu vădită emoție: „Credeam

Intrarea oștirii române în Dobrogea în 1878.
Litografie de epocă

brățișau pe ostași „ca pe adevărați frați”, așa cum relatează martorii contemporani. Din Constanța, prefectul Remus Opreanu telegrafia autorităților din Capitală că o mulțime de peste 5 000 persoane și-a exprimat bucuria revenirii Dobrogei la sinul patriei. „Entuziasmul fiind foarte mare — afla publicul din

a fi în Bucuresci în zilele de sărbători naționale”.

Adresîndu-se populației din străvechiul ținut danubianopontic, chemarea domnească proclama cu acel prilej: „Dobrogea, vechea posesiune a lui Mircea cel Bătrîn și Ștefan cel Mare, de astăzi face parte din România”, consfințind astfel triumful dreptății istorice. ■

UNIVERSUL COPILĂRII

ÎN EVUL MEDIU ROMÂNESC

GHEORGHE DAVID

În martie 1640, pe o vreme viforoasă cum, uneori, se mai ivește și în prag de primăvară, o solie polonă, condusă de Voicich Mieskowski, stolnic de Podolia, se îndreptă prin țările române spre Constantinopol, pentru a media o nouă „pace perpetuă” cu Imperiul otoman. „Am sosit la Gherghița — notează secretarul soliei, Achacy Taszycki — la șapte mile moldovenești de la popasul dinainte. Era un ger grozav și zăpada ajungea pînă la genunchii cailor. Gerul era așa de aspru, încît am prins cu mîna două păsări înghețate, o mierlă și un sturz; le-am luat și le-am băgat în mînă, așa că le-am adus vii la gazdă și le-am dat copiilor gazdei”. Privindu-i pe copii cît de bucueroși erau de aceste „jucării” — autorul — altminteri (așa cum se deduce din tonul general al relatării sale) om sobru, preocupat de problemele majore ale misiunii sale de diplomat — se înipoia cu gîndul la „iubitetele mele ne poate Pawlowski”.

Episodul — deși izolat și de o natură aparte — ne dovedește ce ecou stîrnea în inimile celor mari, cîndoarea și inocența specifice copilăriei, arătîndu-ne, totodată, dragostea și grija pe care cei mari au purtat-o dintotdeauna copiilor. Și dacă informațiile privind universul copilăriei răzbat mai greu în operele cronicarilor

noștri sau în relatările rămase de la călătorii străini, ele ne îngăduie totuși, să reconstituim felurite aspecte legate de viața copiilor în evul mediu românesc, de modul în care oamenii de acum cîteva

secole se ocupau de creșterea, educarea și pregătirea pentru viață a celor pe care îi considerau continuatorii lor. „Domnii la domnii pre feciorii săi poftescu să-i vadă — sintetiza Miron Costin această preocupare —, boierii la boierii, slujitorii la bucuria să-și vadă de slujitorie pre feciorul său harnic, pementeanul de hrana pămîntului pre feciorul său destoinic poftescu să-l vadă”. Este, de fapt, o reflectare a concepției medievale privind moștenirea din tată în fiu, nu numai a rangurilor și demnităților ci, în cazul păturilor de jos, a meșteșugurilor și ocupației. Într-adevăr, preocuparea e generală, la scara întregii societăți, chiar dacă puținele informații ce răzbat din izvoarele noastre istorice se referă cu precădere la virtuțile societății, la copiii de domni și de boieri. Deși nu vorbește în mod explicit despre copii, faptul că, în scrierile lor, călătorii străini consemnează hărnicia transmisă din generație în generație, despre buna-cuvîință și respectul pe care cei tineri îl arătau celor mai în vîrstă decît ei ilustrează, evident, principii adînc înrădăcinate ale unei educații atente și constante.

În imagine: voievod la cinci ani: Ștefăniță, fiul lui Petru Șchiopul (tablou păstrat în colecția castelului Ambras, din Austria).

Importanța copilului în viața societății românești este ilustrată de însăși bucuria cu care era așteptată venirea lui pe lume. Christine Rheinhard, soția consulului Franței în Moldova, în timpul lui Alexandru Moruzi, notează în însemnările sale că mergînd „să-i facă o vizită” unei lehuze, a găsit-o în pat, îmbrăcată într-o rochie „de satin alb brodat cu aur” și acoperită de o plapumă de mătase grea, cusută cu fire de argint. Lingă pat era leagănul, de toată frumusețea”, iar odaia roia de lume „care ridea, vorbea... Nicăieri, ca în Moldova, nu se petrecea cu atîta veselie la atari întîmplări”.

Grija pentru copii se manifesta încă din primele zile de viață ale acestora. Anton Maria del Chiaro își exprima admirația pentru afecțiunea cu care erau înconjurăți copiii, „Sînt îmbăiați în fiecare zi, pînă la vîrsta de șapte sau opt ani. Folosirea leagănelor, așa cum sînt pe la noi, le este cu totul necunoscută... dar folosesc un gherghief pîrnat de fundul căruia este prinsă din toate părțile o pinză tare, avînd deasupra o stofă frumoasă, roșie, pe care se pun salteluța, pernele, învelitorile. Acest gherghief este prins de fiecare colț cu cite o sfoară... strîns în formă de piramidă, și printr-un nod tare, prîns de o grîndă din odaia lăsată doicii, care, din patul ei, leagănă în acest fel leagănul, de cite ori se trezește copilul”. Asemănătoare erau însă și leagănele din casele obișnuite și englezul Robert Bargeva, care a avut prilejul să petreacă o noapte într-o locuință de orașean din Birlad — arătînd că „cea mai săracă din aceste case este atît de curată înăuntru, încît odată ce am intrat în casă, deși sovissem să o fac, nu-mi venea să mai ies” — menționa grija și dușoia cu care erau ocrotiți sugarii.

Există, se pare, o preocupare și pentru călirea fizică a copiilor. Marco Bandini consemnează în *Codexul* său că „mulți dintre boieri își expun adesea copiii lor micuți, ca să rabde vremea rea, și dacă ei o suportă fără a scînci, măcar citva timp, atunci ei speră că acela va ajunge un bun ostaș”.

Prima etapă a copilăriei o constituia, firește, vîrsta jocurilor. Del Chiaro descrie în cartea sa *Revoluțiile Valahiei*, „jocurile copilărești ale valahilor... mîinga, titirezul, nucile, bizîita, de-a caii, scrînciobul, baba oarba și altele, toate întrebunțate la anotimpul lor”. Sînt — cum se poate constata — jocurile dintotdeauna ale copilăriei, cunoscute și practicate pînă în zilele noastre. Din consemnările memorialistice ale principelui Nicolae Suțu, fiul lui Alexandru vodă Suțu, aflăm și alte distracții favorite ale celor mici: ei se cățărau în copaci, după tot felul de fructe, alergau și se hîrjoneau sau puneau la cale farse de tot felul, pe care și le jucau unul altuia. Însotite de doicile lor, fetele de domnitori sau de boieri aveau și ele distracții pe potrivă: păpuși (unele aduse din străinătate), dulciuri ș.a.m.d. Din consemnările aceluiași Nicolae Suțu aflăm că surorile sale, bune prietene cu verișoarele lor (care locuiau peste drum), conveniseră un fel de alfabet prin semne (cum imaginează și azi copiii) prin care își comunicau micile lor secrete.

De mare prețuire se bucurau, în ochii celor mici (și nu numai ai lor), distracțiile organizate de sărbători: scrînciobul, hîrzobul (un fel de teatru de păpuși cu personaje specifice bilciurilor) și tot felul de scamatori sau saltimbanci atrăgeau sumedenie de privitori. Radu Popescu cronicarul consemnează în *Cronica* sa acrobațiile pe care le-a făcut un „pehlivan” (așa se numeau acești artiști ambulanti) la logodna fiului lui Radu Leon vodă cu fiica lui Gheorghe Duca, acrobații care l-au impresionat mult și le-a redat, amănunțit, peste decenii.

Iarna își avea distracțiile ei, mai limitate desigur: sănișul și patinatul (acolo unde condițiile o îngăduiau): „toți tinerii — consemnează călătorul turc Evlia Celebi — se dau pe gheață [Dunării], oferînd un spectacol uimitor. Unii... iau în miini bastoane și merg astfel de la un oraș la altul cu iuțea fulgerului... Cînd se dau pe gheață, unii sar deodată peste un om ce stă culcat

în calea lor, fără să-și piardă echilibrul... alții se dau pe gheață în grupuri de cite doi, trei și în același timp vorbesc”.

Dar joaca nu putea ține o veșnicie. De timpuriu, copiii trebuiau să înceapă pregătirea pentru viață, deprinzînd, pe lîngă părinții lor, felurile trebuji gospodărești, meșteșuguri (desigur, pe măsura puterii lor) și puțini dintre ei avînd prilejul să se instruiască în școli. „Încă de copii — precizează del Chiaro — încep a se obișnui mai ales la călărit și în legătură cu aceasta îmi amintesc că de multe ori vedeam cu cea mai mare uimire trecînd prin fața ferestrelor mele herghelii întregi de cai care mergeau la rîu pentru adăpare, dimineața și seara, și n-aveau de cele mai multe ori alt conducător decît un băiețandru de șapte sau opt ani... Dacă uneori vreun cal, părăsind tovarășia celorlalți o lua pe alt drum, atunci băiatul, vîzînd că degeaba îl cheamă... începea să plîngă”.

Puțini doar dintre copii reușeau să învețe la școală, chiar dacă numărul acestora era în necontenită creștere. Pentru orașul Iași, Marco Bandini consemnează „la jumătatea veacului XVII, existența a 20 școli, precum și Academia Vasiliană de la Trei Ierarhi, întemeiată în 1647 de Vasile Lupu.

Copiii boierilor și ai domnitorilor aveau profesori particulari. Din *Catastihul-jurnal* alcătuit de voievodul Constantin Brîncoveanu și cuprinzînd toate cheltuielile voievodului între 1709 și 1714¹ rezultă sumele anuale plătite „frantîscului” (călugărului franciscan) care îl învăța pe Mateiaș, cel mai mic dintre băieții domnitorului. Și învățămîntul era de calitate, fapt relevant și de Edmund Chishull, însoțitorul lordului Paget, care menționează pe unii din fiii lui Brîncoveanu ca fiind „bine instruit în limbile latină și greacă”.

¹ Magazin istoric, nr. 3/1986.

Învățătura putea fi apro- fundată de fiii de boieri dar și de unii tineri ce aveau aptitudini (și care erau sprijiniți de domnie prin acordarea de burse¹), la școlile din Polonia sau Italia (Padova, Veneția etc.). Fetele căpătau și ele o instruire — mai restrinsă decât a băieților —, cu accent pe cunoștințele de muzică, artă, istorie. O bogată cultură avea, de pildă, Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino și soție a lui Dimitrie Cantemir, ce se pregătise chiar sub îndrumarea profesorilor de la Academia domnească.

O atenție deosebită era acordată pregătirii pentru viață a celor tineri, pregătire care în cazul familiilor nobile nu putea, firește, să îmbrățișeze decât cariera ostășească și de curtean. Într-o lucrare foarte la modă în Europa acelei vremi, intitulată *Il Cortigiano* (*Manualul bunului curtean*), autorul — Baldasare Castiglione — făcea următoarea recomandare: „Vreau ca omul nostru de lume să fie desăvirșit în toate... Să stăpânească cei mai neînvinși cai, să lupte cu sulita călare și pe jos... cit despre turniruri să fie printre cei mai buni dintre francezi. În privința luptei cu bita, a aruncării cu darda și cu lancea să strălucească printre spanioli...” Desigur un Bogdan Lăpușneanu, ajuns domn la 14 ani, urma astfel de recomandări, căci iată cum îl descrie Grigore Ureche: „Nice de carte era prost, la călărie sprinten, cu sulita la halcă [un joc ce consta în introducerea sulitei, din goana calului, printr-o verigă de metal agățată de un copac] nu prea lesne avea protivnic, a săgita din arc tare nu putea fi mai bine”.

Din copilărie se puneau un accent deosebit pe jocurile menite să dezvolte calitățile fizice. Făcînd portretul principelui Ioan Sigismund Zápolya, ajuns, ca și Bogdan Lăpușneanu, de

tinăr pe tronul Transilvaniei, italianul Giovan Andrea Gromo consemna: „îi place îndeosebi vinătoarea de șoimi și ereți. Dresează cai cu plăcere și execută figuri att de frumoase călărînd... încît nimeni nu l-ar putea întreci. Este foarte tare în lupta cu lancea și-i place mult să tragă cu arcebuza... și în privința arcului puțin îl ajung și foarte puțin îl întrec. Aleargă și sare mai bine decât mijlocia obișnuită, îi place mult lupta voinicească, deși aici îl întrec mulți și dorește mult să-și găsească un maestru bun în această artă”.

Asemenea exerciții fizice primeau nu o dată întreceri pline de veselie, la care luau parte curtenii și pajii veniți să deprindă rosturile ostășești pe lângă curtea domnească. „De dimineață — scria în 1622 solul polon Samuel Twardowski — ... mergem la Gherghița, lăsînd în frunte garda tină, mai vioaie. Acești tineri fac tot felul de jocuri războinice, că însuși soarele rîde de bucurie privind la luptele lor”.

Concomitent, copiii de boieri și de domni trebuiau să se instruiască în complicatele reguli ale etichetei la curte. Existau în această privință manuale, așa cum erau *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, ce cuprindeau un ansamblu de norme de comportare în cele mai felurite ocazii (primirea oaspeților, eticheta la masă, desfășurarea Divanului ș.a.m.d.). În privința fiilor de boieri era obiceiul să fie dați să ucenicească, în chip de paji sau copii de casă, pe lângă diferiți dregători, sub temeiul îndreptățit de a fi departe de părinți, mai îngăduitori decât străinii. Miron Costin, de pildă, a făcut o astfel de ucenicie.

Există, desigur, și un revers al acestei imagini a copilăriei. Nu numai în privința celor sărmani, a copiilor de țărani și a țigoveților — nevoiți să înfrunte de la vîrste fragede asprile vieții, trebuind să muncească din greu alături de părinți

lor. Era, apoi, starea de ne- siguranță determinată de deseale invazii străine și de luptele al căror teatru de desfășurare erau țările române. Descriind invazia lui Sinan Pașa din 1595, spaniolul Diego Galan — el însuși rob în tabăra otomană — face un sumbru tablou al cortegiului de femei și copii purtați în robie de ieniceri și vinduți ca sclavi pe prețuri de nimic. Pentru eliberarea lor, părinții nu pregetau să-și dea bruma de avut și documentele vremii consemnează numeroase cazuri în care țărani înși vindeau pămînturile pentru a obține banii necesari răscumpărării din robie, pentru ei sau familiile lor. Se știe, de asemenea, că anual, alături de tribut, țările române erau nevoite să furnizeze un număr de copii Porții otomane, copii care îngroșau numărul membrilor din corpul ienicerilor².

De aceste neajunsuri nu erau scutiți nici voievozii și se cunosc numeroase exemple în care aceștia au fost nevoiți să-și trimită copiii în calitate de ostateci, ca o garanție a „fidelității” și respectării obligațiilor fiscale. Viața la curte, însăși, împovărată de o etichetă rigidă și aspră, constituia — mai ales în veacul fanariot — un cadru apăsător ce influența în sens negativ personalitatea copiilor. Aceste aspecte constituie deocamdată un capitol extrem de puțin studiat în istoriografia noastră.

Semnificativă rămîne însă preocuparea celor mari de a sădi în tinăra generație idealurile lor: dragostea de libertate, cinstea, munca. Esența acestor năzuințe o exprimă cronicarul Grigore Ureche, care, după elogiosul portret pe care i-l face lui Ștefan cel Mare, conchide: „Mai apoi, după moartea lui și fiiciorul său, Bogdan vodă, urma lui lăsuă, de bucurii vitejești, cum să tîmplă din pom bun, roadă bună iese”.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 6/1976; 3/1972.

UNIVERSUL COPILĂRIEI

ÎN VIZIUNEA UMANIȘTILOR EUROPENI

ALEXANDRU DUȚU

Una din cele mai inovatoare teme din cadrul Congresului mondial de științe istorice desfășurat în august 1985 la Stuttgart (primul după reuniunea internațională de la București din 1980), temă ce a prilejuit dezbatere dintre cele mai pasionate și pasionante, a fost aceea consacrată istoriei familiei.

Specialiști reputați, din țări cu tradiție în cercetarea microcosmosului social au analizat și dezbătut felurite aspecte ale alcătuirii și structurii familiei în diferite zone geografice și în diverse orânduiuri sociale. Între subiecte, de o atenție aparte s-au bucurat cele legate de universul copilăriei, urmărind locul copilului în mediul familial, evoluția concepției privind poziția lui în familie, tendințe și direcții în procesul educațional ș.a.

Acest interes este de dată relativ recentă: până nu cu mulți ani în urmă, istoria copilăriei fusese prea puțin explorată, încât o publicație de prestigiu Encyclopaediei Britannica, ediția 15, 1977, putea să afirme că până în Evul Mediu și Renaștere, copilul rămâne o „terra incognita”. Se știau, de bună seamă, o serie de lucruri, se încercase descrierea unor procese mentale care determinaseră largi mișcări de tipul Crucadei copiilor¹. Existau o întreagă artă și literatură având ca subiect copilul...

¹ Magazin istoric, nr. 9/1971.

În imagine: scenă de familie, gravură din sec. XVII.

De-a lungul timpului, faima vestitelor Chansons de geste, care glorificau vitejia unor cavaleri-eroi generaseră apariția unui mare număr de poeme ce povesteau, la rindul lor, copilăria lui Charlemagne, Roland, Vivien, Garin de Montglane și chiar Godefroi de Bouillon, conducătorul primei cruciade. În Anglia, scrierea lui Beda Venerabilul, filozof și om de cultură din sec. VII-VIII, De natura rerum cuprindea și pasaje despre copii, iar Anselm, arhiepiscopul de Canterbury a alcătuit cea dintâi lucrare cu caracter enciclopedic destinată tinerilor, Elucidarium.

Operele de artă puteau și ele, în largă măsură, să îngăduie, prin intermediul imaginilor, reconstituirea unor secvențe specifice copilăriei: în tabloul Jocurile copilăriei al lui Pieter Bruegel (unul din artiștii Renașterii care s-a aplecat cu multă dragoste asupra universului copilului), specialiștii au depistat 78 de diferite jocuri specifice celor mici în sec. XVI.

Inspirate de lumea copiilor, scrierile sau operele de artă se adresau doar rareori acestora; abia în sec. XVIII întâlnim primele opere destinate în principal copiilor: între ele una dintre cele mai vestite, Robinson Crusoe a lui Daniel Defoe. De altfel, Secolul Luminilor este cel care face loc tot mai larg dictonului: „Înstruire, mîeme en amusant, c'est faire oeuvre pedagogique” (A instrui, chiar distrind, înseamnă să faci operă pedagogică).

Concomitent, educatorii, legislatorii, judecătorii încep să fie tot mai preocupați de una din cele mai grave probleme cu care se confruntă lumea: aceea a delincvenței minorilor. Codul lui Napoleon din 1810 pune pentru întâia oară problema discernămintului în înfruntarea unor fapte antisociale (pînă atunci copiii suportau aceleași pedepse cu cei mari), și căutarea unei soluții în această problemă va fi o preocupare de prim ordin în toată prima jumătate a sec. XIX, ecouri ale ei constituind fundalul unor scrieri celebre avînd ca autori pe Charles Dickens, Victor Hugo etc. Marx și Engels au acordat și ei atenție în scrierile lor raporturilor materiale și umane din familie în evoluția istoriei, inclusiv situației copiilor în familie și societate.

Din generație în generație

Cercetarea istoriei familiei a luat avânt în ultimele decenii și ea a pornit, cel mai adesea, din cadrul istoriei demografice, unde familia ocupă un loc foarte important. Cercetările au fost puternic impulsionate de sinteza istoricului francez Philippe Ariès, care, prin cartea sa din 1960, *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, a deplasat interesul specialiștilor și al cititorilor dinspre istoria demografică spre istoria mentalităților. Ca toate începuturile, lucrarea a stîrnit vii discuții. S-a obiectat cărții lui Ariès că se ocupă numai de atitudinea adulților față de copii și nu de însăși mentalitatea copiilor, că neglijează aspecte importante ale vieții economice și sociale, în care s-a înserat familia și, prin ea, copilul. În acest sens s-a arătat că locul copilului în familie variază în funcție de natura familiei. În ce privește acest aspect, studiile făcute de „the Cambridge Group”, publicate de Peter Laslett au pus în lumină faptul că în secolele XVI-XVIII, în Anglia, Olanda, nordul Franței predomina un tip de familie alcătuit din soț-soție și doi-trei copii (tip de familie pe care „grupul de la Cambridge” l-a numit „familie nucleară” sau „conjugală”), în timp ce în sudul Franței și în unele regiuni mediteraneene era frecvent întâlnit tipul de familie „lărgită”, fie vertical (intrucît îmbrățișa pe lângă cuplu pe bunici, fii și nepoți), fie orizontal (prin cuprinderea verilor și cumnaților, căsătorii sau celibatari). Familii „lărgite” întâlnim și în alte zone geografice, rațiunile care determină constituirea lor fiind diferite. În Statele Unite, asemenea familii, cuprinzînd laolaltă părinți, frați, veri cu familiile și copiii lor erau necesare în procesul de colonizare, defrișare și exploatare a vastelor terenuri. În Serbia, în schimb, familia lărgită, „zadruga”, constituia unul din cei mai eficienți fac-

tori de rezistență la tentativele de deznaționalizare pe care dominanții, habsburgii, căutau să o impună, pentru a desface vechile nuclee și a le transforma într-o masă de supuși. Cum rezultă dintr-o statistică întocmită pe baza documentelor de epocă, la Belgrad, în anul 1733, 78% din familii erau alcătuite, în medie, din mai mult de șase membri.

Secole de-a rîndul, în Evul Mediu, educația copilului — așa cum arată într-un studiu recent istoricul german August Nitschke — s-a desfășurat în sinul familiei (mai larg al comunității), prin experiența de viață și norme de comportare transmise oral, din generație în generație. Renașterea reprezintă unul din momentele cele mai importante din evoluția conceptului de familie, prin locul pe care umanistii îl acordau copilului, tipul de familie pe care ei îl plăsmuiau.

Redescoperind cultura Antichității, inclusiv în literatură și scrieri filozofice, umanistii acordau o mare atenție cărților, care, în viziunea lor, erau menite să intervină în formația copilului, făcîndu-l să treacă dincolo de ceea ce îi transmiteau, pe cale orală, familia sau vecinii. Reîluînd unele din ideile învățatului bizantin Manuel Chrysoloras și teme predilecte ale florentinului Coluccio Salutati (1331-1406), autor al unei cărți intitulată *De ingenii moribus* (Despre mora-

vrurile celor inocenți, înțelegînd prin inocenți pe copii, considerați a fi lipsiți de păcate), italianul Pier Paolo Vergerio (1498-1565) făcea un splendid elogiu al cărților, pe care le considera „o dulce familie... sobră și împodobită cu frumoase obiceiuri”.

Prin introducerea cărților în școală, umanistii lărgeau, astfel, chiar cadrul familiei, recomandînd preluarea experienței umane din trecut și de la alte neamuri, nu numai de la părinți, și au întărit solidaritatea cu cei cu care copilul avea să împartă pîinea și cuvintele, deci dintre cei care aveau aceiași strămoși. Umanistii Renașterii au deschis larg perspectivele unei pedagogii ce s-a aplecat asupra copilului și s-a sprijinit pe textul tipărit. Pe urmele lor vor merge cei care vor extinde procesul formării umane la toți membrii societății, în timpul mișcărilor revoluționare declanșate în întreaga Europă, între 1789 și 1848. În virtutea acestei concepții, trecerea de la copilărie la omul matur nu se mai face printr-o treptată inițiere întemeiată pe „a auzi — a face”, ci pe școlarizare, pe deprinderea unei noi viziuni despre om și lume transmisă de manual și de cartea tipărită, în general.

Umanistii puneau astfel preț pe capacitatea omului de a se perfecționa, de a-și dezvolta trupul și mintea, de a-și cultiva natura uma-

Imagini din viața cotidiană a școlarilor, în evul mediu: școală de băieți...

...și o „academie” de dans (Franța sec. XVII)

nă. În *Vita civile*, Matteo Palmieri (1406-1475) afirma de la început că „natura i-a făcut pe oameni apti de a învăța”. Orice părinte — conchidea el — trebuie să aibă această convingere „și de aceea trebuie să știe fiecare că, precum natura a făcut păsările capabile de zbor, caii de a alerga, fiarele de a fi sălbatice, tot astfel a făcut pe oameni dornici și capabili de a învăța și gata de a-și pune în lucrare mintea în lucruri subtile și demne...” Palmieri pune la care se cuvine să fie începută educația prin carte a copilului. Contrazicând pe cei care susțineau că mai înainte de șapte ani copilul nu este apt de a deprinde cititul și a pătrunde în lumea erudiției, el scria că încă din pruncie doica poate începe să-i deprindă cu literale, fără să obosească pe cei mici; în felul acesta, la șapte ani copilul va putea învăța ceea ce trebuia să-și însușască la nouă, iar la nouă ce trebuia să știe la unsprezece, trecind de la lucruri mici la lucruri mari.

Virstele vieții

Problema aceasta a virstelor și a momentului potrivit la care poate fi început pro-

cesul de învățămînt a fost îndelung studiată de umaniști, care au asociat-o deseori cu cercetarea firilor, a tipurilor psihologice am spune azi. Cea mai celebră imagine ne-o oferă personajul Jacques Melancolicul din piesa lui Shakespeare *Cum vă place*, în care omul este înfățișat jucînd șapte roluri pe scena vieții: mai întîi este prunc în brațele doicii, apoi școlar tirîndu-se fără chef spre școală, îndrăgostit plin de suspinuri ca un coș de cupur aprins, după aceea soldat, apoi judecător cu ziceri drepte culese din cotidian, și în cele din urmă bătrîn, ajuns la senectute. Matteo Palmieri împărțea vîrsta omului în șase etape, dintre care trei înceau de copilărie: *pruncia* „adică mai înainte de apariția vorbirii”, *copilăria* ca atare, care ține pînă la apariția judecății (adică a discernămintului, care va preocupa atît de mult pe pedagogi și juriști în sec. XVIII și XIX) și *adolescența* care, după unii cărturari ai vremii, se întindea pînă la 28 ani, în care tinărul își sporea forța trupului. Aceste etape se interfereau într-o măsură mai mică sau mai mare, fapt ce se datoră (credeau umaniștii, influențați de cunoștințele antice) acțiunii și interacțiunii umorilor. Matteo Vegio scria că „trupurile noastre

sînt alcătuite din patru elemente din care derivă diverse însușiri: de la foc rîvna, de la apă răceala, de la aer umiditatea, iar de la pămînt înăscuta „uscăciune”. Tratatelor vremii susțineau că, în om, elementele se combinau cu umorile astfel: pămîntul (rece și uscat) făcea pe individ melancolic, apa (rece și umedă) dădea tipul flegmatic, aerul (cald și umed) imprima omului un caracter sanguin, iar focul (cald și uscat) genera tipul coleric. Treptat, investigarea științifică a naturii și omului a făcut ca aceste clasificări să devină mai realiste. O constatare interesantă au făcut cercetătorii din Grupul de la Cambridge în legătură cu felul în care un anumit mod de viață se răsfrîngea în mentalitatea și comportamentul copiilor din colonia puritană din Plymouth, în sec. XVII. Pînă la 12 sau 16 luni, toți copiii erau hrăniți la sîn, fără să fie strîns înfășați; adeseori dormeau împreună cu părinții sau într-un pătuc lîngă aceștia. După acest interval însă, mama înceta să alăpteze copilul și, adeseori, nu mai rămînea în preajma lui; se producea astfel o desprindere bruscă a copilului din mediul cald familial, care avea ca rezultat, pe plan mental, o stare de dezamăgire și agresivitate. Refuzată în cadrul familiei, această stare se revărsa asupra celorlalți — situație ades observată la puritanii americani.

Desigur, realitatea era mult mai complexă decît o sugerau asemenea interpretări. În scrierile lor, umaniștii construiau o lume ideală, un model. Nu însemna că, în viață, asemenea modele puteau fi aplicate *ad litteram*. Între model și realitățile cotidiane existau distanțe ce se cer bine cunoscute, pentru a nu lua afirmațiile umaniștilor drept atestări ale unor situații autentice. Mai ales că sfaturile gînditorilor erau însoțite tot timpul de soluții care de care mai bizare. Cronicarul german Konrad von „Megenberg, de exemplu, propunea ca toți copiii avînd aceeași vîrstă să fie îmbrăcați la fel, pentru a face vădită și prin vestimentație etapa la care ajun-

sese dezvoltarea lor spirituală; o dezvoltare ce începea, după părerea lui, la șapte ani, pentru că pînă la această vîrstă se întindea copilăria „numită astfel, deoarece copilul nu știe să vorbească, nu întrucît nu poate rosti nimic, ci pentru că tot ceea ce se spune, imită, în genul maimuței”.

Asemeni grădinarului față de vîrstarii firavi

Venirea pe lume a copilului era așteptată cu bucurie, dar și cu sentimentul datoriei ce decurgeau din acest eveniment. În unele regiuni, tații erau invitați să asiste la nașterea „pentru ca, mai apoi, să aibă mai multă încredință cu femeile”. În primele luni, copiii erau înconjuți de afectuoasă atenție. Călugărul și cronicarul italian Salimbene de Parma (1221-1290) condamna încercarea împăratului Frederic II Barbarossa de a crește copiii fără asistența doicilor. Acela — credea el — au murit pentru că „nu aveau cum să trăiască fără bătaile din palme și veselele grimase și dezmierdările doicilor”.

Pruncii trebuiau spălați, iar mîinile și picioarele așezate cu grijă și strînse în legături, pentru că — scria Konrad von Megenberg — „așa face și grădinarul cu vîrstarii firavi care se pot încovoia, legîndu-i și întărîndu-i cu proptele, pînă ce tulpina se îndreaptă, iar ramurile s-au făcut mai tari”.

Leon Battista Alberti recomanda o ocrotire a sufletului, copilul avînd mai ales nevoie de cineva care să-i

poarte de grijă și să-l iubească, pîzindu-l de „stricăciunile” pe care i le-ar putea provoca prea multă răceală și prea mult soare, revărsarea ploii și bătaia vîntului. Apoi, copiii intrau în lumea jocurilor care, dintotdeauna, a fost o împletire între vis și realitate, între naivitate, inocență și tendință de imitare a celor mari. Cronicarul german Thomas Platter povestește că atunci cînd tatăl său a fost închis pentru datorii, el a fost încredințat unei mătuși, unde l-a vizitat fratele lui mai mare, întors din război; acesta i-a dăruit un cal de lemn: „Iar eu l-am tras cu sfoara pînă la ușă, că eram sigur că poate merge”. Chiar dacă era mai puțin evidentă, personalitatea copiilor se vădea în numeroase împrejurări. Hector Mühlich — alt cărturar german — relatează cazul unui grup de aproape trei sute băieți și fete, între șapte și șaisprezece ani, carel au pornit, cu un steag, pînă la Saint-Michel; „iar pe care nu i-au lăsat tatăl și mama să plece, aceia au murit acasă [de necaz]”.

În sfîrșit, saltul marcat de Renaștere în atitudinea față de universul copilăriei se vădește și în atenția diferită pe care umanștii, spre deosebire de predecesorii lor, o au față de etapele copilăriei. Cercetări recente au subliniat că în vreme ce scriitorii din Evul Mediu tirziu — precum Konrad von Megenberg — se arătau prea puțin interesați de vîrsta prunciei, (pe care o considerau improprie pentru crearea unor deprinderi), educatorii Renașterii acordau, dimpotrivă, o atenție mare tocmai acestei etape, dorind să urmărească felul în care mediul exte-

rior influența comportamentul infantil.

De fapt, atitudinea umanștilor față de copil era inspirată de dorința de a-l face bun cetățean, mai puțin dependent de o ierarhie socială prestabilită. Ei doreau o realizare integrală prin cultură. Dragostea de carte, în concepția lor, era menită să-i îndrepte spre o viață civică superioară. Pe acest drum, copilul trebuia să întîlnească modele de umanitate capabile să-l stimuleze și să-l facă să dorească desăvîrșirea. Încercători în noblețea conferită de virtute, umanștii au recomandat cultivarea statornică a minții și a inimii. Dacă Matteo Palmieri scria că este bine să nu fie folosită bătaia, pentru că face sufletele slugarnice, Vegio mostra pe părinții care învățau pe copii să strîngă averi, în loc să-i deprîndă cu literale și artele. Mult mai util — preconiza el — este să li se dea cultura pe care hoții nu o pot fura, nici brutalitatea, focul sau adversitățile nu o pot smulge din inima omului. Această aspirație spre formarea unui om desăvîrșit i-a făcut pe umanștii să îndemne pe părinți să ia seama zilnic la fiecare mic gest, cuvînt sau semn al pruncului. Umanismul a îndemnat la mai multă afecțiune în familie și la o mai strînsă legătură dintre sporul avuției societății și prosperitatea familiei, copilul aflîndu-se în centrul amîndurora ca început de drum nou și ca izvor de bucurie și speranță. ■

PLANSELE NOASTRE

Imagini constănțene de la sfîrșitul secolului trecut și începutul veacului nostru:

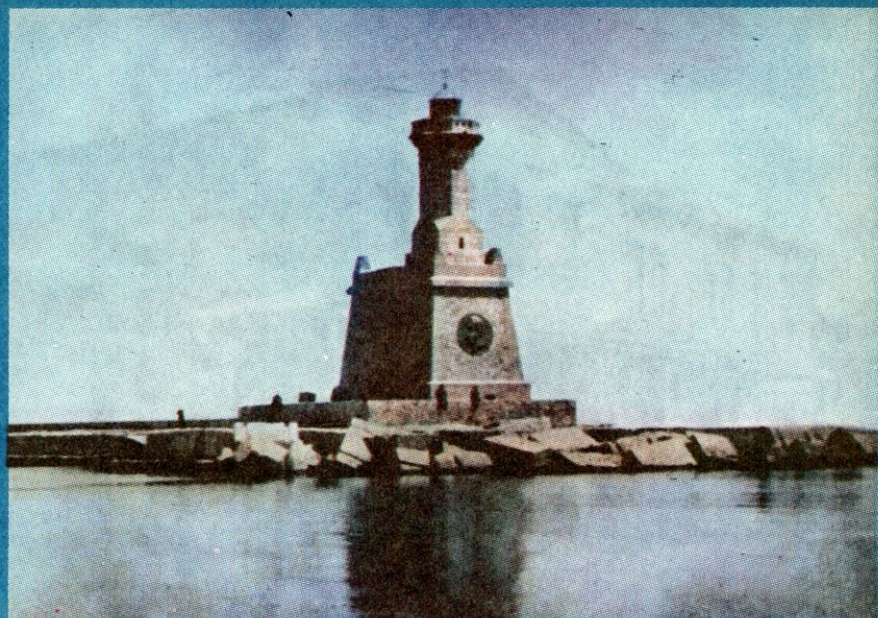
A. Gara; B. Pe dig; C. Farul; D. În port...; E... și în rada portului; F. Oaspeți transilvăneni la Mamaia; G-H. Plaja Mamaia în două ipostaze. Fotografii aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S.R. (Imagini dobrogene de acum 125 ani, p. 20)

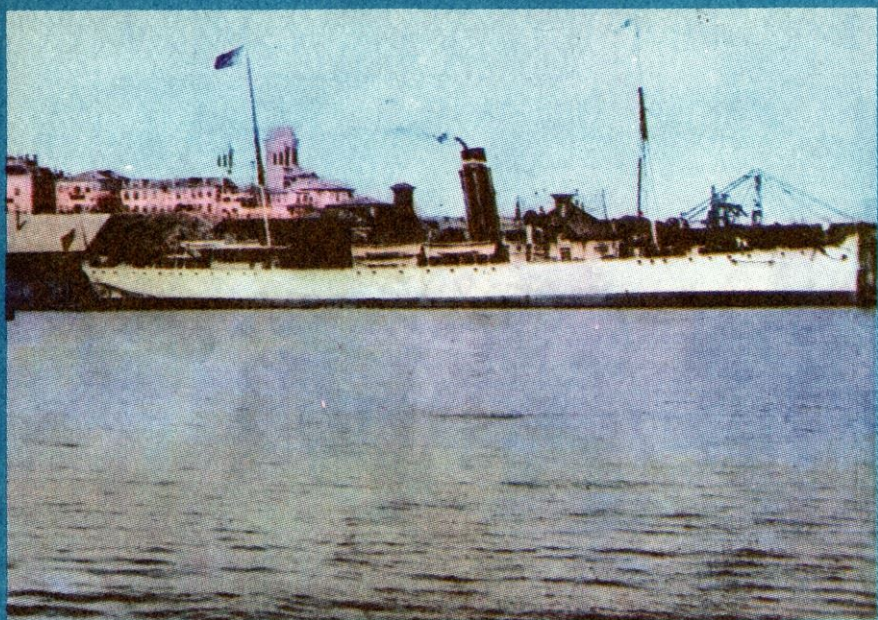

A

B

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XI)

ION POPESCU-PUȚURI

Alcătuind Imperiul arscizilor sau istoria regilor parți identificați prin monede, Jean Foy-Vaillant își însușește lucrarea asupra acestei familii de regi ai parților, ce și-a întins autoritatea vreme de secole, cu un bogat indice de locuri, nume și de evenimente, ca și cu scheme de arbori genealogici, de natură să ne ofere o imagine cât mai complexă a legăturilor dintre diferitele ramuri ale acestei familii, ca și a succesiunii diferiților suverani proveniți din rîndurile ei.

În această privință atrage atenția, de la început, încorporarea, alături în indicele de nume, și în schema arborilor genealogici a dinastiei Arsacizilor, a numelui Darius. Istoria universală a reținut mai puțin suverani purtînd acest nume. Cel mai vestit dintre aceștia a fost Darius I, regele perșilor (521-486 î.e.n.), întîlnit și în evenimente ce au legătură cu țara noastră. În urmă cu două milenii și jumătate, în anul 514 î.e.n. Darius I a pornit o expediție împotriva scitilor. Înainte de a trece Dunărea, el a avut de înfruntat pe geții „cel mai vitezi și cel mai drept dintre tracii” — cum îi caracteriza Herodot, părințele istoriei, care arată în continuare că geții își datoresc această nespusă viteză și faptul că se consideră nemuritori. Este cea mai veche mențiune din izvoarele istoriei scrise despre primele lupte ale poporului goto-dac pentru libertate și independență — trăsătură fundamentală a întregii noastre evoluții istorice. Referindu-se la acest moment, A.D. Xenopol scria în volumul I din Istoria românilor, în anul 513 î.e.n. regele Darius a organizat o mare expediție prin strîmtorarea Bosfor împotriva scitilor. Motivul era că, încă de pe timpul regelui med Claxares (630-684 î.e.n.) scitii întreprinseseră mai multe atacuri în împărăția mezilor și o ținuseră sub stăpînire timp de 28 ani, iar, ulterior, făcuseră dese incursiuni în bogatele regiuni ale Asiei Centrale. Imperiul mezilor fiind răsturnat de acei al perșilor — arată Xenopol — unul din urmașii lui Cyrus cel Mare (548-529 î.e.n.) Darius I, fiul lui Histaspes, satrapul Hircaniei, se hotărîse să pedepsească venicele incursiuni ale scitilor printr-o expediție făcută chiar în țara acestora. Șilind însă că drumul prin Asia către țara scitilor era plin de greutăți, — remarcă A.D. Xenopol — Darius s-a hotărît să-l atace prin Europa. El a trecut Bosforul pe un pod de vase construit de arhitectul Mandrocles din Samos. Elenii din Asia Minor, care urmau pe regele persan în expediție, au fost trimiși înainte, pe Marea Neagră, spre a intra pe Dunăre și a așterne un pod și peste acest fluviu, ceea ce au și făcut în punctul unde fluviul se împarte în mai multe brațe, deci prin apropiere de Tulcea. Expediția lui Darius — se apreciază în Dicționarul de istorie veche a României — avea și alt scop: „Se presupune că Darius [prin aceste incursiuni la Dunăre] urmărea și să consolideze stăpînirea persană în Balcani în vederea cuceririi Greciei”.

La rîndul său, profesorul universitar din Iași, Petru Rășcanu, în Curs complet de istorie universală, tipărită la Ploiești, în anul 1896, analizează resturile acestei expediții. „Adevărat — scrie Petru Rășcanu — este următorul: Este sigur că Darius a întreprins... expediția în contra scitilor. Doritor de a lăși marginele imperiului spre apus, el a plecat în persoană în contra unor popoare care erau mai viteze decît toate. A trecut Hellespontul [de fapt Bosforul], a sursat pe toate popoarele tracie din drumul său și s-a îndreptat spre nord. El găsea foarte bine că hotarele posesiunilor din Europa nu vor fi sigure, pe cîtă vreme nu s-ar stabiliseră lumea întreagă. A trecut dar Dunărea, a ars și pustit toate din drumul său și a zdrobit orice rezistență pînă dincolo de Tanais și s-a întors înapoi. S-a retras în liniste marele monarh, după ce a pus fluviul Dunărea ca hotar imperiului dinspre nord-vest, după cum pusesse Indul la est. Dovadă despre aceasta avem în faptul că el s-a retras în Persia, lăsînd generalilor săi în sarcina să supravegheze Tracia întreagă și Macedonia. Ceea ce s-a și făcut. Tracia a fost supusă. Macedonia

plătea tribut. Dar după aceste cuceriri trebuia să urmeze numaidecît cucerirea Greciei. Războaiele medice erau fatale. Sub Darius s-a trimis de două ori armate contra grecilor. Amîndouă incursiunile n-au avut nici un rezultat. Darius în mijlocul pregătirilor ce le făcea ca să se răzbune asupra grecilor a murit în 485 î.e.n.”.

Propunîndu-și să prezinte istoria arscizilor, adică a unei dinastii care începe stăpînirea propriu-zisă în anul 250 î.e.n., Jean Foy-Vaillant amintește de nenumărate ori numele Darius. Aceasta se datorează nu numai faptului că Imperiul parților arscizilor se considera moștenitor al statului medo-persan al achemenizilor, dar și pentru că arscizii se înrudeau direct cu familia achemenidă. Cum prezicează J.F. Vaillant, în capitolul rezervat lui Artaban I, întemeietorul familiei arscide care-și luase numele de la Araces I, care Askani și era fiu al lui Darius. Întîiul arscid nu era deci de origine umilă, țărăn, păstor sărac — cum ni-l prezintă J. Klaproth în monumentala sa lucrare despre popoarele din Asia — ci un om de origine nobilă, fiind el însuși, în tinerețe, comandant militar al Ioniei.

Din izvoarele istorice se știe că Darius I, fiul lui Histaspes, a avut trei fiu cu soția sa, Amissa, fiica Gobriel, și patru cu Atossa, fiica lui Cyrus. Pe unul dintre acești fiu, numit Artabaze, Darius I l-a pus în fruntea satrapiei Pontului. Este un nume care a fost luat de unii regi ai regilor și de alții domnitori din imperiul parților.

J.F. Vaillant menționează și alți regi și domnitori purtînd, de asemenea, numele de Darius și care au jucat un anumit rol în acest imperiu.

Astfel, Darius II Nothus a domnit între anii 424-404 î.e.n., după Darius I, fiul lui Histaspes; între anii 336-330 î.e.n. a domnit Darius III Codomanus, care a fost ultimul suveran achemenid, înfrînt apoi de Alexandru Macedon. Numele Darius apare și după trecerea puterii în mîinile dinastiei arscide propriu-zise, ceea ce constituie o dovadă de continuitate de nume regesti, domnind însă în diferite regate și satrapii.

Astfel se amintește numele unui alt Darius, Nothus, care obține domnia în regatul Armenia, în timp ce rege al regilor parților era Arscas Gotarzes. Acest rege Darius Nothus a domnit 19 ani și a avut doi fiu. J.F. Vaillant mai amintește de un alt Darius, fiul lui Pharnaces, ce va „pune din nou mîna pe Pont”, domnind ca rege clientelar al Pontului. Acest Darius l-a ajutat pe Octavian și pe Antonius în lupta de la Philippi (42 î.e.n.).

Ne simțim tentați a sugera înrudirea directă a numelui de Darius cu Darie și Daria, nume românești, folosite și pentru bărbați și pentru femei de toate generațiile multumimilor în teritoriul de la Carpați, Dunăre și Mare. De remarcat că asemănător vor fi preluate de la arscizi și alte nume. Vaillant menționează pe Antiochus Soter (Tămăduitorul), care l-a urmat la tronul tatălui său Seleucus Nicator și pe al lui Antiochus supranumit „Zeul”. Vaillant pomenesc tot cu numele de Antiochus un rege arscid care luptă cu cuceritorii romani.

La fel numele de Mithridate¹, Artabaze, Artaxerxes apar alături la achemenizi, ci și la arscizi, întîlnindu-le ca nume dinastice pe o perioadă de peste o mie de ani în tot spațiul indo-european.

Cuprinzînd în arborile său genealogice regi ai regilor parților, regi din Bospor, al Pontului și al Bithyniei, Vaillant ne arată puternicele legături familiale ce uneau aceste întinse teritorii, în care s-a creat acea civilizație care se va întîlni și influența cu civilizațiile Indiei, Chinei și ale altor popoare.

¹ Publicăm în continuare indicele de locuri, nume și evenimente alcătuit de J.F. Vaillant la sfîrșitul lucrării sale *Istoria Imperiului arscizilor*. Cifrele arabe arată locul la care se află în lucrare mențiunea respectivă.

EPYANAX, soția regelui Syennon al Ciliciei — 14.

EUMACHUS, comandant în armata lui Mithridate, năvălește în Frigia.

ETARETA, a doua soție a lui Nicomedes, îndepărtată de la palat de gelozia soacrei sale — 307.

EUMENES, rege al Pergamului, aliat al poporului roman, instigă la război împotriva lui Pharnaces — 44. Trimite soli la Roma, care îl admonestează pe Pharnaces în fața Senatului — 45. Diferite soli și scurte războaie contra lui Pharnaces — 46-47, 48. Documentele de pace între Pharnaces și Eumenes — 49. Frații lui Eumenes, Attalus, Philaterus și Athenaeus — 48. Pharnaces se căsătorește cu sora lui Eumenes — 51. Fiul său, născut dintr-o femeie din Efes, fiica unui cithared, năvălește în Asia — 56. Moare din pricina unei boli — 57.

EUMENES, rege al Pergamului, supune mai multe popoare în Bithynia — 309. Acest fapt declanșează un război în Prusa — 323. Datorită alianței Pergamului cu romanii, prusianii au fost învinși — 323. Eumenes moare după 39 ani de domnie, lăsând pe tron pe fratele său Attalus — 330.

FABIUS L., dezerter din armată, i se alătură lui Mithridate — 99. Fiind învins de Mamerkus, se refugiază în Moesia — 109. Aici este asediat, fiind salvat de Traian. Îl urmărește în Comana pe fugară și îl învinge acolo — *ibid.*

FIMBRIA îl asediază pe Mithridate — 92. Trimite soli la Lucullus pentru a-i trimite flota în ajutor — *ibid.*

GABINIUS A. este trimis în Asia — 352.

GABINUS, se pricepea numai la băutura — 98.

GALII, după ce au devastat Asia, ocupă Galatia și ridică cetăți pe teritoriul ei — 306. Attalus — 309 și Prusias — 313 îl înving pe gali.

GLABRIO M. Aclius succesorul lui Lucullus în Bithynia și Pont — 254.

GORDIUS, Mithridate se folosește de el spre a-l omori pe Ariarathes — 68. Invocându-l, prietena Gordius îl roagă pe Mithridate să-l facă rege. Neizbutind, uzurpă tronul, apoi este înșă omorât — 71; Gordius trimite pe Mithridate împotriva lui Murena — 9.

GURA, fratele lui Tigran, se preda lui Lucullus — 146.

HANNIBAL, fuge în Prusa — 326. Învinge armatele celor din Pergam, prin dihașe — 324. Romanii îl trimit în Prusa pe Flaminius, pentru a cere predarea lui Hannibal. Anunțat că soldații regelui au pătruns în casa lui se otrăvește — 325.

HERACLEENII din Pont îl găsesc pe Heraclei în lanțuri și îl numesc pe Aphrodisius administrator al orașelor — 35. Îl numesc pe Phocritus apărător al cetății — 302; Nicomedes cere ajutor de la ei — 304. Recuceresc teritoriile ceniilor și ale tilor, precum și pământurile Thyanei — 305.

HYPICRATIA, soția lui Mithridate — 162.

ININTHIMAEVUS îl urmează lui Cotys la tronul Bosporului — 264, cunoscut doar după monedele emise de el. Se pare că a fost fiul lui Cotys, regele Traciei — 265. Descrierea unei monede — 266.

IONIA, prefectură dată lui Arsaces de către tatăl său — 15.

ITALICI, într-o singură zi au fost uciși 80 000 italice — 81.

JURANIENI, după tradiția persană — 25.

LAODICE, soția lui Mithridate IV, fiica lui Calliclennus — 39. Numele de Laodice este adesea întrebunțat la Selucuzi — *ibid.* Laodice, soția lui Antiochus — 40. Laodice, soția lui Achaeus — 42. Laodice, văduva lui Aristonicus, conducea treburile statului — 59. Laodice, sora lui Mithridate, pe care o în căsătorie Nicomedes — 68, 343.

LEGATI Soli (soli) romani la Prusa.

Calus Sulpicius Gallus și Manius Sergius — 330; L. Apuleius și C. Petronius — 331; C. Claudius Cento, L. Hortensius și C. Aurunculeius — 332; L. Aurunculeius — 332; L. Anicius și C. Fannius și Q. Fabius Maximus — 333; Appius Claudius, Lucius Opplius și Aulus Posthumus.

LEOCRITUS, comandantul armatelor lui Pharnaces, asediază cetatea tilor — 48.

LEONIPPUS, Mithridate îl increditează apărarea orașului Synope; este omorât la porunca lui Clearchus — 128.

LICINIUS CRASSUS este trimis împotriva lui Aristonicus, fiind ucis în luptă — 57.

LUCULLUS, sol al lui Sylla, trimis în Siria — 85 și de aici în Asia pentru a-l urmări pe Mithridate — 105. Acțiunile lui Lucullus împotriva lui Mithridate — 105. Retrăge ajutorul [dat] cetății Cyzic. Îl numește pe Hermachus și Marius în fruntea armatei și obține victoria de la Tenedos — 112, urmându-l apoi pe Mithridate plină în Bithynia — *ibid.* Lucullus Cotta și Triarius năvălesc în Pont, la Nicomedia, unindu-și trupele — 113 și atacându-l pe Mithridate din toate părțile — 115. Felurile isprăvi de arme ale lui Lucullus — 116. Urmărirea lui Mithridate — 117. Lupta împotriva celor din Pont — 118. Descoperirea tezaurelor din fortificații — 119. Intrarea în Pont — *ibid.* Supunerea caldeiilor și a tibarenilor — 125. Cucerirea și dărâmarea [cetății] Eupatoria — 126. Incendierea orașului Amisum — 127. Trimite soli la Tigran și Appius Clodius — 128, asediul orașului Synope — 128. În urma unui vis eliberază orașul Synope, ducând cu sine doar o statuie — 130. Redă locuitorilor cetatea Amisum. Intră în Cappadocia, traversează Eufratul — 141, de unde merge în Pont. Sophe ne intră în Armenia — *ibid.* Diverse bătălii cu Tigran — 136. Punând stăpânire pe Tigranocerte, dă peste tezaurele regelui — 140. Trimite soli la Arsaces — 141. La Tarbene găsește aurul și argintul regelui Arsaces, care cere prietenia lui Lucullus și îl trimite la el pe Sextilius — *ibid.* Abandonarea provinciei pontice — 143. Lucullus pornește război împotriva lui Tigran și îl învinge — *ibid.* Porind contra lui Artaxates, este urmat de Tigran — 144. Lucullus și dușmanii săi se înfruntă. În lupta dublă, îl pune pe fugă și îl măcelărește pe pontici și pe armeni — 146. Asediază și cucereste cetatea Nisibe — 147. Îl aruncă pe Callimachus în lanțuri — *ibid.* Soldații îl abandonează pe Lucullus și trec de partea lui Glabrio — 152. Lucullus se întoarce la Roma — 156. Trifulul său ca invingător al lui Mithridate — 178, 362.

LYSIMACH, trece în Asia și ocupă orașele aliate cu Antigonus — 34. Îl depozitează pe Mithridate III de cetatea Cium — *ibid.* Lysimach este învins și ucis — *ibid.* Lysimach este alungat din Bithynia de către Zypoetes — 302.

MACHARES, fiul lui Mithridate, regele Bosporului — 98. Lucullus îl face prieten al romanilor — 129; pricina pentru care Mithridate îl omorâ — 167.

MANCAEUS, comandant al cetății Tigranocerte, îl dezarmează pe soldați — 139.

MANIUS Aquilius, comandant al romanilor, este învins de către comandantul de oaste al lui Mithridate — 75, 330.

Q. MARCIUS este trimis de către Senat pentru a vedea starea lucrurilor și situația din Grecia și Macedonia — 44.

MARIUS și Cinna, dușmani ai lui Sylla, îl descriu pe acesta ca dușman al Orientului — 91. Marius și Eumachus, comandanți trimisi împotriva lui Lucullus. Marius, luat prizonier de către Caroculus, este omorât la porunca lui Lucullus — 112.

MEDUS Mithridate, ginerele lui Tigran, pe pricinile romanilor o mare înfrângere — 152.

MENEDEMUS supraviețuiește în podul lui Olthaco — 115.

MENADER Sornatium dezerțează — 115.

METROPHANTES, pretor al regelui, învins de către Mamerkus — 167.

MONIMIA, fiica lui Philopoemenes, este primită de către Mithridate în gineceul său — 71.

MITHRIDATE, regele Pontului, se trage dintr-un șir de șapte persani. Appianus e de părere că se trage din neamul lui Darius — 4. Mithridate IV, regele Pontului, domnește în Pont în locul tatălui său Rhodabazus — 14. Mithridate conspiră împreună cu Cyrus împotriva lui Artaxerxes — 14. Se împacă cu Artaxerxes prin intermediul lui Tissaphernes — 15. Se reîntoarce în Pont — 17. Ridică o statuie filozofului Platon, care încă mai trăia în acea vreme — 18. Mithridate, făcut prizonier în oras, este eliberat prin intervenția lui Clearchos și datorită unei imense sume de bani — 19. Moare în anul următor, *ibid.* Ochus îl sfătuiește pe Mithridate să-l omoare pe Datames — 25. Se prefacă a fi dușmanul regelui persilor — 26. Îl omorâ pe Datames printr-o viclenie — 27. Se întoarce la Padagoga — *ibid.*

MITHRIDATE II, după moartea tatălui său Ariobarzan, obține domnia Pontului — 29. Însoțete pe Alexandru cel Mare în expedițiile sale — 29. Îl trezește bănueli lui Antigonus — 30. Obține domnia Pontului de la Cassander și Antigonus care se războiau între ei — 31. Devenit prieten cu Antigonus este omorât pe neașteptate de către acesta — 31. Prezentarea unor pasaje dificile din Plutarh despre Mithridate și îndicarea erorii săvârșite de Reinech și Henning.

MITHRIDATE III i-a urmat tatălui său la domnie — 34. Lysimach îi smulge orașul Cium — *ibid.* După uciderea lui Lysimach Seleucus îl înapoiază lui Mithridate [cetatea] Myrine, *ibid.* Mithridate năvălește în Cappadocia, după moartea lui Ariarathes regele Cappadociei — 36. Moartea sa — 37.

MITHRIDATE IV, urmează tatălui său la tron, este încă copil — 37. Galații hărțuiesc Pontul, heracleenii îi dau ajutor lui Mithridate, apoi hărțuiește de galați și co-

rupți cu bani îl trădează pe Mithridate — 38. Mithridate o ia în căsătorie pe fiica lui Callinicus — 39. Locuitorii din Sinope se fortifică pe uscat și pe mare împotriva lui Mithridate, care asediază în zadar cetatea — 42. O dă pe fiica sa, Laodice, de soție lui Achaeus — 42. Nu se știe cât timp a domnit, *ibid.*

MITHRIDATE V. Unicul fiu și moștenitor al lui Pharnaces, ajunge la tron după moartea tatălui său — 55. Trimite la Roma soli pentru a se interesa în legătură cu Prusias, care-l atacase pe Attalus — 55. Furnizează lui Attalus trupe pentru războiul cu Prusias — 56. Mithridate dorește prietenie poporului roman — 156. Primește supranumele de „Beneficus” [= „Binefacătorul”] — *ibid.* Dă ajutor romanilor împotriva lui Aristonicos — 56. Senatul îl acordă lui Mithridate, Frigia, Mare și declară războiul împotriva regelui Cappadociei, pentru a recupera aceste teritorii — 59. Mithridate moare pe neașteptate, lăsând mai mulți copii, *ibid.* Descrierea monedelor lui Mithridate V — 61. Nu se știe numele soției sale — 60.

MITHRIDATE VI, fiul lui Mithridate V, a fost crescut în palatul regal Gaziura din Pont — 56. Îl urmează la tron tatălui său, care a fost ucis — 64. Minuni cerești au prezis mărțea [sa] — 65. Evită capcanele întinse de paznicii săi, ce vroiau să-l ia la lădă vindicându-l otrăvit, obținându-se cu oțăravă — *ibid.* Își omoară mama și fratele. Porneste războiul împotriva scitilor. Obține domnia Bosporului și supune pe regii din jurul [rului] Phasis — *ibid.* Trimite la Roma soli împotriva lui Saturninus — *ibid.* Întinde granițele regatului până în Mica Armenie — 67. Cutreieră Asia și merge în Bithynia și în Pont — *ibid.* Laodice încercând să-l otrăvească, o pederește pe faptașă — 67. Împarte Paflagonia împreună cu Nicomedes. Răspunsul trușii al solului roman — 68. Dă poruncă să fie uciși fiii surorii sale. Alungă gârziile lui Nicomedes din Cappadocia; apoi îl învinge și pe Ariarathes izgonindu-l din Cappadocia — 69. Trimite la Roma o solie în legătură cu Cappadocia — 70. Senatul își instaurază stăpânirea în Cappadocia — *ibid.* Mithridate porneste războiul împotriva lui Ariobarzan — 71. Îl instigă apoi pe Socrates împotriva fratelui său și îl trimite împreună cu o armată pentru a-i uzurpa domnia — 71. Mithridate îl trimite pe Pelopidas la Roma, care însă e scos afară din Senat. Mithridate, minios, îl trimite pe fiul său Ariarathes spre a ocupa Cappadocia — 73. Romanii îi poruncesc lui Mithridate să nu ia parte la război — *ibid.* Comandanții de oști romani și Nicomedes îl atacă pe Mithridate pe mare și pe uscat — 74. Mithridate pregătește trupe și corăbii și cere ajutor împotriva romanilor — *ibid.* Nicomedes și conducătorii de oști romani încep lupta cu Mithridate și marea armată a lui Nicomedes este măcelărită — 75. Mithridate se poartă binevoitor cu prizonierii — *ibid.* Marius este învins de către comandanții de oști ai lui Mithridate — 76, care la în stăpânire toate posesiunile lui Nicomedes — *ibid.* Supune Licia și Pamfilia, până la granița cu Ionia — 77. Îl înșală pe Oppius, arătându-i un prizonier al romanilor — *ibid.* Marius este adus în Asina, iar Mithridate îi toarnă aur topt în gură — 78. În-

torcându-se din Ionia vede o fată frumoasă — 78. Întruparea războiului cu marsii — 79. Mithridate construiește numeroase corăbii împotriva rodienilor — *ibid.* La porunca regelui, sunt uciși cei de neam italic — 80-81. Mithridate trece în insula Cos, unde pune mina pe averile Cleopatrei — 81. Ajunge apoi la Rodos, încercând în zadar [să cucerească] insula — 82. Îl trimite pe Archelaos în Grecia — 83. Începe un tratat de prietenie cu poporul atenienilor — *ibid.* Sylla pleacă împotriva lui Mithridate — 84. Moartea lui Archathias, fiul lui Mithridate — 85. Sylla asediază Atena și Pineum — *ibid.* Zenobius din Chios, la porunca lui Mithridate, merge înainte în Pont — 87. Mithridate practicând un negoț generos, aduce sub ascultarea sa cetățile grecești — 88. Afînd despre o conspirație împotriva sa, Mithridate îl omoară pe pârtașii — 89. Sylla îl învinge pe Archelaos — 90. Fiul lui Mithridate vine la Cyzic — 91, iar de aici reușește să ajungă la Miletopolis și la tatăl său — 92. Fimbria îl asediază pe Mithridate — *ibid.* Fuge la Mytilene — *ibid.* La îndemnul lui Mithridate, Archelaos cere pace de la Sylla — 94. Sylla și Mithridate poartă tratative de pace — 95. Întorcându-se în Pont Mithridate supune multe neamuri — *ibid.* Îl ucide pe fiul său, care se răsculase — *ibid.* Trimite soli la Murena și Senatului — 96. Îl trimite pe Gordius împotriva lui Murena — 97. Banchet festiv — 98. Supune Bosporul și îl încoronază pe Machares, fiul lui Genus — *ibid.* Mithridate oferă ajutor lui Sertorius pentru a i se confirma autoritatea în Asia — 99. Mithridate face pregătiri de război — 100. Este ajutat de către vecini — 100. Vine în Paflagonia și îi îndeamnă pe soldații la război — 101. Năvălește în Bithynia — *ibid.* Conducătorii de oști ai lui Mithridate înfrâng armata lui Rutillus — 103, iar Mithridate îl învinge la Calcedon pe Nudus — *ibid.* Mithridate îl învinge pe Cotta într-o bătălie navală — 104. În Beotia, Archelaos porneste împotriva lui Mithridate — *ibid.* Acesta se îndreaptă spre Cyzic și ocupă muntele asediind orașul — 107, pe care încearcă să-l ocupe și prin intrigi și viclenii; asediații îl resping pe Mithridate — 108. Lucullus trimite ajutoi orășenilor din Cyzic — *ibid.* O parte a armatei lui Mithridate pierde datorită foametei și bolilor — *ibid.* Mithridate abandonează asediul și fuge — 110. Încercuiește și asediază Perinthum, dar nu poate pune stăpânire nici pe această cetate — 111. Reputează o victorie asupra lui Triarius — *ibid.* Pierde 32 corăbii, iar Lucullus îl urmărește în Bithynia — 113. O furtună îl obligă pe Mithridate să naufragieze în apropiere de Heraclaea Pontică — 113. Face noi pregătiri de război — 114. Încăputul războiului dintre Lucullus și Mithridate — 118. Lucullus pune pe fugă pe pontici — *ibid.* Sornatius fuge — 119. La fel și Mithridate împreună cu conducătorii săi de oști — 121. Tigran refuză să-l primească la el pe fugarul Mithridate — 122. Mithridate îl trimite pe Bacchides ca să omoare pe surorile sale, pe neveste și pe concubine — 123. Lucullus pustiește teritoriile stăpânite de Mithridate — 125. El trimite un sol la Tigran, împotriva lui Mithridate — 127. Mithridate și Tigran

poartă tratative — 132. Mithridate îl consolează pe Tigran în legătură cu dezastrul suferit — 138. El învingebează altă armată — 140 și cer ajutoare de la Arsaces — *ibid.* Mithridate raportează victoria asupra lui Triarius — 150 și ridică un trofeu pe cîmpul de luptă — 151. După vindecarea rănilor, Mithridate se retrage în Armenia — *ibid.* Aproape întregul regat [al Pontului] se află în stăpânirea lui Lucullus și Glabrio — 153. Mithridate trimite soli lui Pompei spre a trata cu ei încheierea păcii — 135. Pompei pustiește posesiunile lui Mithridate — 156. Felurite acțiuni duse împotriva lui Pompei — 157. După ce a ocupat Manantina, Mithridate se îndreaptă spre Armenia — 158. Însotit doar de Hypsicratis și de Dryptena, el se retrage într-un loc întărit — 126. Tigran refuză să-l primească, iar Mithridate fuge în Colchida — 163. Pompei porneste împotriva lui Mithridate — 165. Acesta își petrece iarna în Dioscuriada [port în Colchida] — 166. Merge printre neamurile scite — 166. Cere pace lui Pompei — 167. Datorită faptului că pacea îi este refuzată se pregătește de un nou război — 163. Îl ucide pe cel care dezertează din armata lui — 169. Fiecare lui Mithridate sînt aduși în fața lui Pompei — 169. Lipsit de regat, de copii și de cetățile sale fortificate, se gîndește să năvălească asupra galilor — 170. Armata lui Mithridate îl alege rege pe Pharnaces și îl încoronază — 172. Prietenii acestuia îl omoară pe oamenii de încredere ai lui Mithridate — *ibid.* Mithridate își otrăvește soțiile — *ibid.* Pîind obșnuit cu otrava, nu își poate pune capăt vieții, — 173. Moare străpuns cu pumnulul de către Bithyrius — *ibid.* Cadavrul său este pus la Synope pe o tirimă — 175. Meritele sale — 186. Bogățiile din Taurul și tezaurul lui Mithridate — 177. Descrierea unei monede a lui Mithridate Eupator — 181.

MITHRIDATE PERGAMENUS, originea sa — 209. Cezar îl dă regatul Bosporului — *ibid.* Porneste război împotriva lui Asander, dar este învins și ucis — *ibid.*

MITHRIDATE VII, se pune problema dacă a fost fiul sau doar nepotul lui Darius — 218. Cucerește teritoriile învecinate ale Bithyniei. După moartea lui Mithridate, regatul său este transformat în provincie — 217, 224. Descrierea monedei din vremea sa — 220. Fiul său obține de la Caligula domnia Bosporului — 241. Soția sa se căsătorește cu Cotys, mai întîi rege al Traciei Minor apoi al Armeniei — 219. După ce a fost alungat de la domnia Bosporului de către Didius, îl izgonește de pe tron pe regele dardanizilor — 256. Romanii, împreună cu Cotys, pornesc război împotriva lui Mithridate — 256. Acesta este alungat din Bospor de către romanii aliați cu Cotys — *ibid.* care asediază cetatea Uspes și îl înving pe Mithridate într-o bătălie navală — 257. Mithridate merge la Euneones și îi cere iertare, determinându-l să scrie lui Caligula pentru salvarea lui Mithridate — 258. Caligula tratează cu bunăvoință pe Mithridate — 258. Mithridate este dus la Roma și ucis din porunca lui Galba — 259. O monedă de pe vremea regelui Cotys al Bosporului — 261.

Deținând înalte răspunderi în conducerea de partid și de stat sovietică în anii Marelui război pentru apărarea patriei, Anastas I. Mikoian a participat direct la organizarea uriașului efort militar dat de Uniunea Sovietică, încă din primele zile ale agresiunii hitleriste. Cum am văzut din memoriile sale, prezentate în numărul trecut al revistei, întregul popor sovietic a depus o intensă activitate pentru trecerea de la viața pașnică la starea de război. S-au creat, în acele zile și ore dramatice, o serie de organisme cu atribuții precise în organizarea efortului militar sovietic. Să urmărim în continuare însemnările memorialistice ale lui Anastas Mikoian, pe care le reproducem, cu substituirile redacției noastre, din revista Novaia i noveșia istoriia, nr. 6/1985.

PRIMELE LUNI DE RĂZBOI (II)

A.I. MIKOIAN

La 3 iulie 1941, I.V. Stalin a vorbit la radio, în calitate de președinte al Comitetului de Stat al Apărării. La baza cuvintării sale a stat directiva Comitetului de Stat al Apărării (C.S.A.) al U.R.S.S. și C.C. al Partidului Comunist (b) al Uniunii Sovietice din 29 iunie. Insistând asupra amenințării crescînde la care era supusă țara noastră socialistă, el a chemat poporul sovietic să-și mobilizeze toate forțele în sprijinul frontului, exprimîndu-și încrederea în victoria sigură asupra inamicului. Făcînd abstracție de acele laturi ale activității lui Stalin care au fost în mod just condamnate de partidul nostru, el — așa am înțeles atunci, așa gîndesc și astăzi — a manifestat în cursul războiului o clarviziune autentică, a aplicat o linie politică corectă, compatibilă cu un comunist aflat în fruntea conducerii partidului și statului.

O situație ciudată

În a zecea zi de război, la 1 iulie 1941, pe lîngă C.S.A.

al U.R.S.S. s-a format Comitetul aprovizionării cu alimente și cu materiale a armatei roșii. Eu am fost ales președinte. Din el mai făceau parte: A.N. Kosîghin (locuitor), A.V. Hrulev, V.P. Zotov, S.G. Lukin. Secretar responsabil al comitetului a fost numit M.S. Smirtiukov. Dar chiar de a doua zi s-a hotărît să mă ocup singur de toate aceste aspecte, intrucît coordonam pe ansamblu aprovizionarea în întreaga țară. La 3 iulie, Stalin a semnat hotărîrea C.S.A. privind desemnarea mea drept împuternicit al Comitetului de Stat al Apărării pentru problemele aprovizionării armatei roșii cu materiale și mijloace de transport, alimente și carburanți.

În munca mea m-am buizuit pe generalul A.V. Hrulev. Pînă la izbucnirea Marelui război pentru apărarea patriei nu-l cunoscusem personal. În 1940, Hrulev fusese numit comandant cu aprovizionarea în Comisariatul poporului pentru apărare al U.R.S.S., apoi intendent principal al armatei roșii și, odată

cu această numire, fusese mutat la Moscova din regiunea militară Kiev, unde conducea construcțiile.

După desemnarea mea ca împuternicit al C.S.A.-ului, l-am convocat pe Hrulev, pentru a-l cunoaște. Mi-a lăsat o impresie plăcută: statură medie, robust, un zîmbet abia perceptibil, nu prea vorbăreț, precis în răspunsuri.

Mi-a relatat cum se familiarizează cu noua sa muncă, cum a început să-și cunoască cadrele... L-am întrebat de ce greutăți se lovește în momentul respectiv și dacă are nevoie de ajutor. Mi-a răspuns că, deocamdată, s-a creat o situație ciudată: s-a întrerupt legătura cu forțele principale ale trupelor noastre de pe direcția bielorusă și de aceea nu sosește nici o cerere din partea lor. Iar noi nu facem nimic pentru ele, deși le-am pregătit tot ce prevăzusem în planul de mobilizare.

Planul de mobilizare în curs se îndeplinea ca și cum totul ar fi fost normal, dar pe direcția arătată, în Bielorusia, cît și în alte zone, a Balciciei, de pildă, descărcarea produselor pe front întîrziea. Ceea ce nu se putea ogîndi în aprovizionarea frontului, deoarece la trupe exista o rezervă suficientă de produse. Echipamentul se expedia regiunilor militare, pentru echi-

parea celor încorporați prin mobilizarea generală.

L-am ascultat pe Hrulev, apoi i-am spus că aș dori să-i cunosc personal pe principalii colaboratori ai Direcției de intențență a armatei roșii. După ce am vorbit și cu aceștia, mi-am spus că, în ceea ce privea frontul, deocamdată nu prea aveam ce face. Acolo unde se purtau principalele lupte, si-

comerț al R.S.F.S.R., D.V. Pavlov. (deoarece am introdus sistemul cartelor în câteva orașe din R.S.F.S.R., dar am păstrat folosirea restaurantelor fără cartelă).

Totuși, pierzind o parte însemnată din Ucraina, Bielorusia, raioanele apusene ale R.S.F.S.R. și republicile baltice, sursele de aprovizionare ale țării cu alimente s-au mo-

cați ai acestor întreprinderi. S-a hotărât, de asemenea, să folosim o parte din corpurile uzinelor de egrenat bumbacul în fabricile de zahăr. Astfel, în prima perioadă a războiului, am reușit să redisolocăm departe în spatele frontului câteva din marile fabrici de zahăr și să punem acolo pe picioare producția de zahăr.

Vorbeam la telefon de două ori pe zi cu generalul Hrulev, cunoșteam bine situația și, la nevoie, îi puteam acorda imediat ajutorul necesar¹.

Militari de primă mână

Încă din prima lună de război, Hrulev mi-a spus că îl neliniștește proasta organizare a serviciilor armatei roșii și a propus o altă organizare. Până la război, noi n-am avut un comandament al serviciilor armatei roșii. Funcțiile acestuia erau îndeplinite de Marele Stat Major, unde exista o direcție corespunzătoare. Dar activitatea ei avea mai ales un caracter de planificare a ceea ce spatele frontului trebuia să dea armatei. Direcția nu avea nici cadre specializate, nici un aparat special. Mai mult, la început nici nu s-a prevăzut ca, în caz de război, să se formeze un organ special — Serviciile armatei roșii.

Lui Hrulev i-a încolțit gândul să înființeze Comandamentul serviciilor armatei roșii, subordonat nu Marei Stat Major, ci Comisariatului poporului pentru apărare al U.R.S.S. Mi-a plăcut ideea lui. Într-o discuție cu Stalin, i-am relatat considerentele lui Hrulev, care, de altfel, era gata să pregătească propuneri concrete pe care să i le raporteze. Căruind Hrulev a întocmit o notiță scurtă, dar destul de detaliată, adresată comisarului poporului pentru apărare, și un proiect de hotărâre. Stalin le-a aprobat imediat și chiar a dat greutate noului organ, indicând ca serviciile fronturilor să fie conduse de comandanți militari de primă mână. După părerea sa, șeful serviciilor

Soldații ai armatei roșii gata să plece pe frontul de luptă împotriva inamicului

tuația nu era deloc clară. În acest stadiu, trupele își puteau încă satisface necesarul curent. Am atras, totodată, atenția și asupra asigurării complete cu echipament și încălțăminte a celor nou încorporați în armata roșie.

În ceea ce privește aprovizionarea cu alimente, în primele luni de război nu am avut dificultăți serioase. În țară existau suficiente produse alimentare. Pentru a menține liniștea și încrederea în rândul populației, nu am introdus imediat cartelele. Iar când am trecut la această măsură, am început cu Moscova și Leningrad. Am pregătit liste cu numărul de persoane care urma să fie aprovizionat, am stabilit normele de aprovizionare etc. Se ocupau de această activitate comisarul poporului pentru comerț al U.R.S.S., A.V. Liubimov, și comisarul poporului pentru

dificat radical. De pildă, am fost lipsiți de aproape întreaga producție de zahăr. De aceea, a trebuit să consumăm foarte economic acest aliment. Împreună cu locțiitorul președintelui Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S., A.N. Kostighin, cu comisarul poporului V.B. Zotov și I.N. Akimov am dezbătut posibilitatea demontării și evacuării unor fabrici de zahăr în Asia mijlocie (Uzbekistan, Kirghizia) și Kazahstanul sudic. De asemenea, am avut în vedere ca o parte din pământurile irigate ale acestor republici să fie rezervate culturii sfeclei de zahăr. Am reușit, totodată, să scoatem la timp din Ucraina, regiunea Kursk și alte raioane cantitatea de semințe necesară.

Odată cu utilajele evacuate, am deplasat în spatele frontului cadrele de conducere, specialiștii, muncitorii califi-

¹ A.I. Mikolaon povestește mai departe despre asigurarea armatei cu rezerve de echipament de lărnă (pălări, mantale, căciuli, mănuși, cojoace etc.) și despre modul de îndeplinire a planului de mobilizare.

armatei roșii trebuia să fie și locțiitor al comisarului poporului pentru apărare.

Astfel, după primele zile de război, care au scos în evidență structura necorespunzătoare a serviciilor din perioada antebelică, la 28 iulie, Comitetul de Stat al Apărării a emis hotărârea privind reorganizarea sistemului de conducere a serviciilor și crearea noii structuri a acestora de sus pînă jos.

În aprovizionarea armatei roșii cu materiale și tehnică militară, un rol cunoscut l-au avut în timpul războiului livrările aliaților noștri.

La 22 iunie 1941, primul-ministru al Marii Britanii, W. Churchill, iar la 24 iunie președintele S.U.A., F. D. Roosevelt, au anunțat că țările lor vor acorda Uniunii Sovietice „tot ajutorul posibil”. Dar trecerea de la vorbă la faptă s-a dovedit a nu fi așa de simplă.

La 27 iunie, s-a întors la Moscova, venind din Anglia, ambasadorul acestei țări în U.R.S.S., Stafford Cripps¹. Împreună cu el au sosit și două misiuni engleze: una militară, cealaltă economică. În aceeași zi, ele au fost primite, împreună cu Cripps, de locțiitorul președintelui Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. și comisarul poporului pentru afaceri externe, V.M. Molotov. În discuția cu acesta, Cripps, vorbind despre scopul delegației economice, a comunicat că ea intenționează să intre în contact cu comisarul poporului pentru comerț exterior, A.I. Mikoian, și că delegația va lucra sub conducerea nemijlocită a ambasadorului englez.

Eu am primit sarcina să port discuții cu Cripps. Mai mare cu șase ani decît mine, avea o mare experiență în ducerea tratativelor și era un caracter tare. Tratativele economice cu Cripps au fost

grele. Ele au continuat pînă la 16 august cînd, în sfîrșit, am semnat, în linii mari, un acord de credite acceptabil pentru U.R.S.S.

Zece la sută din promisiuni

Problemele economiei militare au ocupat un loc central în cadrul Conferinței de la Moscova a reprezentanților celor trei puteri, care a avut loc între 29 septembrie-1 octombrie 1941. Conferința a fost precedată de o scrisoare comună trimisă de Churchill și Roosevelt lui Stalin, din 15 august, șeful guvernului sovietic. În acea scrisoare, președintele american și primul-ministru britanic anunțau că sînt gata să furnizeze U.R.S.S.-ului „cantitatea maximă” din acele materiale de care are mai mare nevoie. Ei propuneau să se pregătească o conferință la Moscova, în problema ajutorului economic-militar reciproc. În răspunsul său, Stalin a rugat pe ambasadorii Marii Britanii și S.U.A. să transmită lui Churchill și Roosevelt că guvernul sovietic salută propunerea de a se convoca la Moscova Conferința reprezentanților celor trei puteri, pentru distribuirea materiilor prime și a armamentului.

A început apoi pregătirea conferinței. Era necesar, înainte de toate, să se stabilească despre ce livrări era vorba și termenele la care acestea vor fi furnizate de S.U.A. și Marea Britanie.

La 20 septembrie 1941, eu am trimis la C.C. al P.C.U.S. proiectele scrisorilor președintelui delegației U.R.S.S. la conferință. Am anexat scrisorilor și listele cu categoriile de armament, materialele și echipamentele pe care le așteptam de la aliații noștri, în 1941 și în prima jumătate a lui 1942.

La 27 septembrie 1941, tot eu am trimis la C.C. al Partidului Comunist (b) o notă cu opusul livrărilor din S.U.A. și Anglia, în 69 de puncte, pînă la sfîrșitul lui iunie 1942: avioane, tancuri, tunuri anti-aeriene, arme antitanc, aluminiu, cositor, plumb, oțel,

strunguri, echipamente, grîu, zahăr etc.

La 28 septembrie 1941, la Moscova au sosit o delegație engleză condusă de lordul Beaverbrook² și una americană — în frunte cu Harriman. Delegația sovietică la conferință era condusă de V.M. Molotov. La deschiderea conferinței, în ziua de 29 septembrie, s-a stabilit ordinea de zi a lucrărilor și s-au format șase comisii. Eu am intrat în comisia pentru materii prime și utilaje. Aveam la dispoziție numai două zile — 29 și 30 septembrie. Pe 1 octombrie era fixată ședința de închidere a conferinței.

Comisia pentru materii prime și utilaje a ținut o ședință în 29 septembrie și alte două în ziua următoare. Lucrările ei nu s-au desfășurat fără complicații. Atît în S.U.A., cît și în Anglia existau lideri politici care se pronunțau împotriva ajutorului acordat U.R.S.S. În acest sens, aș aduce spre demonstrație cuvintele reprezentantului S.U.A., Butt, în comisia noastră (cu care eu, personal, am discutat mai mult), cuvinte rostite la posturile de radio americane, în ziua de 2 noiembrie 1941 (și publicate în *Pravda* din 5 noiembrie), după întoarcerea sa de la Moscova: „Cu cinci săptămîni în urmă președintele mi-a ordonat să vizitez Moscova, împreună cu o misiune anglo-americană, pentru o consfătuire cu rușii, în vederea acordării de ajutor Uniunii Sovietice. Trebuie să recunosc că în vremea aceea nu eram ferm convins de oportunitatea livrării către Rusia a unei însemnate cantități de materiale și utilaje... Ca mulți americani, presupuneam că rușii sînt buni lucrători ai pămîntului, dar proști tehnicieni. Mi se părea că a trimite strunguri valoroase și utilaje prețioase unor oameni care nu știu cum să le folosească la modul optim, este ca și cum le-ai arunca în vînt. Mai știam că, după opinia multor experți militari, rezistența rusească era de ordinul zilelor. Și mai știam că mulți americani erau împotriva ajutorului, pentru că nu

¹ Sir Stafford Cripps (1889-1952), ambasador al Angliei la Moscova (1940-1941), folosit de premierul W. Churchill în anii războiului pentru a contribui la stringerea relațiilor cu U.R.S.S. Din 1942, purtător de cuvînt al guvernului în Camera Comunelor. Cripps a fost ministru al producției aeronautice (1942-1945), titular al Ministerului economiei (1945-1947), ministru de finanțe (1947-1950) (*Magazin istoric*, nr. 7/1985).

² *Magazin istoric*, nr. 6-8/1983.

le plăcea forma de stat sovietică...

Până a-i cunoaște, mi se părea că rușii sînt neîndemnatnici în domeniul mecanicii, delăsători, neglijenți. Totuși acum am stabilit că sînt pricepuți, capabili, înzestrați tehnic. Nu vor risipi materialele și utilajele trimise, le vor folosi rațional pînă la ultimul¹.

La 1 octombrie 1941, Conferința reprezentanților celor trei puteri și-a încheiat lucrările. Conform protocolului din 1 octombrie 1941, S.U.A. și Anglia se angajau ca, începînd din momentul semnării lui pînă în iulie 1942, să furnizeze Uniunii Sovietice lunar: 400 avioane, 500 tancuri, aluminiu, cositor, cupru, cîteva tipuri de utilaje etc. Bineînțeles că toate aceste articole puteau satisface în mică măsură nevoile noastre¹.

¹ În memoriile sale, W. Averell Harriman, care ulterior avea să devină ambasadorul S.U.A. la Moscova (1943-1946), își amintește de convorbirea lui cu Mikoian, cu această ocazie. Harriman relatează că, după ce problemele de principiu au fost depășite, mai ales în convor-

În cursul lunilor noiembrie-decembrie 1941, U.R.S.S. a primit din S.U.A., prin *Lend and lease Act* [legea de împrumut și închiriere], materiale în valoare de 545 000

birile cu I.V. Stalin, lordul Beaverbrook și cu el s-au întîlnit cu Molotov, pentru a definitiva documentul final care consemna rezultatul negocierilor.

„Poziția lui Harriman era extrem de delicată, scrie Harriman. El nu primise încă instrucțiuni concrete de la Washington (partea americană nu dorea inițial un document scris. Harriman se angajase în discutarea unui asemenea document fără dezlegare — n.n.l. Mai mult, legea pentru împrumut și închiriere nu fusese încă amendată, pentru a permite ajutorul fără plată Rusiei”.

Legea pentru împrumut și închiriere adoptată de Congresul S.U.A. la 11 martie 1941, la inițiativa lui Roosevelt, autoriza pe președintele S.U.A. să închirieze sau să dea cu împrumut armament — plată sau returnarea împrumutului urmînd să se facă ulterior — oricărei țări „a cărei apărare avea o însemnătate vitală pentru cea a S.U.A.”. Această lege a reprezentat principalul instrument legal care a permis ajutorul american pentru aliații S.U.A., în timpul războiului.

Pentru ca această lege să devină aplicabilă, președintele trebuia să obțină asentimentul Congresului, în cazul fiecărei țări beneficiare.

„Litvinov (pe atunci era adjunct

dolari, adică numai 10 la sută din livrările promise de americani Uniunii Sovietice pentru acel an. Să menționăm că în toate celelalte țări ei au trimis în 1941, în

ai comisarului poporului pentru afacerile externe și servea ca interpret — n.n.l., continuă Harriman —, a cărei engleză era încă ruginită, a avut anumite dificultăți în a-i reda lui Molotov nuanța precisă pe care intenționa să o transmită Harriman. Chiar cu ajutorul lui Thayer (membru al Ambasadei S.U.A. la Moscova și interpret al lui Harriman — n.n.l.), Litvinov a consumat o bună parte din timpul întîlnirii, care a durat aproximativ patruzeci de minute, luptîndu-se cu redarea corectă a ideii că S.U.A. vor pune la dispoziție Rusiei anumite furnituri de război, așa cum s-a convenit în convorbiri, dar nu pot garanta siguranța transportului peste ocean.

Molotov avea dificultăți cu înțelegerea sensului cuvîntelor „pune la dispoziție”. El întreba mereu cine va plăti, iar Harriman explica mereu situația legală, fără un ajutor prea mare din partea lui Litvinov, din ce în ce mai confuz... Pînă la urmă, Molotov a înțeles și protocolul a fost aprobat pentru a fi semnat a doua zi.

După semnarea documentului, Harriman a explicat mult mai ușor complexitățile procedurale și politice ale legii pentru împrumut și închiriere lui Anastas Mikoian, comisarul pentru comerțul exterior. Problema

Trecere în revistă a blindatelor sovietice la Kiev, cu puțin timp înainte agresiunii hitleriste

medie, lunar, diferite materiale militare în valoare de 61,7 milioane de dolari.

Nu ne mai ajungeau puștile

Războiul a generat uneori probleme dintre cele mai neprevăzute, timpul necesar rezolvării lor fiind extrem de limitat. Era imposibil să le studiezi, să le analizezi sub toate aspectele, în diferite stadii ale lor, ca în timp de pace. Ceea ce înainte necesita două-trei săptămîni, acum „se mulțumea” și cu două zile, dacă nu și cu mai puțin.

La o lună de la declanșarea războiului, a început să nu ne mai ajungă puștile. A trebuit să umplem acest gol cu ajutorul organelor de miliție, al pazei depozitelor etc. Cum a fost posibil așa ceva? Doar aveam puști suficiente, pentru toată armata. Mare parte din armamentul de infanterie se afla în depozitele din vecinătatea graniței apusene. Ele fuseseră fie capturate de inamic, fie distruse de trupele sovietice în retragere...

Ca și alți membri ai Biroului politic, în afara obligațiilor mele directe, principale,

era mai mult politică decît financiară, a precizat Harriman, subliniind sentimentele adică ostile ale ajutorului pentru Rusia sovietică în rîndul romano-catolicilor și al diverselor grupuri etnice, ceea ce impunea președintelui prudență. Înaltele oficialități ale guvernului sovietic trebuie să înțeleagă, a spus Harriman, trebuie să aibă încredere în judecata politică a președintelui cu privire la America și să nu lase ca unele dificultăți privind finanțarea să ducă la suspiciuni privind bunele sale intenții față de Rusia. Mikolai, unul, parea că înțelege. „A vîm încredere deplină în bunele dv. intenții, pentru că ați fost foarte prompti cu promisiunile dv.”, a spus el. Harriman a interpretat această remarcă drept o dovadă că Mikolai era pe deplin informat despre negocierile aspre de la Kremlin cu Stalin” (W. Averell Harriman and Elie Abel, *Special Envoys to Churchill and Stalin 1941-1946*, Random House, New York, 1975, pp. 97-98) — nota C.B.

Ca locțiitor al președintelui Consiliului Comisariatelor Poporului al U.R.S.S., răspundeam de activitatea a șapte comisariate unionale ale poporului (pentru comerț, aprovizionare, industria piscicolă, industria alimentară, industria cîrnilor și lapte-lui, flota maritimă și flota fluvială) și de Direcția principală a căilor maritime nordice. În plus, prin cumul, eram comisar al poporului pentru comerțul exterior și conduceam modul de primire a livrărilor prin *Lend and Lease* din S.U.A.

luasem provizoriu asupra mea, încă de la începutul războiului, și alte responsabilități. Am menționat deja că două zile după agresiunea fascistă, cînd amenințarea cîmpirii de către inamic a unor orașe sovietice devenise o realitate certă, printr-o Hotărîre a C.C. al Partidului Comunist (b) și a C.C.P. al U.R.S.S., din 24 iunie 1941, s-a format Consiliul pentru evacuare. Niciodată pînă atunci nu ne venise ideea înființării unui organ cu asemenea funcție. El era condus de comisarul poporului pentru căile de comunicație, L.M. Kaganovici, deoarece se socotea că, în vremea aceea, Comisariatul poporului pentru căile de comunicație trebuia să joace un rol important în problemele evacuării. Din cauza înrăutățirii situației militare, amploarea evacuării crescuse, însă o evacuare fără întrerupere, care să meargă șnur, era imposibilă. Nu ne ajungeau nici timpul, nici mijloacele de transport. A trebuit să alegem „după ochi” ce urma să evacuaăm, în primul rînd în interesul statului.

Stalin mi-a propus să mă ocup o vreme de această treabă, care nu suferea amîinare, și să devin primul locțiitor al președintelui Consiliului pentru evacuare. Așa că la 26 iunie 1941 am fost numit în această funcție.

Încă de la începutul lui iulie 1941, era clar că Kaganovici nu putea asigura o activitate operativă și precisă Consiliului pentru evacuare. În prima jumătate a lui iulie, Consiliul a fost reorganizat. Președinte a devenit N.M. Șvernîk. Eu am rămas în consiliu, în calitate de membru.

În toamna lui 1941, situația pe front s-a complicat și mai mult. Armatele hitleriste se apropiau de Moscova. Problemele salvării a milioane de oameni, a utilajelor industriale a sute de fabrici și uzine, a rezervelor de materii prime, resurselor agricole și a altor valori materiale și culturale

au devenit extrem de acute, impunîndu-ne tuturor o maximă încordare de forțe.

La 25 octombrie, s-a format un nou organ de evacuare — Comitetul pentru evacuare, din zona frontului, în adîncul țării, a rezervelor alimentare, țesăturilor, utilajelor textile, materiilor prime etc. Președinte al acestui comitet am fost numit eu. Trebuia repede pus pe picioare și acest organ.

Evacuarea se desfășura pe scară mare. Pînă în decembrie 1941, numai pe căile ferate se transportase în spatele frontului utilajele din 1523 întreprinderi. Dacă socotim și marele număr de așa-numite încărcături fără documente transmutate în răsărit, această cifră era și mai mare. Mai mult, din raioanele amenințate am reușit să evacuaăm milioane de oameni, cca. 11 000 tractoare, un mare număr de vite, averea colhozurilor, sovhozurilor și altor instituții.

Această evacuare a forțelor de producție ale U.R.S.S., operație fără precedent în istoria țărilor și popoarelor, ne-a ajutat, într-o măsură considerabilă, să realizăm o trecere rapidă a economiei la producția de război.

La 3 februarie 1942, la propunerea lui Stalin, eu, împreună cu N.A. Voznesenski, am fost inclus în componența Comitetului de Stat al Apărării. Conform împărțirii atribuțiilor între membrii C.S.A.-ului, mie mi-a revenit să conduc controlul aprovizionării armatei roșii (aprovizionare materială, cu alimente, carburanți, bani etc.).

Era în perioada dezvoltării contraofensivei victorioase a armatei roșii de lîngă Moscova. Ne așteptau încă grele încercări, noi lupte pe viață și pe moarte cu agresorii fasciști. Dar pe frontul sovieto-german zorii viitoarei victorii împotriva forțelor negre ale fascismului mijiseră. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

Personalitate proeminentă a vieții culturale din a doua jumătate a secolului XIX și începutul veacului nostru, membru al Academiei Române, profesor universitar de istorie, logică și filozofie la Iași și București, critic și teoretician literar, patron spiritual al Junimii și al revistei *Convorbiri literare*, Titu Maiorescu (1840-1917) a desfășurat și o intensă activitate politică, ocupând portofolii ministeriale în mai multe cabi-

nete conservatoare și pe acela de prim-ministru în perioada 1912-1914. Din lucrarea *Viața lui Titu Maiorescu realizată de Z. Ornea și aflată în pregătire la Editura „Cartea Românească”* am reținut, în avanpremieră, două părți referitoare la debutul lui T. Maiorescu în viața politică. Titlul sub care apare acest fragment, notele din subsol și completările marcate prin paranteze drepte aparțin redacției noastre.

Avanpremieră
editorială

1870: TITU MAIORESCU

În anticamera vieții politice

Z. ORNEA

Prestigiul îi era, fără îndoială, ieșit din comun. Cum tot ajunsese în centrul de interes al vieții publice, s-a gândit să se angajeze în politică. De la Negruzzi ne-a rămas legenda că Junimea repudia activitatea politică și că atunci când i s-a propus, membrii cercului literar ieșean ar fi răspuns printr-o cascadă de risete. Adevărul e că unii dintre junimiști făceau politică, și încă de culise, de prin 1865. Nu au fost amestecați Carp și Pogor în complotul care a organizat abdicarea silită a lui Al. I. Cuza? Iar Maiorescu și Negruzzi nu au luat atitudine publică în același an 1866 împotriva mișcării separamiste ieșene?, editând citeva luni și un ziar politic? De fapt, junimiștii ar fi făcut politică mai activ și cu toții dacă la Iași ar fi avut o grupare, onorabilă, în care să se încadreze. Dar în capitala Moldovei nu exista decît „Frațiunea liberă și independentă”. Or, cu Nicolae Ionescu, Gheorghiu, Lateș,

Tacu, Suciu și ceilalți fracțiونيști² (Carp i-a numit odată în Parlament „acești tauri sălbatici”) junimiștii nu voiau

² Aceștia erau membri ai grupării liberale ieșene care se intitulase Frațiunea liberală și independentă și care după 1875-1876 va intra în cadrul nou-constituitului Partid Național-Liberal.

Titu Maiorescu

și nu puteau colabora. Atunci când li s-a oferit o soluție acceptabilă nu au ezitat să se arunce „în vîltoare”.

Maiorescu era decis să intre în activitatea politică încă de pe vremea când se afla la studii în capitala Franței. Aștepta, și el, numai un prilej onorabil. Și prilejul a venit. Am putea spune chiar că știa că trebuie să vină. De aceea nu a trebuit să aștepte prea mult. Iar când s-a produs, a acceptat bucuros de îndată. Voia numai să i se asigure poziția privilegiată pe care considera că o merită. Viața politică modernă la noi în țară era, atunci, la începuturi. Apăruseră și activau cele două partide, liberal și conservator. Dar nu aveau încă organizarea de mai târziu. Liberalii nu izbucniseră să-și cucerească aderenți în Moldova, depunând stăruințe să și-i apropie de fracțiونيști. Conservatorii aveau aderenți în Moldova (unii dintre fruntașii partidului — Lascăr Catargi, M. Kostake Epureanu — erau moldoveni). Dar nu prea mulți și erau, de aceea, interesați să racoleze alții. Or, ce aderenți mai potriviți decît junimiștii puteau găsi

¹ Este vorba de încercarea unor cureuri politice retrograde moldovene de a desface Unirea, în condițiile create după abdicarea lui Al. I. Cuza; mișcarea n-a avut însă ecou, fiind repudiată de forțele progresiste.

la Iași? De altfel, Junimea se recomandase, prin tot ceea ce publicase în *Convorbiri*, ca avînd o orientare politică filconservatoare. Iar Maiorescu, liderul societății, cel ce scrisese celebrele, și atunci, articole sau studii din *Convorbiri*, era personalitatea cea mai proeminentă printre junimiști.

O personalitate pe plan spiritual care era însă handi-capată, pentru activitatea politică, de lipsa unei ascendențe boierești (nobiliare) și a averii moștenite. Cu un asemenea arbore genealogic de tiers état¹ nu putea face politică conservatoare și, mai ales, să ocupe poziții fruntașe. Or, el nu accepta roluri subalterne. Nu avea însă de ales. Înțelesese că promovarea în ierarhia vieții publice nu se putea obține decît prin politică. Iar Maiorescu voia să fie *cineva* în țara lui, să aibă influență și chiar putere de decizie. Pentru asta trebuia să suporte tot calvarul specific agitației politice cotidienne, mereu în cîrși și rîcorși². Și, pe deasupra, destule umilințe. Dacă ar fi avut abnegația abstragerii din cotidianul dezordonat în favoarea travaliului intelectual de cabinet, scăpa de toate aventurile carierei politice. Temperamentul său îl împingea însă spre scena vieții publice. De altfel, era prea tîrziu pentru reflexie și opțiune. Optase mai de mult. De cînd avusese inițiativa întemeierii Junimii, a *Convorbirilor* și a campaniei critice pe care o începuse în 1866. Își deschisese, larg, drumul. Cale de întoarcere nu era. Și de ar fi fost, nu era Maiorescu omul renunțării la un țel fixat, atît, în studenție, și urmărit tenace tot timpul.

Întrebarea e, desigur, de ce un om de condiția sa socială s-a îndreptat spre conservatori și nu spre liberali, unde i-ar fi fost, mai cîrînd, locul? Răspunsul nu e greu de formulat. Mai întîi acționa într-un

aceasta ura feroce a fracțiونیștilor ieșeni (care deveniseră aderenți ai partidului liberal) împotriva sa și disprețul lui organic pentru acetiia. Apoi (are deci dreptate George Călinescu) a intervenit mentalitatea sa țărănească. Mentalitatea unei noblete țărănești care se asocia mai bine cu boierimea decît cu surtucarii de condiție mijlocie. În sfîrșit, toată ideologia afirmată în publicistica sa dintre 1867-1870 a fost (de aceea?) profund antiliberală și, poate inconștient, filconservatoare. Începutul fusese deci fătur.

Un prim moment cînd lui Maiorescu i s-a părut că poate intra în politică a fost în aprilie 1870, cînd fiind demis guvernul A. G. Golescu, e însărcinat cu formarea unui nou cabinet Manolache Kostake Epureanu, care, era, formal, șeful conservatorilor ieșeni. Acesta a fost sfătuit de domnitor să alcătuiască un guvern omogen conservator și să-și aleagă miniștri din bărbați politici tineri. O va face și, în consecință, acest guvern va primi, spiritual, denumirea de „cloșca cu pui”. În acest guvern a crezut Maiorescu că va deveni și el ministru. Ar fi fost o intrare triumfală în politică. Pentru că încredințarea unui portofoliu ministerial fără a se fi manifestat pînă acum în politica militantă era, incontestabil, un triumf.

Să întrerupem însă firul narativ al acestui episod, pentru a aminti un altul care va avea consecințe asupra celui dintîi. În toamna lui 1869, tînrul profesor a fost încercat de simptomele surdității, localizate la urechea stîngă. Alarmat, a voit să se trateze. La Iași specialiștii lipseau. Cum boala era serioasă, medicul primar al Iașului i-a eliberat un certificat medical în care se stipula că pleacă pentru tratament la Berlin. S-a adresat în scris — în noiembrie — rectorului Ștefan Micle, alăturînd certificatul medical, cerînd concediu pe o perioadă de trei luni. Menționa în cerere că, la înapoiere, va dubla numărul orelor din program, în așa fel încît studenții să nu rămînă fără materia predată.

I s-a acordat concediul în noiembrie. A plecat la Berlin la 16 decembrie, de unde s-a înapoiat la 5 ianuarie. Cu tot tratamentul făcut, a rămas surd de urechea stîngă, dar cu speranța că cea dreaptă se va menține validă. Era foarte afectat și numai de lecții — care presupuneau studiu și redactarea lor integrală — nu avea chef. Le-a reînceput tocmai în februarie, anunțînd — prin afișe la avizier — un program intensiv.

P. P. Carp

Dar de la acordarea concediului (noiembrie) și plecarea la Berlin (decembrie) a plecat în citeva procese (la Iași și în alte localități) mai dinainte angajate și pe care nu le putea abandona. Nenorocul a fost că a avut alte citeva procese și în intervalul dintre înapoierea în țară și reînceperea cursurilor. Adversarii săi, fracțiونیști, mereu la pîndă împotriva-i, au găsit prilejul de a-l lovi din nou. Au pornit denunțuri către ministrul cultelor și instrucțiunii publice, încă înainte ca Maiorescu să se fi înapoiat în țară. Ministru era Gh. Mirzescu, cel ce îl apărase în procesul de la Școala centrală de fete³. Dar Mirzescu nu mai era cel

¹ Starea a treia, una din componentele Adunării Statelor Generale din Franța anterevoluționară, ai cărei membri proveneau din clasele de jos. Termenul a fost extins și folosit atunci cînd se voia a se indica originea socială modestă a unei persoane.

² În sensul de du-te-vîno, mereu pe drumuri.

³ În 1864, în urma unei campanii calomnioase declanșată de adversarul său politic N. Ionescu, Titu Maiorescu a fost suspendat din învățămînt; în procesul de imoralitate, care i-a fost intentat, Maiorescu a fost achitat și apoi reîntregit în funcțiile pe care le deținea (26 mai 1865).

din 1864-65. Acum devenise liberal, prieten al fracționistilor și deci adversar al lui Maiorescu. (Aceeași transformare o suferise și V. Alexandrescu-Urechia.) Mirzescu a telegrafiat la toate tribunalele din țară, cerînd lista proceselor în care a pledat, în acest interstițiu, Maiorescu. Cu tabelul întocmit, Mirzescu îl suspendă pe profesor din învățămînt și îl trimite, spre judecare, în fața juriului profesoral din București. Citat la Bucu-

rid, chiar în nervul vital, lăsîndu-l fără slujbă. Au eșuat și de data asta. Pentru că între momentul pronunțării sentinței și isprăvirea termenului de apel (10 zile) a căzut guvernul liberal condus de A.I.G. Golescu, în care Mirzescu deținea portofoliul cultelor și instrucțiunii publice și e numit premier Manolache Kostake Epureanu, în care ministerul respectiv e încredințat nimănui altcuiva decît chiar lui... P.P. Carp¹. Ba puțin a lipsit

împreună cu încă un coleg junimist (Pogor sau Maiorescu), o convorbire prealabilă cu domnitorul. Carp i-a prezentat lui Maiorescu un plan foarte ambițios din care reieșea că gruparea lor (nu numai junimiști, dar și alți citivi tineri cu vederi apropiate) ar trebui să formeze, singură, guvernul, obținînd ca, după alegeri, să întreprindă cîteva reforme. Pogor, care a luat și el parte la convorbire, a respins proiectul, afirmînd că grupul lor e insuficient de puternic pentru a rezista dispuței, inevitabile, cu liberalii, cu fracționistii și adepții lui Kogălniceanu. El propunea intrarea succesivă a junimiștilor într-un guvern condus de o personalitate (Ion Ghica sau Epureanu) și libertatea de a demisiona atunci cînd e necesar. Important ar fi, deocamdată, să dobindească experiență în conducerea treburilor publice. Încunostiințat peste cîteva zile, colegul lor junimist Theodor Rosetti a găsit că opinia lui Pogor e cuminte. Ciudat e doar faptul că Maiorescu nu a formulat nici o propunere. Nu a făcut decît să transcrie, ca un notar conștiincios, opiniile colegilor săi. Nu avea și el una sau nu a îndrăznit să o formuleze?

Carp a plecat de îndată la București. Dar Maiorescu, deși în convorbirile de la sfîrșitul lui martie a tăcut, începuse să cugete la perspectivele sale ca om politic. Mai ales că și Rosetti l-a asigurat că e singurul om din țară care are o idee despre politica învățămîntului și ar avea energia „fără scrupule” de a realiza reforma învățămîntului. Rosetti îi mai promisese că îi asigură alegerea ca deputat în județul său, Vaslui, deși mai bine ar fi să devină de-a dreptul ministru, participînd astfel la reforma învățămîntului. După atitea asigurări din partea celor trei prieteni [Carp, Pogor și Rosetti], Maiorescu se și vedea ministru. În acest scop, în aprilie 1870, examina, cu creionul în mînă, „rezerva de cadre” de care ar putea dispune la o eventuală imediată guvernare. A alcătuit o listă cuprinzînd vreo 35 persoane, pe care mai tîrziu a mărit-o, adnotînd mai vechile caracte-

M. Kostake Epureanu

V. Pogor

rești, Maiorescu refuză să se prezinte, trimițînd rectorului Șt. Micu un memoriu, cu rugămintea de a fi înaintat ministrului. Alături, firește, actele medicale și rețetele pentru tratament. Președinte al comisiei de judecată fusese numit G. Costafior, rectorul Universității din București. Iar din comisie făceau parte vechii adversari ai lui Ioan și Titu Maiorescu, profesorii Aaron Florian, I. Zalomit și Simion Marcovici. Aceștia trei, examinînd toate actele, hotărîsc, la 24 martie 1870, că maladia acuzată de Maiorescu nu e reală, deoarece a putut pleda în procese. În consecință, întrucît inculpatul „a surprins buna credință” a autorităților școlare și a compromis „demonstrata caracterul lui profesoral” este destituit din învățămînt. Pentru a doua oară. Prima oară fusese numai suspendat. Acum era de-a dreptul destituit. Dușmanii săi, cam aceiași, voiau să-l lovească, per-

ca ministru al acestui departament să devină însuși profesorul destituit. Noul ministru nu sancționează decizia comisiei condusă de Costafior și comunică telegrafic universității ieșene ca profesorul de filozofie să-și reia cursurile.

După această acoladă, semnificativă, să revenim la momentul amintit, al intrării lui Maiorescu în politică. Potrivit însemnărilor din jurnalul lui Maiorescu reiese că înainte de a fi demis din fruntea guvernului, A.I.G. Golescu a fost sfătuit să alcătuiască un nou cabinet. În acest scop, prin martie 1870, un emisar al Golescului este trimis la Iași. Invitat să intre în guvern, Carp ar fi pus trei condiții prealabile: dizolvarea Parlamentului, intrarea în guvern

¹ V. Pogor, căruia i se încredințase acest portofoliu, a demisionat încă înainte de a intra în funcțiune, după 23 mai 1870. P.P. Carp preluînd și interimatul cultelor și instrucțiunii publice.

izări. În succesiune imediată, a întocmit ciorna unui proiect intitulat, repede și decis, „Reforma învățământului și gândiri despre administrație”, avind 23 de puncte, dintre care unsprezece începeau cu „să desființez”. Erau atâtea interdicții și intenții de desființare în acest proiect de reformare a învățământului, încât gândul te duce la aprecierea lui Rosetti notată cu cîteva pagini mai înainte după care „eu aș fi foarte la locul meu într-un stat absolutist, fiindcă așa fi avind energia fără scrupule de a realiza reforma învățământului”. Cum România era un stat constituțional, rămînea ca Maiorescu să mai renunțe din radicalismul său... absolutist, dacă voia să devină ministru și să „reformeze”. Dar impulsul inițial îngăduia greu adaptarea mlădiaoasă, încît atunci cînd și-a închipuit anteproiectul de reformă a învățământului punctele menționate mărturiseau numai intransigență și radicalitate.

Totul era deci pregătit pentru intrarea în guvern. Rămînea doar să fie anunțat. Și, într-adevăr, la 19 aprilie (1 mai stil nou) 1870 mesajul părea să fi venit. În dimineața acelei zile a fost sculat din somn, fiind înștiințat că la orele 9 să se afle la oficiul telegrafic pentru a avea o convorbire telegrafică cu Manolache Kestake Epureanu, aflat la București. S-a prezentat și a aflat că Pogor fusese și el invitat în același scop. Pogor era însă plecat la o moșie în Basarabia. A început convorbirea. Epureanu credea că vorbește cu Pogor. I-a declarat că e însărcinat să formeze guvernul și îi invită pe tineri să i se alătore. I-a citit lista guvernului pe care figurau și cei trei junimiști (Carp, Maiorescu, Pogor). Maiorescu a răspuns, firește, că Pogor nu e în localitate. A intervenit, pe firul telegrafic, Carp care i-a cerut părerea lui Maiorescu asupra intenției de a-l trece pe Pogor pe lista guvernului, fără a fi obținut în prealabil agrementul lui formal. Maiorescu a răspuns negativ. Dar cum timpul nu îngăduia răgaz, au convenit să-l numească pe Pogor ministru, urmînd, ca la inapo-

iere, să fie înștiințat și să-i obțină acordul. Apoi Bucureștiul a amuțit.

Intrigat și ofensat, la 21 aprilie/3 mai, Maiorescu ti scrie lui Carp. Cu noduri, mărturisește că, reflectînd, a descifrat semnificația convorbirii telegrafice cu Epureanu: „Eu am impresia... că Epureanu se gîndește la mine numai în cazul că intră și Pogor în minister; altfel, oricum, s-ar fi putut asigura de mine. Așa însă nu mi s-a făcut nici o propunere, ci am aflat numai indirect că figurez în combinație. Probabil, sînt numai suplimentar, în cazul cînd refuză cineva”. Ușor nu i-a venit orgoliosului să facă, și încă în scris, această mărturisire. Dar faptul era prea evident ca să mimeze necunoașterea. Umiliința suferită a fost însă și mai acută. Pentru că în momentul cînd Maiorescu îi scria lui Carp, lista guvernului fusese aprobată de domnitor și Epureanu, cu ministrul cabinetului său, depuseseră jurămîntul. Firește, pe lista guvernului era înscris numele lui Pogor. Al lui Maiorescu lipsea. Intuise, deci bine. Ocupa un loc de rezervă pe un proiect de listă guvernamentală din care, la definițivare, a fost eliminat. Cînd a aflat, a doua zi, vestea, firește, nu bucuria verificării unei intuiții a fost sentimentul care l-a încercat. A expediat totuși scrisoarea pentru că, preciza în post-scriptum, cu acel prilej i-a dat instrucțiuni cum să rezolve „chestiunea destituirii mele” din învățămînt și modalitatea reinstalării.

Aceasta a marcat momentul intrării Junimii în politică. Lui Carp i s-a încredințat portofoliul externelor, iar lui Pogor cel al cultelor și instrucțiunii publice (acum și-a făcut debutul ministerial și Gh. Gr. Cantacuzino, nababul, viitorul adversar de partid al grupării politice junimiste). Gruparea tinerilor care a intrat în guvernul lui Epureanu (sau care îl sprijinea) se considera a fi „juna dreaptă”, filoconservatoare și deci antiliberală. Chiar dacă Maiorescu nu a devenit ministru, iar Pogor a sîrșit prin a nu accepta portofoliul ce i-a fost oferit, junimiștii se

considerau solidari cu noul guvern, primind și însărcinări oficiale (N. Gane a devenit prefectul județului Iași, iar Leon Negruzzi prefect al poliției în aceeași localitate). Unii dintre ei, mai ales Iacob Negruzzi, au văzut aici un pericol de disoluție a Junimii. Avea dreptate. Alții, precum A.D. Xenopol, aflat la Berlin, recomanda o și mai intensă activitate.

Oricum, Junimea devenea o grupare politică importantă, avînd a suporta, de acum încolo, privilegiile, dar, mai ales, toate neplăcerile jocului politic.

Maiorescu a rămas, deocamdată, mofluz. Suferea. Mai ales că vedea balansul neresor al lui Pogor între acceptare și refuz. Atunci, în acele zile, cînd orgoliul îi era încă rînit, i-a spus lui Pogor: „Ascultă, nu eu am nevoie de voi, ci voi sînteți aceia care aveți nevoie de mine”. Această declarație demonstra nu numai conștiința valorii sale, ci și o neascunsă dorință de răzbunare. Maiorescu nu era omul renunțărilor și nici nu putea accepta situația de subaltern. Odată ce a decis să intre în vîrtejul vieții politice, înțelegea să păsească spre locul frunții pe care îl merita. Degeaba încerca P.P. Carp de la București să îndulcească, în scrisori, amărăciunea, tot explicîndu-i de ce a fost lăsat în afara combinației ministeriale. Nu avea nevoie de explicații. Pentru a para suferința interioară a fișa indiferență: „Dacă a intrat numai Pogor — îi scria lui Carp la 7 mai 1870 —, asta, se înțelege, e de la sine clar. Că tu, în interes obiectiv, voiai bucuros să mă ai și pe mine, o cred. Eu însumi rămîn față de această chestiune mai mult decît dezinteresat, anume în diferent. Nu uita doară eu nu sînt un om politic ca tine: eu sînt un simplu particular, a cărui advocatură și ocupație de scriitor umple de ajuns cercul său de activitate. N-am nevoie de administrarea învățămîntului, în nici o privință; dacă ea va avea nevoie de mine, mă va căuta și, din nenorocire (cel puțin în cei patru ani imediați) singurul ei efect va fi să mă încurce. Eu trebuie

să asigur existența materială a familiei mele, — asta e înțitia mea datorie, față de care sfîntul imperiu roman are să stea pe al doilea plan. Întru atîta, da, ar putea pune mîna pe mine un ministru; dar eu însumi nu fac nimic, nici măcar un pas, ca să-l caut”.

Carp i-a comunicat, se pare, că principele Carol I-ar fi refuzat pe Maiorescu în guvern pentru că era destituit din învățămînt. Era o motivație și, totodată, o scuza pe care Carp s-a grăbit să le comunice. Maiorescu o făcea pe indiferentă, dar adăuga: „Pentru mine e important să-ți spun asta. Tu ești cel care puseși odată condiția să fii în minister ori cu Pogor, ori cu mine. Dacă cumva privești încă asta ca un lucru de care trebuie să ții seamă, atunci, te rog, consideră-te cu totul dezlegat de el, și de această deplină libertate (morală) de acțiune vei avea nevoie, întrucît Pogor, precum mi-a spus alaltăieri (a fost cu Soutzo la mine și ne-a citit, în parte, scrisoarea ta), își va da demisia”. Mai spera, deci, să devină, acum, în această formație guvernamentală, ministru, cu toată opoziția formală a lui „Carolus”? E probabil, dacă nu chiar sigur. Oricum, nu uitase să precizeze mai înainte, în corpul unei precedente scrisori: „Dacă e ca Junimea să nu apară ca un neînsemnat minister de tranziție și să nu se uzeze, ea trebuie să înfățișeze țării acea operă unitară de reforme de care tu vorbeai mereu. Într-asta e a sa *raison d'être* [rațiunea de a fi] și anume cea mai esențială. Cum rămîne cu asta?”

Precizarea aceasta, examinată atent, nu dezvăluie numai grija pentru impunerea programului reformativ junimist. Înainte de toate ea ține să-i amintească lui Carp că în proiectele lor fusese vorba de cîțiva miniștri junimiști într-un guvern conservator. Iar din acești cîțiva, se stabilise, cu siguranță, că Maiorescu nu putea lipsi. Era, fără îndoială, îndreptățit ca, în ipoteza promovării unui grup junimist într-o formație

guvernamentală, Maiorescu să fie inclus. Era, dintre junimiști, cel mai cunoscut în opinia publică, iar programul lor ideologic (nu numai cel literar), în bună măsură, el îl alcătuisese. Ba chiar și-a asumat riscul de a-l face public prin articole și studii care au stîrnit un mare ecou. Practic, direcția ideologică junimistă era cunoscută datorită, aproape exclusiv, lui Maiorescu. Iar în materie de învățămînt era o efectivă competență. Și cu toate aceste atuuri incontestabile, a avut surpriza de a constata că nu e acceptat. A fost o surpriză ofensatoare. Oricite motivații sau scuze i-ar fi comunicat Carp, ele nu puteau diminua șocul ofensei. A înțeles, fără îndoială, că înaintea competenței și a faimei intelectuale trecea descendența socială și averea. Dar, ca întotdeauna în cazul lui, această umilință îl va îndrîji. Voia să ajungă în fruntea ierarhiei politice, chiar dacă va accepta supremația lui Carp ca lider al grupării junimiste. Era și în această acceptare de subaltern o umilință autoimpusă. Dar își găsisse scuza că P.P. Carp are experiență de om politic, e cunoscut ca atare, și că, în consecință, trebuie să fie liderul grupării politice junimiste. A acreditat deci, chiar el, formula rolurilor de lideri împărțite: Maiorescu spirituos rector (literar) al Junimii, iar Carp șeful ei politic. În nici un caz nu putea și nu voia să accepte eliminarea autorului articolelor care făcuseră atît de notorie societatea ieșeană din elita ministerială junimistă. I se părea (și avea dreptate) că locul său e în această elită.

În consecință, va face tot ceea ce-i stătea în putință pentru ca, în limitele decenței perfecte, să parvină acolo unde credea că îi este locul. Socotea că astfel i se va fortifica poziția socială, încît să fie mai puțin expus consecințelor, denunțurilor permanente ale adversarilor săi? E mai mult decît probabil. Voia să-și consolideze poziția socială pentru a se pune la adăpost de vitregia vrăjmașilor săi. Va parveni spre mandatul de deputat și

spre portofoliul ministerial. Și va avea tristețea de a constata cît de iluzorie i-a fost speranța! Primejdia se va menține, amenințătoare, încă un deceniu și jumătate. Iar consolidarea independenței sale materiale (*id est* sociale) va veni exclusiv de la bănoasa-i avocatură. Că și această îndeletnicire era o insațiabilă mîncătoare de timp, o știa prea bine. Dar era de mult decis (cum spuneam, încă din studenție) să facă acest sacrificiu. Cam multe sacrificii, am observa, pentru un tînr care fusese încercat, pînă pe la 22 de ani, de dorința, ce părea irepresibilă, de a se consacra creației filozofice! Să fi fost oare aceasta numai o dorință juvenilă și nu o vocație? O spunem din nou, răspunsul afirmativ este singurul posibil de formulat.

Pînă una alta, s-a mulțumit finalmente cu propunerea ce i s-a făcut de a accepta să candideze în alegeri. Și asta deși în scrisoarea către Carp din 7 mai 1870 (din care am mai citat) îi mărturisise deschis și demn: „nu pot fi deputat: mijloacele mele nu permit acest lucru. Ca ministru însă, pot exista; ca deputat nu; și, fiindcă nu sînt singur, ci tată de familie, asta nu e o considerație pecuniară, ci una esențial morală. Firea mea este, în privința situației familiei mele, și altminteri, croită pentru bunăstare burgheză și tînde spre o bază largă și sigură. Pentru o existență catilinară nu simt nici o vocațiune, și să vii citeva săptămîni la Cameră și apoi iarăși să pledez la procese, îmi pare nesănătos”. Voia, probabil, să forțeze obținerea unui minister. Cînd a înțeles că lucrul e imposibil a concedat la soluția intermediară. Deputăția putea fi, oricum, o cale posibilă spre portofoliul ministerial.

În mai 1870 a plecat la București, a avut acolo conciliabile cu Carp și s-au înțeles. Întregul proiect însă a eșuat. Iar la alegerile din mai, la care totuși se pare că a candidat la Vaslui, a căzut. Și tot din cauza lui Carp care

(Continuare în p. 62)

EVADATUL DIN KÖNIGSTEIN (III)

COLONEL RÉMY

Cum am văzut din episoadele apărute în numerele trecute (4 și 5) ale revistei noastre, o întreagă rețea a mișcării de rezistență, cu oameni recrutați din diferite zone și de diverse profesii, uniți însă de aceleași sentimente de ură împotriva hitlerismului, l-au „pilotat” cu abilitate pe generalul evadat, înșelînd vigilența organelor de supraveghere ale celui de-al III-lea Reich.

În continuare, publicăm ultima parte din palpitanta „cursă spre libertate” a generalului Giraud.

Venerabilul preot din Liebsdorf

Bucuria lui Schieber de a-l ști pe general ajuns nevătat fu de scurtă durată. Se aflau în ziua de luni 20 aprilie. Dar se prevăzuse ca evadatul să sosească la Mulhouse cel mai târziu în după-amiaza din ajun. Schieber era sigur că frontiera dintre Alsacia și „zona interzisă” era deja închisă. Ce să facă? Fugi la amicul său Paul Winter, care îi spusese că șeful de gară din Mulhouse dispunea de o linie de evadare foarte sigură, grație sprijinului acordat de feroviarul din gara de frontieră Saint-Louis. „Colețul” tău o să treacă în Elveția ca o scrisorică”, îl asigurase Winter. Dar, decepție. Omul nu era acasă.

Negăsindu-l pe Winter, Max Schieber a recurs la sprijinul altei filiere a rezistenței. Era condusă de un alt prieten al său, Paul Zundel. „Trebuie trecut prin Elveția — declarase acesta cînd a aflat despre ce e vorba. Echipa mea — adăugase el — e gata”. Echipa era formată din Edmond Brit-

Generalul Henri Giraud

zel și Paul Weiss la Mulhouse, Paul Kraft și René Orthlieb la Thann, preotul Joseph Stamm la Liebsdorf, un sat aflat la circa 6 km de frontiera cu Elveția. „Stamm — explică Zundel — e parohul comunei. Generalul va dormi o noapte la casa parohială și a doua zi va intra în Elveția pe la ferma Eboubettes”.

Chiar în acea zi de 20 aprilie, o mașină decapotabilă, condusă de René Orthlieb, sosi în curtea uzinei lui Max Schieber, din Mulhouse. Giraud fusese adus acolo încă de dimineață de către mama industriașului, ascuns într-un camion, sub un maldăr de drăpale cu crucea înclătigată, căci toată Alsacia primise ordin să pavoazeze de ziua lui Hitler. René Orthlieb era însoțit de Paul Weiss. Ambii, în ținută de vinătoare. Fugarul luă loc pe bancheta din spate și, o oră mai târziu, automobilul sosea la Liebsdorf, unde generalul era întâmpinat de un venerabil preot cu barba albă.

În seara sosirii generalului la Liebsdorf, un pădurar sosi în casa parohială.

— Bună seara, Henri, îl salută Stamm. Domnul e un prieten. Poți vorbi fără grijă. Ce vești aduci?

— E agitație mare pe la noi.

— Ia te uită! Din ce cauză?

— Se pare că acum trei zile un general a evadat dintr-o fortăreață germană, căreia îi spune Königstein. E căutat peste tot.

— Un general, spui? Nu știi cumva cum îl cheamă?

— Ba da! Se pare că ar fi vorba de generalul Giraud.

— Extraordinar! Fostul guvernator militar din Metz? Cum ai aflat tu asta?

— Nemții au răspîndit peste tot fotografia și semnalmintele lui.

— S-a aflat, oare, pe ce drum a apucat?

— Am auzit o mulțime de povești. Nemții spun că s-ar fi găsit printre lucrurile lui un plan al orașului elvețian Schaffhausen. Mira-m-aș! Căci, dacă ar fi plănuit să treacă prin acel oraș, n-ar fi fost așa de timpit ca să uite printre hirtii un plan al orașului... Se mai spune că ar fi fost semnalat în Würtemberg, la volanul unui automobil decapotabil de culoare cărămizie și o femeie a povestit că l-a văzut la nord de Kehl, pe malul drept al Rinului.

— Se știe cum e îmbrăcat?

— În civil, desigur, și cu pantaloni de călărie, cu jambiere de piele. Se pare că poartă o pălărie tiroleză cenușie cu o mică pană. Toate astea îi ațiță teribil pe nemți și jandarmii ca și vameșii lor răscolesc peste tot.

— După părerea ta, dacă ar veni pe la noi...

— O, cred că totuși ar reuși să se strecoare dincolo...

— Mai ales dacă ar avea o călăuză bună...

— Ei, asta n-ar fi o problemă...

Privindu-l pe pădurar în ochi, Joseph Stamm îl întrebă:

— Henri, vrei tu să siii această călăuză?

— Eu? Dar...

— Ține-te bine, fiule. Din-sul este generalul Giraud și la tine m-am gândit ca să-l ajuți să treacă în Elveția.

O clipă uluit, pădurarul sări în picioare și pocnind călciele, se prezentă: „Sergentul Kupfer Henry din batalionul patru de vinători pedestri, domnule general! N-aș fi crezut niciodată că o să am această onoare...” Apoi, cu glasul emoționat, adăugă: „Vă duc în Elveția, domnule general! V-o promit!... Va trebui să rămi-neți aici în tot cursul zilei de mîine. Aveți grijă să nu vă vadă nimeni. Miercuri dimineață, între opt și nouă, vin să vă iau. Dacă nu se întîmplă nimic neprevăzut, către amia-za veți fi în Elveția...”

O strachină cu lapte...

În dimineața de miercuri, generalul era gata de plecare. La ora 9 punct, Kupfer, în ținuta sa de gard forestier și cu pușca pe umăr, era prezent. Întinzînd generalului un revolver, îi spuse: „Luați asta pentru cazul unor întîlniri nedorite”. Apoi adăugă: „Să nu uit: dacă cineva vă pune vreo întrebare, spuneți că sînteți negustor de lemne și ați venit să cercetați niște bușteni... O să mă scuzați, dar să știți că va trebui să vă oblig la un marș de patru ore zdravene și încă în urcuș! Vă duc la ferma Ebourettes, care e chiar pe frontieră. Este proprietatea unuia Camille Latscha, care o muncеște împreună cu un cumnat, Ernest Richard. Am fost ieri la ei și s-au arătat gata să vă sprijine. Toată familia va da o mîină de ajutor: soția lui Latscha, soția lui Richard, fiul lor Raymond, care are 12 ani și chiar micuța Marie-Thérèse de opt ani. Ei nu știu cine sînteți. Le-am spus că am de trecut dincolo un mare granger și au promis că, dacă e vreo primejdie, ne fac un semn”.

Semnul a fost făcut de Camille Latscha, atunci cînd Giraud și călăuza sa mai aveau doar 500 metri pînă la frontieră. Cei doi se ascuseră în tufisuri. Primejdia fusese descoperită de soția lui Richard, care găsise în șură un vameș neamț sfîrșind pe paie. Crezînd că a venit o patrulă, individul sărise ca ars. Apoi, liniștit, se scuza: „Ce să fac, doamnă, eram groaznic de obosit. De trei zile nu mai închidem un ochi”. Gîndindu-se că asta l-ar putea ajuta pe fugar, femeia îl invită pe vameș în casă la o cafea. „Ah, nu, spuse neamțul. Nu cafea! De trei zile beau numai cafea ca să nu dorm. Dar, dacă ați vrea să-mi dați o strachină cu lapte...” Femeia acceptă: „Bine înțeles, domnule. Veniți pe aici”. Ea spera să-l bage pe vameș în casă, dar acesta, temîndu-se să nu fie surprins de superiorii lui, ceea ce — ținînd seama de importanța celui general francez evadat — i-ar fi adus o grea sancțiune, refuză. Neamțul se așeză pe una din treptele scării care ducea în casă și începînd să converseze amical cu soția lui Richard, arătîndu-i fotografiile copiilor pe care îi văzuse de curînd în cadrul unei permisii. „Nu vă grăbiți, îi spuse femeia. Mă duc să văd dacă nu se apropie șeful patru-lei dumneavoastră”. Traversînd curtea și luînd-o pe după șură, ea făcu un semn că primejdia dispăruse. Latscha, repetă semnul și Kupfer înțelese că drumul e liber.

Dar, prezența vameșului în curte indica faptul că și alți urmăritori se aflau în apropiere, așa încît călăuza renunță să treacă în acel moment fugarul de partea cealaltă. Luînd-o prin spatele fermei, îndrumați de Latscha, ei intrară în casă prin ușa din spate și urcară la etaj. Din curte se auzeau glasurile guturale ale vameșilor care sosiseră lîngă colegul lor. Erau șase inși, însoțiți de cîini poliștiști. „Nu cred că va încerca să treacă pe aici, spunea unul. În orice caz, nu ziua”. Un altul preciză, înainte ca întregul grup să-și reia patrularea: „La terminarea serviciului, voi veni și eu să vă rog să-mi dați o cană cu lapte”. Insul reveni, într-adevăr, pe la 6

seara, anunțînd că patrula ieșea din tură și că vor cobori toți în satul apropiat ca să ia masa. „Cum, se mirară fermierii, și nu rămîne nimeni să păzească frontiera?” „Ba da, răspunse vameșul, în drum ne vom întîlni cu patrula de noapte...” Apoi, terminîndu-și ceașca, făcu recomandări cu un aer smecher: „Dacă, între timp, îl vedeți pe generalul francez pe aici, nu-l lăsați să plece mai departe. Trimiteți pe cineva să ne anunțe”. „Nici o grijă”, îl asigură Camille Latscha.

Conversația se auzise bine în camera de la etaj, unde stăteau ascunși Giraud și Kupfer. Latscha, năvălînd în casă, le spuse: „Repede! Acum e momentul! Pînă la frontieră aveți doar 50 metri, nu pierdeți timpul!” Cînd Giraud fu afară din casă, țărănul îi arătă un brad: „Îl vedeți? Cînd veți trece de el, veți fi în Elveția. Dar, atenție! Nemiți nu s-ar jena să tragă în dumneavoastră chiar cînd veți fi acolo. Așa că trebuie să vă grăbiți ca să ajungeți în pădure. De acolo nu aveți altceva de făcut decît să vă lăsați să alunecați în jos. Dați-i drumul, domnule general, Raymond și Marie-Thérèse își agită beretele: e semn că drumul e liber! La revedere și... trăiască Franța!” Emoționat, strînse puternic mîna fermierului și apoi pe cea a bravului Kupfer, căruia nu uită să-i restituie revolverul. Apoi, pornind apăsat la drum, trecu de bradul frontierei și ajunse la pădurea protectoare. Versantul muntelui era teribil de abrupt. Agățîndu-se de o cracă solidă de fag, evadatul își dădu drumul în jos. În amintirile sale, generalul avea să noteze: „Craca se rupe sub greutatea mea. Îmi jupoi mîinile, prăbușindu-mă, dar... ce bucurie! Sînt liber! Sîntem în 22 aprilie 1942, în jurul orei 18.15. Mi-au trebuit șase zile pentru a ajunge din Saxonia pînă în Elveția. Pe drumuri ocolite, bineînțeles”.

Generalul își continuă drumul apucînd-o pe o potecută prăpăstioasă care ducea spre sud. Descoperi, după vreo jumătate de oră de mers, o săgeată cu indicația în franceză și germană: „Vama-50 metri”.

— Intră, strigă o voce ca răspuns la bătaia în ușa postului.

Așezat la o mică masă, vameșul elvețian luă în primire permisul de conducere, întocmit pe numele Heinrich Greiner, mirându-se în gura mare că un onorabil inginer, specialist în fabricarea mătășii artificiale, își găsește să intre în Elveția pe o cale atât de incomodă, în loc să aleagă, ca toată lumea, punctul de frontieră de la Porrentruy. „În cazul ăsta — explică noul venit — ar fi trebuit să mă prezint mai întâi la vama germană. Or, eu sînt alsacian și nu-i pot suferi pe ocupanți. Am plecat, de altfel, fără au-

Imprudenta convorbire

Dar generalul hotărî să pună capăt mai devreme detenției. Cu glas ferm, el ceru începătorului să-l cheme pe locotenentul Surdez, cu care dorea să stea de vorbă. Numele acestui ofițer îi fusese indicat la Mulhouse, ca fiind cel al reprezentantului Serviciului de informații elvețian din Porrentruy. Intrigat, gardianul șef dădu, totuși, curs cererii, dar atunci cînd ofițerul chemat sosi pretinse să asiste la întrevvedere. El nu bătu în retragere decît cu greu și plin de regret.

— Domnule locotenent, spuse fără altă introducere generalul Giraud, e important să

din Serviciul de informații? N-am auzit niciodată! Dar, privindu-l mai atent pe interlocutor, Surdez își dădu brusc seama: „da, acumă mă gîndesc; de trei zile cei de la Siguranța germană ne împuie capul cu cercetările lor privitoare la evadarea de la Königstein a generalului Giraud... Acum îmi amintesc că am văzut pe fișier că, pe vremea cînd colonelul Masson era detașat la Paris, generalul Giraud era profesor la Școala de război. Am înțeles, domnule general, telefoniez imediat la Berna”.

O jumătate de oră mai tîrziu, gardianul-șef uluit proceda la formalitățile de eliberare a numitului Heinrich Greiner, întrebîndu-se ce naiba făcuse acesta ca să se bucure de o asemenea favoare. În automobil, locotenentul Surdez îi spuse: „Domnule general, mi-a fost imposibil să iau contact cu colonelul Masson, plecat pe teren în inspecție, dar am primit ordin să vă conduc la Bienne, unde voi primi noi dispoziții”. Ajuși în acel oraș elvețian seara, pe la ora 9, cei doi călători petrecură noaptea acolo, pornind din nou la drum, a doua zi — 24 aprilie — dimineața. Ajuși la Neuchâtel, luară contact cu un alt ofițer din Serviciul de informații al armatei elvețiene, care îl anunță pe general că, în aceeași zi, la ora 15, va fi primit la Berna de către colonelul Masson.

Pentru Giraud, colonelul Masson era „unul dintre cei mai buni foști elevi străini” ai săi de la Școala de război. Masson îl aștepta alături de locotenent-colonelul Rudloff atașatul militar al Franței în Elveția, ofițer, de asemenea, binecunoscut de Giraud. „Raportele colaboratorilor mei m-au ținut la curent zi de zi cu teribila hăituaială dezlănțuită de poliția germană cu scopul de a vă captura”, spuse colonelul Masson, felicitîndu-l pe general pentru reușita evadării. După care elvețianul adăugă: „Mă voi ocupa de tot ce e necesar pentru a vă ușura reîntoarcerea în Franța”.

La ora 17, Rudloff îl conducea cu mașina sa pe Giraud la Geneva, oprind pentru puțin timp la sediul Consulatului general al Franței din acel

Generalii H. Giraud și Ch. de Gaulle la Alger, în 1943

torizație din Sainte-Marie-aux Mines”. Elvețianul dădea din cap, binevoitor: „Înțeleg, înțeleg, de altfel nu sînteți primul care vine aici pe căi ilegale. Înțeleg, dar va trebui să previn poliția. O să se trimită un automobil care vă va duce la închisoarea din Porrentruy. Îmi pare rău, dar astea sînt ordinele”. Curînd, sosi și taxiul rechiziționat de poliția din Porrentruy. Înainte de a-l conduce în celulă pe numitul Heinrich Greiner, vinovat de a fi pătruns fraudulos pe teritoriul Confederației helvetică, gardianul șef al închisorii din Porrentruy îl preveni: „Aici aveți de stat patru zile!”

ies de aici neîntîrziat, întrucît am de comunicat șefului dv. informații prețioase.

— Care șef?, întrebă prudent locotenentul Surdez.

— Colonelul Masson!

— Îl cunoașteți pe colonelul Masson?

— Îl cunosc foarte bine, afirmă generalul.

— Ar trebui deci să-l previn pe colonelul Masson că domnul Heinrich Greiner doarește să-i vorbească?, întrebă, încă insuficient convins, tânărul ofițer.

— Nu! Vă rog să-i transmiteți că domnul Giraud, pe care l-a cunoscut bine, pe vremuri, la Paris, are ceva să-i spună.

— Giraud?, repetă ofițerul. E oare un nume conspirativ

oras. „Trecerea dumneavoastră în Franța e prevăzută pentru mine la ora 10.30. Punctele de frontieră elvețian și francez sînt prevenite”, îi spuse consului evadatului. Diplomatul avusese în acest sens o convorbire la telefon cu domnul Plazy, „comisar special” al teritoriului francez din zona limitrofă regiunii elvețiene a Genevei. După o noapte petrecută la Geneva, Giraud porni, însoțit tot de Rudloff, spre Annemasse. (Situat la numai 7 km de Geneva, acest oraș de pe teritoriul Franței constituia pe atunci principalul punct de tranzit între „zona liberă” franceză și Elveția. Tocmai de aceea, deși aflat sub jurisdicția autorităților marșalului Pétain, Annemasse, potrivit unui acord tripartit, intervenit între Confederația helvetică, guvernul de la Vichy și cel de-al treilea Reich, trebuia să suporte prezența unei așa-numite „Comisii vamale” germane, dependente de o comisie similară care controla, la Marsilia, traficul spre Germania lui Hitler. Bineînțeles, nazistii folosiseră existența acestei comisii pentru a strecura în ea numeroși agenți ai poliției secrete.)

În clipa cînd automobilul lui Rudloff ajunse în fața postului elvețian de frontieră, de unde trebuia să treacă apoi la Annemasse, un civil se instală în față cu brațele întinse. Ce se întimplase? Maiorul de Linarès se afla la Annemasse în compania căpitanului alsacian Alfred Spieser, specialistul militar francez în identificarea celor care intrau în zona liberă venind din Elveția. Spieser cunoștea toate trecerile tainice de frontieră dintre Elveția și Franța. De asemenea, el identificase de mult pe agenții poliției secrete hitleriste care se camuf্লাu sub uniforma impiegaților „Comisiei vamale” germane. Aflînd de la de Linarès cine era persoana așteptată și că trecerea sa era stabilită pentru ora 10 dimineata, Spieser se duse cu o jumătate de oră înainte să recunoască locurile pe partea franceză. Identificase fără dificultate o serie de agenți ai Gestapoului instalați în două automobile și care așteptau plini de atenție. Serviciile secrete germane interceptaseră

imprudenta convorbire telefonică a consulului general francez din Geneva cu Plazy, comisarul special de la Annemasse. Avertizîndu-l pe maiorul de Linarès despre pericol, el propuse acestuia să se schimbe punctul de trecere. „Mă voi strecura în Elveția, voi opri acolo mașina generalului, o voi întoarce din drum și vom trece apoi prin punctul de frontieră Gaillard”. De Linarès se declarase de acord cu acest plan și îi urase succes.

„Domnule general, ne reintoarcem în Franța!”

Omul în civil care opri automobilul deschise portiera și se prezentă regulamentar: „Domnule general, sînt căpitanul — interpret alsacian Spieser. Poliția germană vă așteaptă dîncolo. Vă cer permisiunea să urc lîngă șofer, pentru a vă călăuzi pe alt drum”. „Faceți ce e necesar, răspunse generalul. Nu țin deloc să cad iar în mîna acelor mizerabili”.

Mașina întoarse și o porni îndărăt spre Geneva. În același timp, de Linarès, rămas la punctul de frontieră de lîngă Annemasse, simula enervarea pentru a-i păcăli pe agenții germani și a-i ține pe loc. Uitîndu-se la ceas, el strigă aparent plin de supărare: „Cînd mi se spune că e vorba de ora 10, asta nu înseamnă ora 13. Nu mai zăbovesc mult pe aici!”

Normal, el trebuia să se ducă și să-l aștepte pe general la punctul de trecere Gaillard. Dar cum să-i țină nemîșcați pe agenți? Un ajutor neprevăzut veni din partea unui colonel francez care, în mare ținută, descindea dintr-un automobil. Fusesse trimis de către comandantul teritorial pentru a-l saluta, la soșire, pe generalul Giraud. Vorbînd suficient de tare pentru a putea fi auzit de urmăritorii germani, căpitanul Lecoq, care îl însoțea pe de Linarès, se adresă colonelului: „Am fost anunțați că

generalul nu va fi aici înainte de ora 13. Vă rugăm, domnule colonel, pentru eventualitatea că ar veni totuși mai devreme, să rămîneți dv. pe loc, cît timp lipsim noi ca să ne aranjăm un pic ținută”. Nu s-ar fi putut găsi un girant mai bun pentru a-i imobiliza pe agenți ca acest colonel care acceptă să facă „micul serviciu”.

Cît despre automobilul în care se afla Giraud, acesta reveni la Geneva, traversă orașul și ajunse apoi la postul elvețian de frontieră, Moellesulaz, aflat în fața podului peste un pîrîu. La capătul celălalt al podului, se afla punctul francez de frontieră Gaillard. Prudent, căpitanul Spieser nu porni direct pe pod. El opri mașina și îl conduse pe general în interiorul unei mici cafenele al cărei patron îi era cunoscut și care acceptă să-l urce pe fugar sus, la etaj. „Domnule general, îi spuse Spieser acestuia, vameșii germani care se află la capătul celălalt al podului vor pleca la Annemasse cu tramvaiul de la ora 12.10. Vă rog să mai aveți puțină răbdare”. La ora 12 fix, privind discret pe ferestră, căpitanul Spieser îi zări pe germani îndreptîndu-se spre stația de tramvai. Dintre cei patru vameși, Spieser îi cunoștea bine pe trei. La ora 12.10, toți patru urcau în tramvai, părăsind postul. „Încă cinci minute, și veți intra în Franța, fără nici-o primejdie, domnule general”. Și, într-adevăr, la ora 12.15 Spieser recunoscu în „civilul” care se îndrepta spre cafenea pe inspectorul de poliție Gentil, delegat fără îndoială de către comisarul special Plazy să vină în întîmpinarea generalului Giraud. În același timp, de cealaltă parte a podului, de pe teritoriul francez, un jandarm făcea largi semne cu mîna...

— Domnule general, spuse atunci Spieser, aveți, vă rog, bunătatea să mă urmați. Ne reîntoarcem în Franța! ■

Introducere, selecție
și versiune românească:
Leon SĂRĂȚEANU

Iunie
1936

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Ziarele consemnează că ultima zi a lunii mai a fost deosebit de caldă: 33 grade la umbră și 47 grade la soare.

● De la Acaemia Română: în ședința din 25 mai, înaltul for a ales pe Lucian Blaga (ale cărui rapoarte diplomatice le-am publicat în nr. 2-5/1986 pentru prima oară în paginile revistei Magazin istoric) membru activ al Academiei la Secțiunea Literară. În aceeași ședință au fost aleși ca membri corespondenți la secțiunea menționată G. Giuglea, profesor la Universitatea din Cluj, și poetul G. Topircanu. În ședința de închidere a sesiunii generale, din 30 mai, au fost aleși ca membri de onoare al Academiei profesorii arhitect Petre Antonescu, G.G. Longinescu de la Facultatea de drept din Capitală, și N. Costăchescu de la Universitatea din Iași. (4 iunie)

● Bucureștiul nădă... Bucureștiul cîntă este titlul grandioasei reviste de mare montare pe care d-nii Stroe și Vasilache o prezintă în cocheta grădina a Teatrului Nou, complet renovată. (5 iunie)

● Se împlinesc o sută de ani de la întemeierea de către Gheorghe Asachi a Conservatorului filarmonic-dramatic din Iași. Alci, după cum scria Albina românească într-un număr al său din anul 1836, „gratis se învață muzica vocală și declamația în limba patriei”. Directorii aceluia conservator erau: vornicul Ștefan Catargi, agra Gheorghe Asachi și spătarul Vasile Alecsandri, tatăl poetului, care era și casierul conservatorului. (6 iunie)

● Petre Pandrea publică în Dreptatea un interesant și sugestiv portret al prof. Al. Rosetti, în care scrie între altele: „Cine este d. Alex. Rosetti? În puține cuvinte lată biografia acestui distins exemplar al culturii noastre. Filolog emerit, cu studii solide în țară și la cele mai faimoase universități și institute științifice ale apusului, d. Alex. Rosetti este de mai mulți ani profesor la Facultatea de litere și filosofie din București. Lucrările sale sînt pietro de hotăr ale disciplinei. Dl.

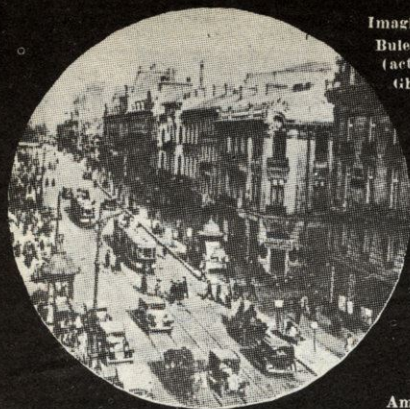
Preocupările opiniei publice românești, așa cum se reflectă ele în paginile presei bucureștene de acum cinci decenii, se concentrează și în această lună iunie 1936, în jurul gravei amenințări pe care fascismul și nazismul le prezintă pentru liniștea și securitatea continentului european și a lumii. „Incontestabil, anii prin care trecem — scrie, de exemplu, în numărul său din 1 iunie, revista social-literară *Șantier*, ce apare sub redacția lui Ion Pas — sînt ani răscolitori. Răscolitori din aproape toate punctele de vedere. O răsturnare a valorilor; reinvierea unor credințe și metode vechi și perimate, concomitent cu aspirațiile noi și sănătoase ale unei lumi ce se ridică; ciocnire între reacționarismul antidemocratic și mișcarea proletară; lupta între un spiritualism metafizic steril și inutil și o tendință naturalistă, pozitivistă și chiar materialistă”¹.

La rîndul său, *Viața românească*, de sub conducerea lui M. Ralea și G. Călinescu, în numărul apărut în această lună, scrie: „Niciodată Europa nu a dorit mai mult și mai adînc pacea. Niciodată ea nu a fost — total — mai aproape de război. Din vîietul asurzitor al armelor ce se pregătesc, Europa civilă trebuie să arate nedezișminț că poate opune Europei militariste voința sa superioară de pace”.

Lumea nouă, organul central al Partidului Social-Democrat, cu data de 31 mai, publică un apel al internaționalei socialiste, în care se subliniază „politica de pace nu va fi asigurată dacă ea nu va fi susținută de forțele irezistibile ale unei vaste mișcări populare. Cucerirea păcii cere vigilență constantă și încordarea tuturor energilor maselor populare. Chiar și aceia care se cred astăzi mai puțin amenințați trebuie să înțeleagă că războiul va fi o catastrofă pentru toate popoarele fără excepție și că pacea va putea fi salvată numai atunci cînd orice națiune va așeza interesul comun deasupra intereselor particulare”.

In împrejurările în care opinia publică românească se pronunță tot mai hotărît pentru pace, împotriva fascismului, a politicii de forță și dictat, elementele de dreapta își intensifică provocările și atacurile fătîșe pe străzile Capitalei. Sînt bătuți ziaristi democrați, presa progresistă este confiscată, sînt atacate și devastate sedii ale diferitelor ziare și ale organizațiilor democratice, ca, de exemplu, „Casa Poporului”, sediul Partidului Social-Democrat și al Confederației generale a muncii. Iată cum descrie ziarul *Lupta* din 26 iunie unul din atacurile asupra clădirii: „În noaptea de marți cetele fasciste au dezlănțuit un adevărat bombardament cu pietre asupra «Casei Poporului» transformînd în cioburi toate geamurile clădirii”. „Toată presa, în afară de ziarele care s-au pus în capul

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele preluate din ziarele sau din însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Imagine de pe
Bulevardul Elisabeta
(actualul Bulevard
Gheorghe Gheorghiu-Dej)

Amatori de astronomie

anarhiei care face ravagii în Capitală — scrie în continuare ziarul menționat —, protestează cu energie contra scenelor nemaiîntlnite încă la noi, care înjosesc străzile Bucureștilor“.

Ziarul *Adevărul* din 30 iunie publică un interviu al dr. Petru Groza, în care se spune printre altele: „Asistăm la un atac metodic al cavalerilor reacțiunii, cu tendința vădită de a fi suprimate poporului ultimele libertăți care i-au mai rămas. Dovada: pe de o parte complicitatea autorităților, iar pe de altă parte atacul îndreptat împotriva tuturor ziarelor democratice și împotriva unor grupări muncitorești“.

Un protest hotărât împotriva acțiunilor huliganice apare și în ziarul economic și financiar *Prezentul*, din 19 iunie, care într-un articol intitulat *În era agresiunilor*, scrie: „Condamnăm cu toată convingerea introducerea acestor metode în domeniul luptelor de idei; trebuie să subliniem răspunderea acelor care tind să încetățenească la noi moravuri pe care poporul român le-a respins chiar în clipele celor mai grele lupte ale sale“.

Chiar și *Viitorul*, oficiosul guvernului, își exprimă regretul „față de un act ce nu cadrează cu moravurile noastre blinde și nici cu respectul datorat opiniilor, oricare ar fi ele“.

Într-un articol apărut în numărul său din 20 iunie, *Cuvîntul liber* dezvăluie legătura dintre bandele care acționează pe străzile Capitalei și inspiratorii lor, hitleriștii, cei care au ridicat la rangul de politică de stat „diversiunea, bătaia, rugul, cazna medievală, lagărul de concentrare, buturuga și toporul“. „Să nu fie dat [poporul român] în grija intereselor hitleriste — continuă publicația amintită — în grija aceluși imperialism teuton, cotropitor — nu uitați năvala din 1916-1918 — și căruia îi lasă gura apă după «dulcele bazin dunărean», după atât de necesarul petrol românesc“.

În România, grupările de extremă dreaptă sînt patronate și dirijate de la Berlin. Este relevant în această privință și interviul dat ziarului parizian *Quotidien* de dr. Nicolae Lupu și reluat de *Dimineața* din 30 iunie, din care spicuim: „Obiectivul propagandei germane este foarte precis. Obiectivul este atragerea României de Reich și detașarea ei de Franța. Propaganda germană se servește de trei mijloace: de antisemitism, de anticomunism și de avantajele economice ce o face în România. Mai multe ziare sînt subvenționate de dînsa“.

Păcii și democrației îi este consacrată și o „impresionantă manifestare tinerească“, cum scrie ziarul *Lumea nouă*, din 21 iunie, manifestare ce are loc la 7 iunie în Valea Jiului, la Lupeni, și la care participă organizațiile de tineret din Lupeni, Aninoasa, Petrila, Vulcan, Petroșani, Lonea, precum și un grup de 25 membri din organizația tineretului din București: „A fost impresionantă — continuă ziarul menționat — prin numărul impunător de tineri muncitori ce au venit la Lupeni spre a-și arăta voința lor pentru pace,

Cronică măruntă

Alex. Rosetti este un savant filolog și lingvist dublat de un om de cultură generală. Un umanist ca în timpul Renasterii.

● Regele Eduard VIII al Angliei este un zelos cititor de gazete engleze și străine. Programul sîrvaranului începe și se sfîrșește în fiecare zi cu lectura ziarelor. El posedă, de altfel, după cum scrie *Dimineața*, una din cele mai bogate colecții de tăieturi din ziare. Încă în 1910, cînd era în vîrstă de 16 ani, își instalase un serviciu special pentru deopărea de articole și informații din ziare. Arhiva sa cuprinde astăzi 350 000 tăieturi adunate în 50 de volume mari. (7 iunie)

● Trei mii insule din grupul Carolinei, aparținînd Japoniei, au dispărut. Cu puțin timp mai înainte, ele tocmai fuseseră cumpărate de către un consorțiu american, în scopul de a fi cultivate cu bumbac. Cînd cumpărătorii au vrut să le ia în posesie, au găsit în locul bogatului ținut așteptat, pe care îl plătiseră cu o sumă importantă, „...apă sărată. (9 iunie)

● La British Museum a fost descoperită o tăbliță gravată, găsită în localitatea Ur (Caldea), care cuprinde — cum scrie ziarul *Dimineața* — cea mai veche scrisoare de concediere din lume. Pe această tăbliță — avînd o vechime de aproape 4 000 ani — se poate citi că scriitorul Aram este înștiințat că nu mai trebuie să presteze pe viitor serviciile sale deoarece „lumina îi pîrăsește ochii“ și pentru că „bătrîneșea îi zăpăcește capul“.

● Charlie Chaplin și Greta Garbo despre preferințele lor în materie de... cadouri: „Charlie Chaplin — citim în ziarul *Lupa* — a dăruit Ritel Grey, cu ocazia logodnei, una din pîlăriele sale zdrențuite, în timp ce primei soții, Mildred Harrys, îi dăruise bijuterii de o valoare fantastică. Ultimele sale soții, Paulette Goddard, i-a făcut cadou un baston de trestie, după modelul aceluia pe care le poartă în filme. Cel mai frumos dar pe care l-a primit vreodată Greta Garbo este un pantof de aur, pe care sînt

Iunie
1936

C. Stere
într-o imagine
mai puțin
cunoscută

Cronică mărunță

gravate cuvintele: «Cenușăresei viefii» (12 iunie)

● La Londra apare de două ori pe zi — cum relatează Lupta — un ziar, într-un tiraj de peste 30 000 de exemplare, din care nici unul nu intră în mîna publicului larg. Este Police Gazette, ziarul Scotland Yardului — fondat acum mai bine de o sută de ani — și în care apar informații de specialitate despre crime și alte fărîdelești săvîrșite de răufăcători din toată lumea. Publicația nu este primită decît de direcțiunile de poliție din Anglia și din străinătate. Primul număr a apărut în anul 1828. (16 iunie)

● Ani de zile, Titu Maiorescu a suportat „senin și oimpe” — după cum scrie ziarul Adovărul — învinuirea că a abandonat pe Eminescu în timpul bolii sale, fără a răspunde și fără a se apăra măcar o singură dată. După moartea sa, s-au găsit însă numeroase caiete, în care Maiorescu și-a însemnat diferite gânduri și în-țimțări. În 1934, Convorbiri literare a publicat extrase din aceste notații. Printre acestea se afla și textul unei scrisori în care Maiorescu îi arăta lui Eminescu nu numai dragostea și admirația sa personală, dar și un interes deosebit pentru starea sănătății lui ca și înțelegător devotament al grupului junimist.

Ziarul amintit reia acea scrisoare, adăugînd și alte două adresate sursorilor sale la Iași, Emilia Maiorescu-Humpel, „celebra profesoară și pedagogă, întemeietoarea cîlei dîltii și celui mai reputat licou de fete din Iași”; prima la 6/18 octombrie 1876 și a doua în decembrie 1883. În cea de a doua scrisoare, după ce vorbește de evoluția bolii marelui poet, Maiorescu scrie că „în răstimpul acesta am trimis corectura ultimului col (nr. 20) tipografiei Socco-Tedu, care tipărește într-o admirabilă ediție poeziile lui Eminescu, așa că peste vreo zece zile apare volumul pe care, natural,

democrație și libertate. Starea de asediu, cenzura etc., îngreunau o liberă manifestare, dar cu toate acestea entuziasmul tinerilor muncitori n-a putut fi împiedicat. Organizațiile muncitorești adulte, sindicale și politice, destul de puternice spre a ocroti organizațiile tineretului, și-au îndeplinit aceasta ca o datorie”.

Are loc la București în această lună Conferința șefilor celor trei state care alcătuiesc Mica Înțelegere — România, Cehoslovacia și Iugoslavia. Cu acest prilej sosesc în capitala țării noastre Eduard Beneș, președintele Republicii Cehoslovace și principele Paul, primul regent al Iugoslaviei.

Conferința reprezintă, cum declară ministrul de externe al țării noastre, Nicolae Titulescu, „cea mai strălucită consacrare a eficacității primului acord regional de securitate creat după marea război mondial”. Este examinată situația din Europa Centrală, relevîndu-se cea mai perfectă identitate de vederi — cum apreciază ziarele — asupra tuturor problemelor discutate, sau, cum scrie ziarul socialist *Lumea nouă*, în numărul său din 14 iunie, „unitatea indisolubilă a acestui organism [Mica Înțelegere] regional, pacifist”. Ziarul amintit reproduce propunerea făcută de România ca „cei trei șefi de stat ai Micii Înțelegeri, asistați de miniștrii lor, să se întrunească o dată pe an ca o manifestare vizibilă și regulată a vieții organismului politic comun, care este Mica Înțelegere”.

Numeroase alte ziare se referă, de asemenea, la unitatea de acțiune a celor trei țări și la scopurile nobile pe care le slujește organizația creată de ele.

Presa bucureșteană evocă viața și opera marelui scriitor sovietic rus Maxim Gorki, stins din viață la vîrsta de 68 ani. „Povestirile sale — scrie, de exemplu, *Viața românească*, nr. 6-8 (iunie-august) — cu subiecte din viața celor mulți și umili ai străbătut lumea”. Apariția lui Gorki în literatură a fost — menționează Ion Pas într-un articol apărut în revista *Șantier* — „o revelație prin lumea pe care o aducea după sine și căreia, prin forța talentului său, i-a obținut drept de cetățenie. Era o lume bizară pe lângă care pînă atunci trecuse chiar ochiul pătrunzător al lui Dostoievski și blîndețea lui Tolstoi”.

Într-un articol dedicat „omului cu inima bună, scriitorul celor obidiți”, publicat în *Adovărul* din 26 iunie, Victor Eftimiu relatează cîteva întîmplări din viața lui Gorki. Între altele el redă un episod povestit de prietenul lui Gorki, renumitul bariton rus Fiodor Șaliapin (1873-1938) în memoriile sale: Eram tineri amîndoi și vagabonzi, de-a lungul și de-a latul marii Rusii. Ne căutam destinul. Într-o zi ne-am hotărît să ne prezentăm unui juriu, care căuta cîntăreți tineri pentru un cor. Juriul a fost încîntat de minunata voce de tenor a lui Gorki, dar... scrie Victor Eftimiu l-a respins pe celebrul cîntăreț Șaliapin.

Tudor
Arghezi
dînd
autografe

Mînting aviatie
internatîonal
pe aeroportul
Băneasa

MÎNTINGUL DE AVIAȚIE
DE LA BĂNEASA

În articolul amintit, Victor Eftimiu povestește și cele auzite de la scriitorul belgian Franz Hellens despre o întîlnire a acestuia cu Gorki: „Ne dusesem, soția mea și cu mine, să-l vedem pe Gorki în localitatea italiană, unde-și petrecea tristețea bolii și-a amurgului. Nu l-am găsit acasă. Am coborît colina spre malul mării. De printre pini se ridica un fum subțire. Ne-am dus într-acolo. Un om bătrîn ședea ghemuit lîngă foc și răscolea, pe gînduri, tăciunii, cu bastonul. Era Gorki.

— De cîte ori sînt trist și singur — ne spune el — fac un focșor din vreascuri și-l răscolesc cu bățul. E toată tinerețea mea în el... Stepele... rătăcirile mele... Visurile... Și nu mai sînt singur. Sînt cu mine, cel de odinioară... cu patria și cu visurile tinereții mele, cu toate amintirile.”

In aceeași lună iunie 1936, încetează din viață Constantin Stere. Scriitor, profesor și om politic, Stere a fost, cum relevă presa, o personalitate deosebit de contradictorie. În timpul primului război mondial, scrie, de exemplu, ziarul *Lupta* din 28 iunie, „nu s-a mulțumit numai să atace politica oficială a României și intrarea în război, ci s-a crezut chemat să provoace și o schimbare a ei în folosul Puterilor Centrale”.

În 1906, împreună cu Paul Bujor — apoi cu dr. I. Cantacuzino — a scos *Viața românească*. În Ibrăileanu, Stere a găsit pe interpretul cel mai nimerit pe tărîmul criticii literare — al gîndului său politico-social. „Dacă acestui gînd — scrie *Dimineața* din 28 iunie — Gherea, cu minunată metodă de cercetare pe care o dă concepția marxistă a istoriei, i-a arătat unele contradicții și mai ales insuficiența soluțiilor sale în chestiunea țărănească și muncitorească, în schimb toți i-au admirat seriozitatea cugetării și marea lui documentație”.

Victor Eftimiu îi închină confratelui său cîteva pagini apărute în *Dimineața* din 29 iunie, în care își reamintește: „Fantoma pe care am întîlnit-o deunăzi, pentru ultima oară, într-un restaurant bucureștean, să fi fost același tînăr bărbos, care mai acum 40 de ani înfrunta zăpezile și peșterile Siberiei, [țariste] în numele libertății? L-am auzit odată pe Stere vorbind la Cameră: se exprima greu, dar pauzele dintre cuvinte erau grele de gîndire și de elanuri. Dacă strălucitul orator X nu mă emoționa — poate tocmai din pricina cursivității sale, a facilității de-a se exprima — Constantin Stere, oratorul sgrunțuros, imuabil, agitat, fără mimică și fără plastică, avea o putere de convingere pe care o simțai venind din adîncul unei simțiri, a unei culturi vaste, a unei credințe dîrze, neștrămutate. Figură aproape legendară prin neasîmpărul inimii sale și bogăția peisagiilor pe care le-a brăzdat”.

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

și-l voi trimite imediat. fi mai scriu numai o scurtă prefață. Poezile, așa cum sînt rînduite, sînt cele mai strălucite din cele s-au scris vreodată în românește și unele chiar în alte limbi”. (17 iunie)

● Adeverul publică contractul de angajament, datat 1859, intervenit între onoforul și perchiurul Joseph Machauer și C.A. Rosetti, în calitate de director al Teatrului cel Mare, cum se numea, plînă în 1877, Teatrul Național. Contractul este scris în întregime de C.A. Rosetti. De fapt, comentează ziarul amintit, se cunoaște prea puțin „rolul precumpănitor pe care l-a avut, în ceea ce privește renșterea teatrului românesc, ecel mai mare democra al istoriei noastre — cum pe drept cuvînt îl numește I.L. Caragiale pe C.A. Rosetti”. De altfel, C.A. Rosetti s-a complăcut întotdeauna în tovarășia actorilor, el fiind prieten bun și cu frații Costache și Iorgu Caragiale. (25 iunie)

● Citim în *Dimineața* următoarele date despre strănut: „În antichitate, strănutul era considerat ca o curățire a creierului și se întrebunțau prafuri speciale pentru a-l stim. Marele neurolog Wagner Jaure este și el de părere că multe migrene trec cu ajutorul strănutului. El a introdus prizarea tutunului ca leac terapeutic în tratarea durerilor de cap. De altfel, există obiceiul să urzi ceva sănătos cînd strănută. Această urare este în legătură cu credința că, într-adevăr, strănutul contribuie la însănătoșirea bolnavului”.

● Care este numele cel mai frecvent la femei? Toți vor răspunde — serie ziarul *Lupta* — Maria, și, totuși, după cele ce afirmă savantul suedez Karlsson, numele cel mai frecvent este Ana. În țările germane, latine și slave se pot număra circa 94 milioane de femei care poartă acest nume. (28 iunie)

Cu câteva luni în urmă, presa mondială anunța că o expediție științifică americano-franceză, condusă de oceanograful Robert D. Ballard, a localizat epava transatlanticului britanic Titanic, scufundat în noaptea de 14 spre 15 aprilie 1912, în urma ciocnirii cu un ghețar, în apropierea coastelor Canadei, la 400 mile (741 km) sud-est de Newfoundland (Terra Nova). Titanicul, cea mai mare și mai luxoasă navă a timpului, se afla în prima sa călătorie și avea la bord 2 224 pasageri, dintre care au pierit în valurile oceanului 1 522.

În momentul când a avut loc catastrofa, pachetotul naviga cu 39 km/h, viteză considerată prea mare pentru condițiile de navigație de atunci. Coliziunea cu ghețarul, care s-a produs înainte de miezul nopții, i-a provocat scufundarea în aceeași noapte, la ora 2.20.

În legătură cu cercetarea și aducerea epavei Titanicului la suprafață, păreriile sînt împărțite, unii considerînd că ea trebuie să rămînă

acolo unde se află, pe fundul oceanului. La sfîrșitul anului trecut, Camera Reprezentanților a Congresului S.U.A. a adoptat un proiect de lege prin care cheamă la negocieri internaționale pentru a declara epava Titanicului drept memorial. Acțiunea forului legislativ american intervine după o decizie a unui tribunal britanic, prin care se permite membrilor expediției americano-franceze să încerce aducerea epavei la suprafață.

Pînă a i se decide soarta, să urmărim reportajul descoperirii ei, făcut chiar de șeful expediției științifice amintite, oceanograful american Robert Ballard, și de colegul său francez Jean-Louis Michel, reportaj apărut în revista americană National Geographic, vol. 168, nr. 6, din decembrie 1985 și care aduce numeroase elemente noi despre împrejurările tragediei Titanicului. Reproducem relatarea într-o versiune prescurtată și cu subtilizările revistei noastre.

ORA TITANICULUI

ROBERT D. BALLARD, JEAN-LOUIS MICHEL

Nu-mi puteam crede ochilor. Din abisul celor două mile și jumătate sub nivelul mării, s-a ivit prora (partea dinainte) unei nave mari. Nu văzusem niciodată vaporul — de fapt nimeni nu l-a văzut în ultimii 73 ani — și totuși îi știam aproape fiecare particulă. Era Titanicul.

Marea l-a conservat bine. Puntea din lemn de tek s-a păstrat, sub un strat subțire de „zăpadă”, format din resturi de organisme marine. La lumina reflectoarelor vehiculului nostru submarin, au apărut apoi și alte piese: două lanțuri de ancoră, gura unui

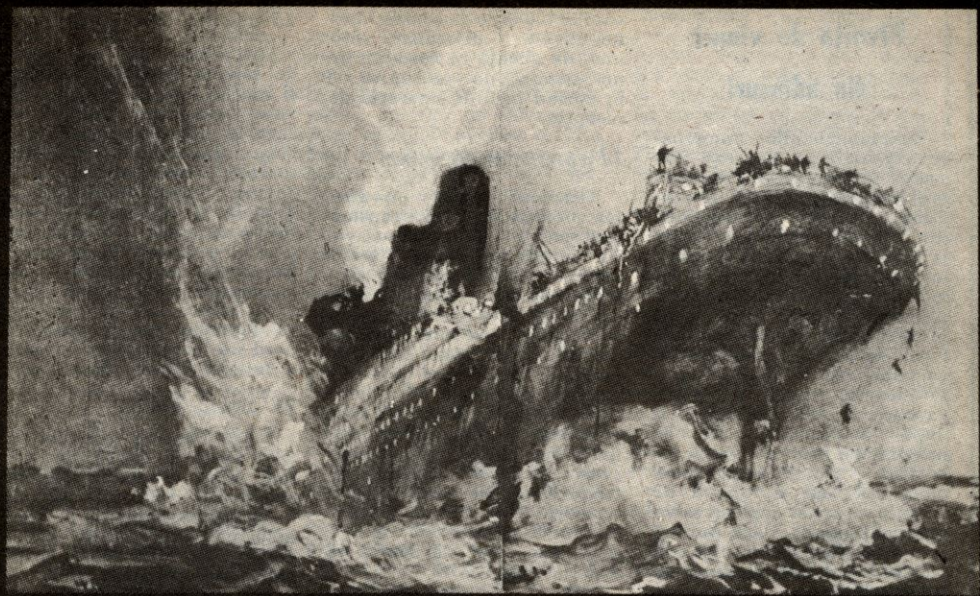
ventilator, bintele duble, pentru asigurarea parimelor de amarare, rolele de ghidare, aflate de-a lungul rampei de descărcare, o ancoră suplimentară în virful prorei, pentru cazuri extreme, fixată chiar sub lanțul de care fusese agățată inițial.

Cuvintele fatale

Ca în orice mare dezastru, relatările martorilor oculari privind pierderile Titanicului sînt destul de diferite. Descrierile evenimentului sînt și azi controversate. Departele a fi completă, versiunea noastră aruncă o lumină nouă asupra condițiilor în care s-a scufundat Titanicul și mai ales a stării sale actuale, pe fundul oceanului. Fotografiiile

au fost făcute de Angus, o cameră „oarbă” coborîtă de la suprafață, cu ajutorul unui cablu, și ghidată pe fundul mării prin unde sonice. Doar atunci cînd Angus a fost ridicat și filmul dezvoltat, ne-am putut da seama unde se afla nava. Titanicul s-a înclinat doar cu cîteva secunde înainte de a se scufunda, la două ore și 40 de minute după ce un ghețar a produs o spărtură de cca. 30 de picioare (1 picior = 0,3048 m) lungime la tribord (partea din dreapta a navei, privind de la pupa spre prora), în apropiere de prora. Șase din cele 16 compartimente etanșe au fost inundate și, după ce apa a trecut peste pereții despărțitori, compartimentele alăturate s-au umplut, asemenea

În imaginea de sus: ceas recuperat de la o victimă la o săptămînă după dezastru. O pată de apă pe cadran arată că acul orar s-a oprit cu puțin înainte de ora 2.

Titanicul, cu cîteva secunde înainte de a se scufunda

unei tăvi pentru cuburi de gheață. Titanicul a plutit chiar cu o oră mai mult decît au prevăzut experții aflați la bord.

Mulți dintre pasagerii și membrii echipajului au abandonat nava ori au fost înghițiți de ape în momentul cînd ea s-a înclinat brusc, oprindu-se sub un anumit unghi. Toate cele 20 bărci de salvare și plute aflate la bord — mai puțin de jumătate din cîte ar fi trebuit — au fost lăsate la apă, multe dintre ele doar parțial încărcate. Aproape toate au fost îndepărtate de navă pentru propria lor siguranță. Această operațiune a sortit inecului mulți oameni. Temperatura apei era de două grade Celsius. Nimeni n-ar fi putut rezista în ea mai mult de o oră. Cea mai apropiată navă care ar fi putut veni în ajutor se afla la o depărtare de două ore. Unele relatări susțin că coșul dinspre prova (prora) al navei, din cele patru, s-a prăbușit în momentul în care nava s-a înclinat; altele — că acest coș a fost înghițit lent de apă. Fotografiile noastre subacvatice confirmă prima aserțiune. În momentul în care s-a prăbușit, coșul a tras după el

și catargul. Virful acestuia zace pînă astăzi de-a curmezișul punții.

Pentru mine (R. Ballard) imaginea gabiei (postul de observare) catargului, acoperită de crusta acvatică pe care am fotografiat-o, reprezintă

Una din bărcile de salvare, plutind în voia valurilor

expresia cea mai puternică a tragediei Titanicului. Din acest loc, marinarul de veghe, Fred Fleet, care a supraviețuit, a zărit pentru prima oară ghețarul de care s-a ciocnit vasul, la un sfert de milă în prova. Instinctiv, el a tras de trei ori clopotul de deasupra gabiei. Suportul clopotului apare în dreapta catargului, iar mai jos, două cercuri marchează locul telefonului de la care Fleet a strigat pentru cei de pe punte: „Ghețar drept în prova!”

Este o ironie a soartei faptul că tocmai cuvintele lui Fleet au dus la dispariția Titanicului. Ca răspuns la avertismentul său, ofițerul de cart a încercat să schimbe sensul mașinilor și să pună cirna toată la dreapta, ceea ce a determinat atunci o întoarcere ușoară a navei la babord (partea din stînga privind de la pupa spre prora), lovitura fatală producîndu-se astfel în tribord. Dacă pachebotul ar fi abordat ghețarul direct cu prova, ar fi fost inundate doar două sau trei compartimente și nava ar fi rămas la suprafață.

Pivnița de vinuri

din adincuri

De-a lungul anilor, numeroase expediții au încercat fără succes să localizeze Titanicul, problemă dificilă, datorită condițiilor meteo imprezvizibile din Atlantic, uriașei adâncimi la care zace nava și relatărilor contradictorii asupra ultimelor sale momente. Organizându-ne căutarea, Jean-Louis Michel, Jean Jarry, conducătorul francez al expediției, și cu mine am trasat pe un grafic drumul urmat de patru vapoare, înainte, în timpul și după scufundare. De la început, am făcut abstracție de poziția vasului Californian, nava cea mai apropiată de Titanic și care ar fi putut salva toți naufragiații, dacă radioul ei n-ar fi fost închis. Această poziție a fost întotdeauna controversată.

În secvența de mai jos, reconstituim ceea ce credem a fi fost ultimele ore ale Titanului:

14 aprilie 1912, ora 11 p.m.:

Navigând spre vest, Titanicul se apropie de un obstacol format din banchize și ghețari, întins pe câteva mile înspre nord și înspre sud,

cam la 400 mile de coasta Newfoundland. Californian, reținut de gheață în nord, emite un semnal de prevenire și în curând închide aparatul de recepție.

14 aprilie, 11.40 p.m.:

Titanicul lovește un ghețar și emite un SOS, transmitând poziția sa aproximativă. Un curent de sud-est încetinește mersul Titanicului, abătându-l de pe rută. După miezul nopții, atât Californian cât și Titanicul văd luminile unui alt vas, situat între ele. Dar, luând în considerare pozițiile puse pe grafic ale celor două nave, distanța dintre ele este prea mare. Poate să fi existat între ele și un alt vas, „vasul misterios”, care i-a intrigat mereu de-atunci pe cercetători. Mai târziu, Californian vede rachete albe la orizont, dar nu-și dă seama că sînt semnale SOS.

15 aprilie, 2.20 a.m.:

Titanicul se scufundă, 705 supraviețuitori. găsindu-se în bărcile de salvare. Nava de coastă Carpathia, care a recepționat primul semnal SOS pe cînd se afla la 58 mile înspre sud-est, continuă să navigheze spre nord-vest, spre poziția comunicată — dar încorectă — de Titanic.

15 aprilie, 4.10 a.m.:

Carpathia întîlnește bărcile de salvare plutind în derivă și începe operațiunile de salvare. Mai târziu, Californian, care, în cele din urmă, a deschis stația de emisie-recepție, sosește la locul comunicat de Titanic, împreună cu Mount Temple și alte vase. Vasul misterios, dacă a existat vreodată, a dispărut de mult. Luînd în considerație toate elementele, Jean-Louis, Jean și cu mine am tras concluzia că Titanicul zace probabil la nord de locul unde Carpathia a întîlnit bărcile de salvare.

28 iunie 1985:

Nava franceză „Le Suroit” (Sou’wester)¹ începe să „treiere aria”, brăzdînd sistematic zona — 150 mile pătrate — cu radiolocatorul ei de mare adîncime. „Le Suroit” cercetează 80% din zonă, lăsînd americanilor numai 20%.

1 septembrie 1985, 1.05 a.m.:

Camere video aflate la bordul vehiculului de cercetare Argo prind imaginea unuiu din boilerule uriașe ale Titanicului, la adîncimea de 4 330 m. Titanicul și o secțiune din prova sa zac în zona unui canion submarin, ale cărui împrejurimi trebuie, toate, foarte bine explorate.

O uriașă alunecare de pămînt din 1929 a rupt cabluri submarine existente în zonă, dar n-a îngropat Titanicul. Dunele de nisip din est ne-au complicat cercetările, ca și „craterule de bombe” aflate ici-colo — făcute probabil de bolovanii căzuți prin topirea ghețarilor. În cele din urmă, două semnale magnetice neobișnuite s-au dovedit a fi formațiuni geologice, nu vasul.

A fost necesară o întreagă echipă și o tehnologie avansată pentru a localiza epava. Francezii și americanii au conlucrat excelent. Un element vital l-a constituit, din partea americană, vehiculul de cercetare Argo.

1 septembrie 1985, 16.05:

Imaginea foarte clară a punții dinspre prova (stînga) a Titanicului demonstrează re-

¹ În românește „Vîntul de sud-vest”.

În căutarea epavei, nava franceză de cercetare „Le Suroit”

marcabila capacitate de conservare a mării în adâncime. Fotografia a fost luată de la circa șase metri deasupra punții, cu ocazia ultimei imagini făcute în timpul expediției. Prora se află în partea dreaptă, sus. Vinciurile de ancoră, lanțul ancorei, cabestanul, bintele pentru lanț, toate sînt gata parcă să fie folosite, sub o peliculă subțire de organisme marine. Titanicul reprezintă mai degrabă un monument, decît un mormînt.

Eleganța unei epoci dispărute îți apare într-o fereastră din sticlă șlefuită, cu un foarte frumos desen, fotografiat de aparatele noastre într-un cîmp de resturi ale vaporului, răspindite pe fundul oceanului la sute de metri de pupa carenei Titanicului. Am descoperit fereastra într-o fotografie mai veche a fumaarului de la clasa a doua a vaporului. Pentru mine, ea simbolizează contrastul izbitor dintre violență și calm, în ultimele clipe ale Titanicului. În anumite părți ale vaporului, oțelul gros de peste 2 cm a fost îndoit ca o foaie de cositor, iar în alte părți cele mai fragile ornamente au rămas intacte.

Cea mai adîncă pivniță de vinuri zace zdrobită în bucăți pe fundul oceanului, în zona în care se află rămășițele vasului. Formele obișnuite ale sticlelor, care au suferit foarte puține schimbări în 73 ani, fac pe experți să creadă că ele sînt de vin de Madera, Porto, șampanie, Bordeaux și Riesling. Este posibil ca vinul respectiv să mai fie încă bun de băut, deși presiunea mare existentă la adîncimea aceea putea să împingă în sticle, prin dopuri, apă de mare.

Pasagerii de la clasa a III-a

Titanicul n-a fost numai cel mai mare vapor din acea vreme — lung de 228 m și cu un deplasament de 66 000 tone¹ —, dar și cel mai scump. O călătorie în cel mai frumos apartament de clasa I costa 4 350 dolari, azi această sumă echivalînd cu aproape 50 000 dolari.

¹ Este vorba de tone capacitate.

Din păcate, în fața catastrofei, bogăția a decis între moarte și supraviețuire. Pasagerii de la clasa I erau cazați la mijlocul vaporului, în apropierea bărcilor de salvare, în timp ce cei de la clasa a III-a erau plasați înspire prova sau înspire pupa, mult mai jos. Personalul vaporului nu a permis ca pasagerii de la clasa a III-a să urce în partea de sus, pînă cînd cele mai multe dintre bărci nu au fost încărcate și lăsate la apă. Refuzîndu-i-se un loc într-o barcă de salvare unde se afla și soția lui, milionarul american John Jacob Astor, deținătorul celei mai mari averi dintre toți călătorii de pe Titanic, i s-a spus să-și facă drum spre marginea din tribord a pasarele. Potrivit mărturiilor supraviețuitorilor, acolo stătea Astor, în picioare, în momentul în care coșul din față s-a prăbușit pe punte.

Fotografia noastră confirmă distrugerea completă a pasarele. Toți cei trei pereți despărțitori ai pasarelei au fost smulși și turțiți, ca și cînd ar fi trecut peste ei un tăvălug, felinarul de deasupra rămîind însă agățat de acoperiș. Nimeni n-ar fi putut supraviețui unui asemenea cataclism. Corpul lui Astor a fost, de altfel, găsit plutind pe apă, oribil mutilat, la o săptămînă după scufundarea Titanicului.

Deși Titanicul a suferit distrugerii fatale, cred că el s-a lovit de fundul mării destul de încet, în mod cert nu cu o viteză de 100 mile pe oră, așa cum au sugerat unii specialiști. O bună parte a avariilor, inclusiv ruperea corpului navei, putea să se producă la suprafață sau, poate, în căderea răsucită a carenei (partea exterioră a corpului navei, situată sub linia de plutire) spre adîncuri.

Într-un răstimp de patru zile, aparatele noastre de fotografiat sub apă au realizat peste 20 000 cadre de film, înregistrînd pe peliculă circa 8 000 diferite imagini. Și totuși, am schițat numai în linii mari Titanicul. Portretul lui complet urmează să fie prezentat în viitor.

Modul în care s-a sfîrșit tragedia dăinuie în memoria supraviețuitorilor Titanicului.

Domnișoara Eva Hart, care avea șapte ani cînd s-a scufundat Titanicul, și-a pierdut tatăl, a scăpat cu mama sa într-o barcă de salvare. Își amintește că mama sa n-a vrut să se culce la bordul Titanicului, „deoarece avea o rețineră bazată numai pe faptul că a declarat că un vapor nu se poate scufunda niciodată înseamnă a-l sfida pe Dumnezeu”. În legătură cu ultimele clipe ale Titanicului, ea a spus doar atît: „Am văzut acel vapor cum se scufunda. Am văzut toate ororile acestui naufragiu. Și mai groaznic, am auzit tipetele celor care se înecau”. Asemenea altor supraviețuitori, Eva Hart consideră că Titanicul trebuie lăsat așa cum este, pentru a respecta astfel memoria celor care s-au dus la fundul mării odată cu el.

O amintire o constituie un scaun de pe puntea clasei I, găsit de preotul Henry Ward Cunningham, care plecase cu un vapor pentru recuperarea cadavrelor. Mai tîrziu, el a donat scaunul Muzeului maritim al Atlanticului de la Halifax, Noua Scoție.

A rămas de neuitat imaginea fotografică a unei bărci de salvare a Titanicului cînd acostează vaporul venit în ajutor, Carpathia, la citeva ore de la catastrofă. Bucuria salvării a fost anulată de o statistică cumplită: în timp ce copiii de la clasa I și a II-a au fost salvați, două treimi din copiii de la clasa a III-a au pierit. Proprietarii vaporului nu s-au arătat mîrînimoși față de supraviețuitori. În locul despăgubirilor cerute, care se ridicau la peste 16 milioane de dolari, compania de navigație „White Star” a plătit în total 663 000 dolari.

Cu puțin noroc, ne vom întoarce într-o zi pentru a continua să explorăm misterele Titanicului. Va trebui să o facem cu deferență. Este un loc plin de liniște și pace, un loc cît se poate potrivit, pentru ca tot ce a mai rămas în urma celei mai mari tragedii petrecute pe mare să se odihnească. Fie ca așa să rămînă pentru totdeauna. ■

Versiunea românească:
Dan Ghibernea

ASA VA PLACE ISTORIA?

Un personaj și o legendă a Renașterii

PICO DELLA MIRANDOLA

FLORIN HERA

De dragul unei vorbe de duh, care circula prin saloane în secolul XVIII, Giovanni Pico della Mirandola — personalitate de seamă a Renașterii — a fost și este evocat, uneori, într-o lumină falsă. Astfel, în paginile pentru „expresii și locuțiuni“ ale unor dicționare enciclopedice, frecvent consultate, Pico della Mirandola apare drept creatorul devizei „de omni re scibili“ (despre tot ceea ce se poate ști), formulă prin care ar fi pretins că are competența să dezbată și să lămurească orice temă a științelor și cunoașterii umane, în fața oricui. Cineva — unii afirmă că Voltaire — a adăugat la deviza lui Pico cuvintele pline de ironie: „...et quibusdam aliis“ (și despre altele citeva), pentru a scoate în evidență vanitatea absurdă de a pretinde că se poate ști totul despre toate.

Este adevărat că Voltaire folosea adesea „tonul lejerel flagelațiuni, de-o batjocură mlădioasă“ — cum observă Nicolae Iorga, care mai adaugă că aceasta l-a făcut plăcut „spiritului nației românești“. Pe acest ton, Voltaire l-a criticat pe Pico della Mirandola în *Eseu asupra moravurilor și spiritului națiunilor* (1756). Se pare însă că filosoful francez a trecut cu oarecare grabă peste opera lui Pico, deoarece dă unele informații inexacte, ba chiar confundă numele lui Giovanni Pico cu acela al unui nepot, Gian Francesco, un alt scriitor din familia della Mirandola, autor al unei apreciate biografii a lui Giovanni, tradusă în engleză de marele umanist Thomas More (Morus).

Dar dacă Pico della Mirandola a avut de înfruntat unele adversități, s-a bucurat în schimb și de prietenia, prețuirea și dragostea unor oameni de frunte al veacului, frământatul „quattrocento“, secolul al cincisprezece-

lea. Amintind aceste aprecieri, Tudor Vianu scria: „În 1486, un tânăr genial, în a cărui mare frumusețe contemporanii li se părea a recunoaște noblețea unei descendențe divine, Pico della Mirandola, își scrie dizertația sa *De hominis dignitate*, pe care dorea s-o pronunțe la Roma“. Printre cei care au lăsat dovezi de recunoaștere a meritelor lui Giovanni Pico se numără Erasm din Rotterdam¹, Thomas More², poetul Angelo Poliziano³, Marsilio Ficino⁴, animatorul „Academiei platonice“ florentine și Lorenzo Magnificul⁵, conducătorul Florenței⁶ în anii apogeului intelectual și artistic al cetății. Nicolo Machiavelli, istoricul care nu recunoaște decît la veritate efectuale (adevărul demonstrabil al faptelor reale), autorul care a scris *Principele*, l-a caracterizat pe Giovanni Pico della Mirandola drept „o flință aproape divină“. Printre puternicii timpului s-au aflat însă și dușmani ai lui Pico, oameni care l-au pus sub urmărire și anchetă inchizitorială sau care l-au condamnat scrierile. Un persecutor al lui Giovanni Pico a fost papa Innocențiu VIII (1484-1492). Dar, să urmărim viața „Printului concordiei“, cum a mai fost denumit Pico, în citeva din momentele ei mai importante.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 5/1984.

³ Angelo Ambrogini, mai cunoscut sub numele de Poliziano (1454-1494), umanist, filosof și poet italian. A creat numeroase opere printre care se numără traducerea *Iliadei* în versuri latine, poezii în limba italiană, eseuri, o lucrare istorică: *De pactiana conjuratione* etc.

⁴ Marsilio Ficino (1433-1499), umanist italian. Fiul lui Diotifeci, medicul lui Cosimo de Medici (1389-1464), Marsilio a studiat filosofia la Florența și medicina la Bologna. Si-a consacrat viața, în principal, traducerii tuturor operelor filosofilor greci Platon (427-347 î.e.n.) și Plotin (204-270), îmbogățindu-le cu prețioase comentarii.

⁵⁻⁶ Magazin istoric, nr. 2/1979; 12/1974.

„Spiritul Padovei”

La 24 februarie 1463, în castelul Mirandola situat în nordul Italiei, nu departe de orașul Ferrara, era sărbătorită venirea pe lume a lui Giovanni, cel de-al cincilea copil al unor părinți ce reuniseră, prin căsătorie, familiile de vechi obirșie Mirandola și Concordia. Titlurile și posesiunile lor fuseseră recunoscute și întărite de împărații germani Henric VII (1308-1313) și Carol IV (1347-1378), care stăpâneau o parte a Italiei. Bărbații din familie erau, prin tradiție, militari, condotieri care își angajau spada și trupele în serviciul plătit cu bani și cu alte avantaje de principii orașelor italiene sau de papă. La vârsta de numai 10 ani, fratele cel mai mare al lui Giovanni, vinșul Galeotto, fusese înălțat de către împăratul Frederic III (1452-

1493) la rangul de cavalier. Ce carieră se hotăra pentru băiatul cel mai mic?

Orfan de tată încă de la patru ani, Giovanni a fost îndemnat de mama sa, Giulia Boiardo, către studiul gramaticii latine, al limbii eline și muzicii. Era un copil precoce, neobișnuit de înzestrat. Dar, pe măsură ce timpul trecea, se simțea tot mai atras de filosofie. Din dorința de a-și aprofunda cunoștințele în acest domeniu, ar fi plecat la Universitatea din Paris, cale de douăzeci de zile, călare... A preferat însă un oraș mai apropiat, Padova¹. La 15 decembrie 1480, Pico a primit patentele — actele doveditoare prin care era înmatriculat ca student.

În cetatea universitară care depindea pe atunci de Venetia (i se spunea chiar „Cartierul latin al Venetiei”), tânărul student a avut posibilitatea

¹ „Magazin istoric, nr. 6/1976; 1/1985.

să aprofundeze îndeaproape filosofia lui Aristotel. Opera marelui gânditor al antichității cunoștea o largă răspândire în rîndul universitarilor din acest oraș, circulînd într-o „nouă lectură” (traducere dar și interpretare), datorată lui Averroes (1126-1198), pe numele lui adevărat ibn-Roșd, celebru filosof și medic arab din Cordoba². Comentariile lui la opera lui Aristotel au fost condamnate de teologi, dar au putut fi totuși transmise în Occidentul latin prin traduceri ebraice.

Studiul la Universitatea din Padova însemna, așadar, aprofundarea lui Aristotel prin prisma averroismului european. Sub influența acestor studii filosofice, tânărul Pico și-a diversificat preocupările. În acești ani a început să-și adune marea sa bibliotecă, copiind manuscrise și cheltuiind mereu pentru achiziționarea unor cărți rare. A învățat arama și a studiat e-

Un fruntaș al Academiei platonice

P. P. NEGULESCU

Alături de curentul umanist propriu-zis, care căuta să redevieze cultura clasică greco-romană, începuse a se pronunța în Italia, în veacul al XV-lea, și un curent către străvechile culturi orientale. Originea acestui curent trebuie să o căutăm în hotărîrea luată de papa Clement al V-lea, în 1311, de a se institui la universități catedre pentru limbile orientale. Motivele acestei hotărîri erau firește de natură practică, bisericească. Ca toate științele însă, care au atras mai întâi pe oameni prin folosul lor, dar au ajuns pe urmă să fie cultivate pentru ele însele, tot așa și îndeletnicirea cu limbile și culturile orientale a căpătat cu vremea o valoare teoretică independentă.

Era farmecul vechimii și exotismului lor pe de o parte, iar pe de alta nimbul misterios al unei înțelepciuni adînci, ce părea a se ascunde într-insele. Era în tradiția Renașterii să caute și frumosul și binele și adevărul înapoi, în operele antichității. Și cu cît aceste opere erau mai vechi cu atît păreau, nu numai mai venerabile, dar și mai prețioase. [Învățații evrei] vorbeau desigur școlarilor lor de cărțile secrete ale rabinilor, de Kabbala și de Talmud, misterioasele comori de înțelepciune, ce nu se deschideau decît numai puținoara și numai cînd treceau pragul maturității. O dorință firească de a le cunoaște se trezea astfel la mulți, dorință ce rămi-
nea de regulă nesatisfăcută.

Cel dintîi care a studiat cu adevărat aceste cărți secrete ale evreilor a fost Pico della Mirandola. El învățase limba ebraică cu Iochanan Alemanno, un evreu emigrat din Constantinopol, care i-a deschis cel dintîi înțelegerea Kabbalei; Flavius Mithridates l-a învățat dialectul chaldaic și i-a deschis înțelegerea Talmudului; iar Eliah del Medigo, un evreu cu cultură mai înaltă, care fusese ales odată de senatul venețian ca arbitru într-o discuție filosofică, i-a ajutat lui Pico să pătrundă mai adînc în misterele acestor scrieri. La Florența, în timpul primei sederi în acest oraș, casa lui Pico della Mirandola era locul de întîlnire al evreilor învățați. Mai cu ardoare s-a apu-

braica cu Elia del Medigo, cărturar evreu originar din Creta, traducătorul lui Averroes. Între Pico della Mirandola și Elia del Medigo s-a legat o puternică prietenie pe care nici timpul, nici înfrimările — multe din ele tragice — nu au putut-o destrăma. Sub influența profesorilor săi padovani, Pico a devenit un adversar al formalismului și al retoricii care ocolea adevărul și problemele esențiale ale filosofiei.

„Spiritul Padovei” s-a manifestat, mai târziu, și în opera cărturarului grec Teofil Coridaleu¹ (1570-1646) pătrunzând, prin manualele acestuia, în cele două Academii domnești din București și Iași². Dascăli din școala Padovei au desăvârșit și cultura spătarului Nicolae Milescu³ (1636-1708), care cunoștea latina, greaca, itali-

ana, rusa, turca — și care avea toate trăsăturile unui umanist european, precum și ale stolnicului Constantin Cantacuzino⁴ (1640-1716).

Cele 900 teze

Viața studentască era frumoasă la Padova. Pico devora cărțile „precum Cronos, numeroși săi copii”⁵ — consemna Marsilio Ficino. Folosea o stenografie personală, cu prescurtări originale, și scria atât de necitit, încât Elia del Medigo îl asigura că manuscrisele lui vor fi tot atât de indecifrabile pentru posteritate ca și ermetismul Cabalei, în misterele căreia Elia îl ajuta să pătrundă.

În 1482, a izbucnit „războiul Ferrarei” pentru mo-

¹ Cronos, fiul Cerului și al Pământului, zeul suprem al lumii în mitologia greacă. De frică să nu fie dezonorat de fiul lui, îl devoră îndată după naștere. Print-un șiretlic, Rhea, soția sa, l-a salvat pe Zeus, ascunzându-l. Apoi Zeus l-a învins pe Cronos și s-a întronat în Olimp.

nopolul comerțului cu sare reclamat de Venetia, care a cuprins curând aproape toate statele și stătuțelele peninsulei. La Padova, ca și la Ferrara, universitățile se închid. Pico protestează împotriva războiului deplîngînd *la misera Italia* (sărmana Italie), torturată de purtătorii de armuri. „Războiul este plăcut numai celor care nu l-au încercat”, va spune Erasmus din Rotterdam.

În 1484, Giovanni Pico împlinea 21 ani. Încercase să rămână acasă la Mirandola — dar nu se înțelegea cu șeful familiei fratele său Galeotto un „purtător de armură”. A petrecut un timp alături de Aldo Manuzio, un om talentat și cult, care a întemeiat, mai târziu, celebra tiparniță venețiană, cu litere gravate de bijutieri după modelele lui Petrarca. De numele lui Aldo (Tebaldo), se leagă și caracterele tipografice cunoscute ca „aldine”.

În 1485, Pico și-a realizat

^{1,4} Magazin istoric, nr. 6/1984; 9, 11/1983; 7-8/1969, 12/1975, 2/1982; 11-12/1982.

cat însă Pico de studiul textelor vechi ebraice după întoarcerea sa din Paris. În retragerea sa de la Fratta, unde avea cu sine pe Eliah del Medigo și pe Flavius Mithridates.

Retras la țară, Pico a căutat să-și adîncească ideile, — și încetul cu încetul, numărul tezelor pe care Pico își propunea să le susțină la Roma s-a ridicat la nouă sute. Ele priveau toate domeniile cugetării filosofice, logica, metafizica, etica, ba chiar și fizica și matematica, în înțelesul antic, și firește și teologia. Publicîndu-le, Pico le-a trimis tuturor universităților din Italia, Franța, Spania și Germania, pe care le invita cu insistență să trimită reprezentanți la susținerea lor.

Disputația ce se anunța cu atîta pompă și cu așa proporții a atras firește atenția tuturor ca un eveniment științific — și biserica romană s-a crezut datoră să supună cele nouă sute de teze unui examen prealabil, ca să vadă dacă nu cuprindeau cumva principii opuse dogmelor ei. Treisprezece dintr-însele au fost găsite „neconforme”

și Pico a fost invitat să renunțe la dezvoltarea lor. El s-a apărat însă, arătînd că admitea întru totul dogmele bisericii, dar nu putea renunța la dreptul de a le interpreta cum credea. Această apărare a indispus pe papa Inocențiu al VIII-lea care l-a sfătuit pe cale particulară să renunțe la disputația proiectată. Pico însă n-a urmat acest sfat și atunci papa a interzis în mod oficial ținerea ei la Roma.

Văzîndu-și astfel planul zadărnicit, tînărul filosof a scris o *Apologie* ca să-și aplece tezele învinuite de erezie și să obțină astfel autorizația dorită. În focul indignării sale tineresti însă, și, poate, încrezîndu-se prea mult în prestigiul numelui său și în influența legăturilor sale de familie cu casele domnitoare italiene, Pico a trecut peste marginile prudenței, susținînd că învinuirile ce i se aduceau se întemeiau pe nepriceperea „intenționată” a tezelor sale. Cînd *Apologia* sa a apărut, în vara anului 1487, răspunsul Sfîntului Scaun a fost bula de excomunicare de la 4 august,

Spre a scăpa de urmările închiiziției Pico a fugit în Franța, unde a fost prins și arestat.

Cînd a fost pus în sfîrșit în libertate, în primăvara anului 1488, Pico, urmînd îndemnul lui Marsilio Ficino, s-a întors la Florența. Și în adevăr, nicăieri nu putea fi mai în siguranță decît acolo, sub ocrotirea luminată a lui Lorenzo dei Medici. Spre a nu părea însă că nesocotea bula papală, principele florentin a scris lui Inocențiu al VIII-lea, rugîndu-l să revină asupra măsurilor luate împotriva lui Pico și asigurîndu-l că tînărul învățat ducea la Florența o viață foarte retrasă, cu totul conformă cerințelor bisericii. Papa n-a ridicat măsurile luate, dar a dat o dovadă de bunăvoință, permițînd lui Pico să locuiască „în apropiere” de Florența, fără să poată intra totuși în oraș. Lorenzo dei Medici i-a dăruit atunci o vilă la Fiesole și a făcut să i se acorde cetățenia florentină. Șederea la Fiesole nu-l împiedica pe Pico să ia parte la adunările Academiei platonice, care se

visul de a pleca în Franța, la Paris. A rămas acolo un an, timp în care a fost prezentat regelui Carol VIII (1483-1498) de care avea să-l lege o soartă stranie.

Aflat la Paris, în cetatea de cultură pe care Petrarca o numise „orașul disputelor”, Pico della Mirandola a conceput ideea unei întâlniri internaționale a oamenilor învățați, care să discute liber, în public, despre principalele probleme ale științei. În capitala Franței, „disputa” era frecventă ca procedeu pentru dobândirea titlurilor și diplomelor academice. De ce n-ar fi organizat și Pico un „turnir al înțelepților” la Roma? Este potrivit să așezăm, de altfel, că unei opere de maturitate a lui Rafael Sanzio (1483-1520) — celebrul pictor al Renașterii italiene — urmașii i-au atribuit denumirea de „Disputa”. Fresca „Disputa”, împreună cu cea cunoscută ca „Școa-

la din Atena”, se află în *Stanza della Segnatura* (Camera registraturii), una din încăperile complexului muzeal de la Vatican. *Stanzele* (camerele) au fost pictate de Rafael și elevii săi în timp ce Michelangelo Buonarroti (1475-1564) — genialul său contemporan — zugrăvea, în imediata vecinătate, Capela Sixtină.

S-a spus că, pentru a-i îndemna pe învățați să vină în Cetatea Eternă, Pico ar fi lansat provocarea unei discuții „despre tot ceea ce se poate ști”. Pentru pregătirea acestei întruniri, în 1486, Pico a alcătuit o „bază de discuție” conștind din 900 teze supuse controversei filosofice, dintre care 500 reprezentau „opinii proprii”. În decembrie 1486, tezele lui Pico au fost afișate în colegii și alte instituții de cultură din Roma. În caz de nevoie, autorul se oferea să plătească din veniturile proprietăților

de la Mirandola și Concordia cheltuielile de călătorie până la Roma, masă și casă, participanților. Erau așteptați cărturari din Orient și Occident, de orice credință. Disputa asupra celor 900 teze urma să se desfășoare la începutul anului 1487. Nu a mai avut loc, pentru că a fost interzisă de papa Inocențiu VIII, sub amenințarea de excomunicare. (Avatarurile înfruntării dintre Pico și papalitate sînt relateate de filosoful român P.P. Negulescu în textul publicat alăturat.)

Pentru deschiderea discuției filosofice publice, Pico della Mirandola pregătise un discurs, *Oratio*, o profesiune de credință specific renașcentistă. Tema i-a dat și numele: *De hominis dignitate* (Despre demnitatea omului). Marele istoric elvețian al Renașterii, Jakob Burckhardt (1818-1897) considera că *Despre demnitatea omului* poate fi privită ca „una din cele mai

țineau de regulă afară din oraș, în vilele lui Lorenzo dei Medici sau în grădiniile mănăstirii dei Camaldoli.

În retragerea în care trăia și în liniștea regăsită în sfîrșit, și-a reluat Pico studiile sale filosofice. A refăcut primele sale două scrieri *Heptaplus* și *De ente et uno*, care au fost publicate în 1489, a început lucrarea *Impotriua astrologilor* și opera cea mare, opera fundamentală a vieții sale, opera la care se gândise de la început: *Concordanța lui Platon cu Aristotel*. Dezgustul pe care i-l lăsase conflictul său cu Sfințul Scaun și primejdiile prin care trecuse, dăduseră mai multă tărie pornirii fundamentale a naturii sale: dragostea de studii, în libertatea și pacea singurătății. El însuși zicea într-o scrisoare: „prefer celula mea, rafturile bibliotecii, studiile și pacea sufletului, palatelor regale, afacerilor statului și favorurilor Curiei”. Și această preferință nu era numai o atitudine literară, precum ar fi fost la cei ce n-ar fi avut alegerea. Pico o avea. Născut dintr-o familie domnitoare,

tinăr (cînd scria aceste rînduri n-avea încă treizeci de ani), frumos ca un zeu, de o inteligență rară și de o cultură și mai rară încă, Pico ar fi putut să joace în lumea sa cele mai înalte roluri. Patima sa pentru filosofie l-a făcut să aleagă retragerea și izolarea, și, spre a rupe orice legătură cu lumea, a vîndut nepotului său Giovanfrancesco, cu un preț derizoriu, drepturile sale de suveranitate asupra comitatelor de Mirandola și Concordia. Iar din suma primită, a dat cea mai mare parte săracilor, păstrînd pentru el strictul necesar și ceva care să-i permită să mai ajute și pe săracii ce s-ar fi întîmplat să i se înfățișeze mai tîrziu.

Un an după moartea lui Inocențiu al VIII-lea, la 18 iunie 1493, Alexandru al VI-lea Borgia a ridicat printr-un *Breve* bănuiala de erezie ce apăsa asupra lui Pico precum și exilul la care fusese condamnat.

* * *

.....Prin modul cum ia naștere, legenda se apropie uneori

de caricatură. O întîmplare din viața unui om însemnat sau o trăsătură de caracter a lui, izbînd mai cu putere atenția contemporanilor, ajung, cu vremea, să arunce în umbră tot restul activității sau al personalității lui. Aceste elemente răzlețe, smulse din întregul unei vieți sau din complexul unui caracter, rămîn apoi singure în amintirea urmașilor, a căror imaginație le exagerează adesea, pînă la alterarea desăvîrșită a figurii istorice respective. Acea figură devine atunci, grație legendei, o caricatură.

Așa s-a întîmplat cu Pico della Mirandola. Un gest, prîpit, desigur, dar care avea o semnificație teoretică deosebită, de la începutul vieții lui intelectuale, a fost utilizat de unii contemporani puțin scrupuloși, ca să facă dintr-insul tipul vanității filosofice, dacă nu chiar al șarlatanismului logic. El a rămas astfel în amintirea urmașilor, care au avut și mai puțin grija adevărului, omul care se credea atotștiutor, fiind gata să discute cu oricine despre orice, — *de omni re... et quibusdam aliis*, — cum ziceau, plini de

nobile mărturie ale unei epoci de cultură". Omul, arăta Pico, devine om acționând; omul este propriul lui creator. „Constrângerea” sa constă tocmai în aceea că este liber de a-și construi, cu minile sale, fie altarul gloriei, fie lanțurile condamnării. Acest mod de gândire a fost ilustrat de Pico prin propria viață și operă. Străduindu-se a concilia învățătura lui Aristotel cu concepțiile lui Platon i-a adus, din partea lui Marsilio Ficino, denumirea de „Prințul concordiei”, al înțelegerii și împăcării (o aluzie discretă la faptul că Pico purta și titlul de conte de Concordia, el descinzând — reamintim — din familiile Mirandola și Concordia). În ce măsură a izbutit? Ne gândim la asocierea, tot mai frecventă, pe care gânditorii de după el au făcut-o când s-au referit la cei doi filosofi antici. (Un exemplu, nu lipsit de sugestie, este fresca de la Sucevița

unde cei doi cărturari apar alături, în „șirul filosofilor”).

Indiferent însă de această reușită, Pico della Mirandola și-a depășit secolul, opera lui cuprinzând idei și aspirații universal valabile, pe care, de altfel, le putem întâlni și la reprezentanți străluciți ai umanismului românesc din veacul XVI, la Neagoe Basarab¹ și Nicolae Olahus².

Giovanni Pico della Mirandola a murit la 17 noiembrie 1494, la Florența. În aceea zi cernită, printr-o ploaie măruntă, își făcea intrarea în oraș, călare — în sunet de fluier și în răpăit de tobe — regele Carol VIII al Franței. Pentru florentini, și nu numai pentru ei, începeau „războaiele pentru supremație în Italia”, care se vor prelungi dezastruos și în veacul următor, prin luptele dintre Francisc I al Franței și imperialii lui Carol Quintul. ■

^{1,2} Magazin istoric, nr. 2, 10/1972; 1/1968, 6/1982.

ironie, cei ce îl combăteau, cu mai multă patimă decât conștiință, pe vremea când trăia.

Realitatea a fost însă alta. Acest don Quihote al legendei filosofice a fost un cugetător de o structură sufletească aleasă și rară, din specia, stinsă de mult, a înțelepților antichității, care nu se dau înapoi să jertfească totul pentru căutarea adevărului. Deși, prin nașterea lui, putea să ajungă domnitorul unuia din micile state italiene ale veacului al XV-lea; deși, prin calitățile lui, putea să joace un rol de frunte în cariera ecleziastică, la orizontul căreia strălucea pentru ambițioși viziunea, măreață pe atunci, a Scaunului Pontifical; deși spiritul Renașterii îl îmbia să se bucure de toate plăcerile lumii, pe care totul, atât o neobisnuită frumusețe bărbătească, cât și o avere însemnată, i-ar fi îngăduit să le guste cât mai larg; Pico della Mirandola a renunțat la toate aceste „zădărnici”, și a trăit retras, într-o simplitate și o curățenie de moravuri ce contrastau puternic cu atmosfera timpului, consacrându-se întreg cercetărilor filosofice.

În vastul laborator sufletească al Renașterii, în care, din împreunarea fecundă a ideilor vechi cu năzuințele noi, au ieșit mai toate elementele culturii moderne, filosoful italian a fost îndrumătorul celor ce au studiat natura, pe căi ce ne surprind astăzi prin ciudățenia lor, dar care au fost utile atunci, și au dus la începuturile mișcării științifice propriu-zise. Iohann Reclin, Agrippa von Nettesheim, Theophrastus Paracelsus, Hieronymus Cardanus, — și alții alți entuziaști răătăcitori pe hotarele ideale, ce nu despărțeau încă, pe atunci, speculația metafizică de cunoștința științifică, — au urmat cu credință luminile lui³.

Text selectat și reprodus din lucrarea lui P. P. Negulescu, *Filosofia Renașterii, ediția a II-a, București, 1945.*

¹ Un erudit italian relevase totuși, în treacă, influența direcției filosofice pe care o reprezenta Pico della Mirandola asupra dezvoltării științelor. Intr-o *Istorie a medicinei* uitată astăzi, acest învățat zicea că „Renașterea platonismului cu Academia din Florența a fost una din cauzele cunoscute ale înaintării științelor tămăduitoare”. Francesco Puccinotti, *Storia della Medicina*, II, p. 511.

1870: TITU MAIORESCU

(Urmare din p. 45)

nu a voit să renunțe, în favoarea lui Maiorescu (cum se convenise), la candidatura Colegiului I. Și-a dat seama, din nou (la ce scurtă distanță!), că poziția sa e șubredă, aspirațiile spre viața politică de prim plan neavind încă șanse de izbândă. A fost o umilintă în plus, pe care a îndurat-o și mai greu. Mai ales că în timpul scurtei sale călătorii la București a izbutit să afle că prietenul Carp îl informase incorect. Opoziția pentru a intra în guvern nu o făcuse atît prințul Carol, cît colegii, *in spe*, Al. Lahovari și Gh. Gr. Cantacuzino, prizonieri ai unor „aristocratice fumuri de castă”. Bogătașii multimilionari, cu moșii și conace, nu voiau să accepte deci într-un guvern conservator, alături de ei, pe un profesor și avocat, chiar dacă faima îi era mare iar talentul și competența incontestabile. Maiorescu a descoperit, deloc uluit, că e un suspendat între două lumi. Din cea de origine se considera plecat definitiv iar cea spre care aspira nu voia să-l primească încă. Iar el, totdeauna precipitat spre izbândă (să-i spunem parvenire?), nu avea răbdare să aștepte. Mai ales că se considera, cu dreptate, un aristocrat al spiritului, care avea dreptul să fie acceptat ca un egal de aristocrații „nobilari” și de avere. S-a convins, încă o dată, și foarte repede, de eroarea calculului pe hirtie. Căsta celor aleși prin naștere refuza deocamdată să-l primească în sfera ei pe cel venit de jos și ajuns, prin merit, egalul lor. Se considera nedreptățit. Aristocratismul său de sorginte țărănească (aprecierea e, cum spuneam, a lui G. Călinescu) înțelegea că are dreptul să se instaleze alături de fiii boierilor cîndva de rang. Deocamdată a eșuat. Era însă numai prima tentativă. Și fibra lui morală nu accepta renunțarea. Își aduna forțele pentru un nou asalt. Cerbicia, ori de unde s-ar fi ivit, trebuia înfrîntă. ■

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT

În curînd, concursul Magazin istoric, ediția a II-a 1986. Pentru a vă asigura participarea — procurați-vă din timp numerele revistei apărute în acest an.

Reamintim, de asemenea, că în 1987, cînd revista va împlini 20 ani de existență, pe lîngă concursul anual obișnuit, Magazin istoric va organiza un concurs special pentru elevi și studenți, în vacanța de vară. Un îndemn pentru a vă pregăti din timp, avînd toate numerele revistei din 1986 și 1987.

IMPOTRIVA DIKTATULUI FASCIST

**CONSTANTIN DOBRESCU și ECA-
TERINA HANGANU**, de la Filiala
Arhivelor statului din Ploiești, ne-au
trimis cîteva mărturii documentare
privind starea de spirit a populației
prahovene la aflarea veștii despre
odiosul Diktat de la Viena, prin care
o parte din nord-vestul țării a fost
anexată Ungariei horthyiste.

Rapoartele autorităților prahovene
consemnau că în rîndurile populației
„se manifestă o stare de îngrijorare
pentru soarta teritoriului național
rîmas și o vădită revoltă împotriva
Italiai (fasciste), Germaniei (hitle-
riste) și Ungariei (horthyiste)”. În
toate straturile societății se simte
„o revoltă mută”. Se menționa în
documentele amintite că în comuna
Polana Tapului „întreaga populație...
este foarte agitată și foarte îngrijor-
ată”, iar în localitatea Bănești
„populația este foarte tristă și îndoi-
liată sufletește”.

Alte asemenea rapoarte consemnau
că „în cercurile muncitorești cedarea
Ardealului a fost primită cu durere
și revoltă mută”. La Comarnic au
fost scrise lozinci antirevizioniste
„pe diferite vagoane ale trenurilor”.
De asemenea, este relevată starea de
spirit ce domnea printre soldații re-
gimentului 3 grăniceresc din Cim-
pina.

Poșta concursului

UN DAR PENTRU MAJORAT: COLECȚIA MAGAZIN ISTORIC

Reproducem noi fragmente din scri-
sorile participanților la concursul
Victoria — a căru listă de cîștigă-
tori a fost publicată în nr. 4/1986 —
scrisori prin care numeroși concu-
renți, oameni ai muncii de vîrstă și
profesioniști diferiți, și-au exprimat
dragostea lor față de istorie, prețu-
irea și atașamentul față de rev-
ista.

GHEORGHE C. OPRÎȘESCU,
locotenent-colonel (r), din Bue-
rești: Am fost și sînt un mare lubi-
tor al istoriei, pe care am îndrăgit-o
încă înainte de a păși în clasele pri-
mare. La vîrsta de șase ani, tatăl
meu, țărăn din com. Schela, jud.
Gorj, m-a dus pe locurile vîlcene,
unde, în 1916, se jertfiseră ostașii
eroi din Regimentele 18 și 68 Infan-
terie Gorj. Am participat cu mult în-
ter-

teres la concursul Victoria, care ne-a
rememorat glorioase pagini de vite-
jle românească din războiul antihit-
lerist.

NICOLAE TIMOȚE, economist
la Consiliul popular al Municipiului
București: Sînt un abonat și cititor
consecvent al revistei, încă de la apa-
riția sa în urmă cu aproape 20 ani,
în aprilie 1967. Particip, de aseme-
nea, cu regularitate la concursurile
organizate.

GEREȘ GHEORGHE IOAN, me-
canic la T.A.G.C.M.-Cluj, brigada 2
Turda: M-am bucurat mult vîzînd
anunșat un nou concurs. Mi-am pre-
gătit din timp numerele recomandate
de dv. în bibliografie și am căutat
să răspund cît mai bine la toate în-
trebările.

TOADER ȘUSTIC, dactilograf,
din Sighetu Marmăției: Urmăresc
revista Magazin istoric încă de la
primul număr. Am participat și par-
ticip la concursurile organizate. La
unele dintre ele au luat parte și copiii
mei. Întrebuț apariția Magazinului
istoric coincide cu nașterea mezinu-
lui meu, Ioan Șustic, la împlinirea
vîrstei de 18 ani: i-am făcut cadou
colecția completă a revistei,
legată în cîte două volume pentru
fiecăr an de apariție.

CORNELIU D. BOZIAN, muncitor,
I.T.M.: Îași: Am îndrăgit ist-
oria încă din clasele elementare. Par-
ticipînd la concursul Victoria am
înțeles mai bine că noi, cei de azi,
avem datoria de a apăra pacea, de a
nu se mai repeta ororile războiului,
care aduc pe pămînt moarte, foamete,
nesfîrșită durere.

Curierul elevilor

AL DOILEA MANUAL DE ISTORIE

Despre activitatea cercului de istorie „Simion Bărnuțiu” de la Liceul Indus-
trial din Jibou, jud. Sălaj, ne scriu **RADU MOȘ, ALIN INOCHI, CORNEL DAN**
și **CRISTIAN VANCEA**, toți elevi în clasa a IX-a C. Sîntem cei mai tineri mem-
bri ai cercului de istorie și pasionați cititori și propagandisti ai revistei Magazin
istoric care ne-a devenit al doilea manual de istorie. Am preluat de la colegii
noștri mai mari muzeul școlar, cu valorose exponate, din toate epocile istorice.
Muzeul nostru este abonat la Magazin istoric de la apariție. Avem întreaga co-
lecție. Articolele din revistă sînt instrumente de lucru pentru noi și pentru tova-
rășul profesor de istorie Ion Ivănescu. La actualul concurs, dedicat aniversării
partidului, vom participa în număr cît mai mare. Pînă acum 71 elevi și-au pro-
curat revista pe luna martie. Într-o ședință de cerc am și rezolvat prima serie
de întrebări.

Pasionați prieteni ai istoriei și ai revistei noastre sînt și la Școala generală
Angheliei, com. Ruginești, jud. Vrancea, în numele cărora ne scrie **GABRIEL**
GHIERASIM, din clasa a VII-a: Iubim istoria și o dovedim a dragostei noastre
este că, pe lîngă note bune, avem și 50 abonamente la Magazin istoric; am orga-
nizat și o colecție muzeală privind istoria locală. Datorită ei știm că așezarea de
la Cetățuia reprezintă o fortificație din vremea lui Burebista; că prima atestare
documentară a satului este din 2 februarie 1658, fiind un sat de răzeși, după cum
am luat cunoștință și de alte momente importante din istoria localității noastre.

Muli cercetători din școala noastră au contribuit, totodată, la alcătuirea
albumului Istorie Comuna Ruginești — arc peste timp, precum și la monogra-
fia comunel și a școlii noastre.

Din București, ne scriu **VLAD MATEI, CLAUDIU CARAIMAN, ȘERBAN**
TÎRÎ, MIHAI PETROFF, elevi la Școala generală nr. 49: Sîntem pasionați
de istorie, știm cunoașterea ei fiind îndrumați de tovarășii profesora Nicoleta
Crăniceanu. Sîntem abonați revistei din iulie 1983. Ne-a bucurat mult faptul
că ați inițiat rubrica Curierul elevilor. De asemenea, dorim să vă spunem că nu
o singură dată am adus completări la lecțiile de istorie cu ajutorul Magazinul-
ui istoric.

MIHAELA CORINA BUCUR, elevă, din Căldărași: Concursul Victoria este
cel de al patrulea la care particip. Este însă primul la care am căutat răspunsu-
rile fără a mai apela la ajutorul tovarășii profesore de istorie.

Felicitări, dragi prieteni pentru frumoasa voastră pasiune, pentru activi-
tatea în cadrul cercurilor de istorie, precum și pentru perseverența cu care ur-
măriți și popularizați revista în rîndul colegilor voștri.

Așteptăm, în continuare, de la voi, și de la cititorii noștri din școli, noi
vești.

CONTENTS (Romanian History) Ioana Ursu History and Creativity ● V. Ursache The Treasure-trove of Brad, a Find of European Importance ● Șt. Pascu Cnezes and Voivodes of Transylvania (II) ● V. A. Georgescu Iași, 1646: The First Lay Body of Laws ● J. Vanwelkenhuyzen: „Romania: A Fertile Ground for the Proliferation of New Ideas” ● I. Pușcariu 1848-1849: In the Days of the Revolution in Transylvania ● S. Lascu, P. Turlea, I. Bitoleanu Images of Dobruja 125 Years ago ● G. David Childhood during the Middle Ages ● I. Popescu-Puțuri The Arsacids (XI) ● Z. Ornea 1870: Titu Maiorescu in the Waiting-room of Politics ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine): Ioana Ursu Histoire et création ● V. Ursache Le Trésor de Brad — un trésor d'importance européenne ● Șt. Pascu Knèzes et voivodes de Transylvanie (II) ● V. A. Georgescu Jassy, 1646. Le premier code de lois laïque ● J. Vanwelkenhuyzen: „La Roumanie — un terrain fertile pour la diffusion d'idées nouvelles” ● I. Pușcariu 1848-1849 Pendant la révolution de Transylvanie ● S. Lascu, P. Turlea, I. Bitoleanu Image de la Dobroudja d'il y a 125 ans ● Gh. David L'univers de l'enfance au Moyen Age ● I. Popescu-Puțuri Les Arsacides (XI) ● Z. Ornea 1870. Titu Maiorescu, dans l'antichambre de la vie politique ● À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Иоана Урсу История и созидание ● В. Урсаче Сокровище в г. Брад — находка европейской значимости ● Ш. Паску Князи и воеводы Трансильвании (II) ● В. А. Джорджеску Яссы, 1646 г. Первый светский свод законов ● И. Ванвелькенгойзен: „Румыния — плодотворная почва для распространения новых идей” ● И. Пушкарю 1848-1849. Будни революции в Трансильвании ● Ш. Ласку, П. Турля, И. Битоляну Как выглядела Добруджа 125 лет тому назад ● Г. Давид Детство в средневековии ● И. Попеску-Пуцурь Аршакиды (XI) ● З. Орня 1870. Титу Майореску в прихожей политической жизни ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) Ioana Ursu Geschichte und Schöpfung ● V. Ursache Der Schatz von Brad — ein Schatz von europäischer Bedeutung ● Șt. Pascu Knease und Wojewoden Transilvaniens (II) ● V. A. Georgescu Jassy 1646. Das erste weltliche Gesetzbuch ● J. Vanwelkenhuyzen: „Rumänien — fruchtbarer Boden für die Verbreitung neuer Ideen” ● I. Pușcariu 1848-1849. In den Tagen der Revolution in Transilvanien ● S. Lascu, P. Turlea, I. Bitoleanu Bilder aus der Dobrudscha von vor 125 Jahren ● Gh. David Das Kindheitsuniversum im Mittelalter ● I. Popescu-Puțuri Die Arsakiden (XI) ● Z. Ornea 1870. Titu Maiorescu — im Vorzimmer des politischen Lebens ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia română) Ioana Ursu Historia y creación ● V. Ursache El tesoro de Brad — un tesoro de importancia europea ● Șt. Pascu Principes y vaivodas de Transilvania (II) ● V. A. Georgescu Iași, 1646. El primer código de leyes laico ● J. Vanwelkenhuyzen: „Rumania — terreno fértil para la divulgación de las ideas nuevas” ● I. Pușcariu 1848-1849. Durante los días de la revolución de Transilvania ● S. Lascu, P. Turlea, I. Bitoleanu Imágenes de Dobrogea desde hace 125 años ● Gh. David El universo de la infancia en el Medio Evo ● I. Popescu-Puțuri Los Arsácidas (XI) ● Z. Ornea 1870. Titu Maiorescu — en la anticámara de la vida política ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psrfr.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACTIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

